

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT POLİTİKASI ANABİLİM DALI

**5123 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE XIX. YÜZYIL
ORTALARINDA ÇANAKKALE MERKEZİNİN SOSYAL VE EKONOMİK
YAPISI**

YÜKSEK LİSANS YETERLİK TEZİ

EZGİ GİZEM SARI

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. KADİR ARSLANBOĞA

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT POLİTİKASI ANABİLİM DALI

**5123 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE XIX. YÜZYIL
ORTALARINDA ÇANAKKALE MERKEZİNİN SOSYAL VE EKONOMİK
YAPISI**

YÜKSEK LİSANS YETERLİK TEZİ

EZGİ GİZEM SARI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. KADİR ARSLANBOĞA

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ezgi Gizem SARI tarafından Doç. Dr. Kadir ARSLANBOĞA yönetiminde hazırlanan ve **21/01/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**5123 Numaralı Temettuat Defterine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Çanakkale Merkezinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **İktisat Politikası Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Kadir ARSLANBOĞA

.....

(Danışman)

Doç. Dr. Baki ÇAKIR

.....

Dr. Öğr. Üyesi Can BEKAROĞLU

.....

Tez No : 10443189

Tez Savunma Tarihi : 21/01/2022

.....
Doç. Dr. Yener PAZARCIK
Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ezgi Gizem SARI

21/01/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Kadir ARSLANBOğA, alışma sũresince tũm zorlukları benimle gũęũsleyen, hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme ve yol arkadaşım Reşat AVCI'ya sonsuz teőekkũrlerimi sunarım.

Ezgi Gizem SARI
anakkale, Ocak 2022

ÖZET

5123 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE XIX. YÜZYIL ORTALARINDA ÇANAKKALE MERKEZİNİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

Ezgi Gizem SARI

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Politikası Anabilim Dalı Yüksek Lisans Yeterlik Tezi

Danışman: Doç. Dr. Kadir ARSLANBOĞA

21/01/2022, 147

19. yüzyılda Osmanlı Devleti birçok alanda değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte adli, idari ve mali alanlarda yenilikler yapılmıştır. Mali alanda yapılan en önemli yenilik vergi alanında olmuştur. Verginin herkesten eşit bir şekilde toplanabilmesi için İmparatorluğun tamamına yakınında tahrir çalışmaları başlatılmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan temettuat tahrirleri, kişilerin sahip olduğu servetlerinin kaydedildiği defterlerdir. Defterlerde kişilerin bütün mal varlığı ve yıllık vereceği toplam vergi miktarı kaydedilmiştir. Böylelikle temettuat defterlerinin ait olduğu yerleşim yeri hakkında sosyal ve ekonomik yapıya ait çıkarımlar yapılabilmektedir.

Bu çalışmada, 1844-1846 yıllarında Çanakkale'nin sosyal ve ekonomik durumu ele alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivinde bulunan 5123 numaralı Çanakkale merkez mahallelerine ait temettuat defteri kullanılmıştır. Çanakkale'ye ait tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, nüfus, idari yapı ve tahsil edilen vergiler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Bu çalışmadaki amaç, yenileşme dönemindeki bir Osmanlı şehrinin sosyal ve ekonomik yapısını ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Temettuat Defteri, Vergi, Tanzimat, Çanakkale

ABSTRACT

ACCORDING TO THE TEMETTUAT REGISTER NO 5123, XIX. SOCIAL AND ECONOMIC STRUCTURE OF ÇANAKKALE CENTER IN THE MID CENTURY

Ezgi Gizem SARI

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Political of Economics

Assoc. Prof. Dr. Kadir ARSLANBOĞA

21/01/2022, 147

In the 19th century, the Ottoman Empire entered a process of transformation in various areas, including numerous innovations in the judicial, administrative and financial fields, the most important of which was in the financial field and related to the tax code. As a major example, Tahrir studies were started virtually in the entirety of the Empire in order to adopt a more egalitarian tax collection policy. Temettuat registers, which emerged in this period, were the registers in which the wealth of individuals was recorded. All assets of individuals and the total amount of tax they would pay annually were recorded in these registers. Thus, inferences regarding the social and economic structure could be made about the settlement to which the temettuat registers belonged.

This study discusses the social and economic situation of Çanakkale in the years between 1844 and 1846, by using the temettuat register of the central districts of Çanakkale, numbered 5123, in the Ottoman Archives of the Presidency of the Presidency of State Archives. Detailed information about Çanakkale's agriculture, animal husbandry, industry, trade, population, administrative structure and collected taxes are provided as a part of the study. With this work, we aim to reveal the social and economic structure of an Ottoman city in the period of renewal.

Keywords: Temettuat Register, Tax, Tanzimat, Çanakkale

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi ve Temettuat Tahrirleri.....	1
1.2. Çanakkale Temettuat Defteri	5

İKİNCİ BÖLÜM İDARİ YAPI

2.1. Osmanlı Devleti'nde İdari Yapı.....	11
2.2. Çanakkale'nin İdari Yapısı	13
2.2.1. Dini Görevliler	14
2.2.2. Askeri Görevliler	16
2.2.3. İdari Görevliler	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EKONOMİK YAPI

3.1. Tarım.....	22
-----------------	----

3.1.1.	Ziraat Alanındaki Meslekler	22
3.1.2.	Toprağın Kullanım Biçimi.....	28
3.1.3.	Ziraatı Yapılan Ürünler.....	41
3.2.	Hayvancılık.....	51
3.2.1.	Hayvancılık Alanındaki Meslekler	51
3.2.2.	Hayvan Türleri.....	53
3.3.	Sanayi.....	65
3.3.1.	Toprak İşlemeciliği İş Kolu	67
3.3.2.	Deri İş Kolu	71
3.3.3.	Dokuma İş Kolu.....	77
3.3.4.	Ağaç İşlemeciliği İş Kolu	80
3.3.5.	Metalürji İş Kolu.....	85
3.4.	Ticaret.....	91
3.4.1.	Tüccar Esnafı	93
3.4.2.	Gıda Esnafı	99
3.4.3.	Giyim-Eşya Esnafı.....	110
3.4.4.	Keyif Verici Madde Satan Esnaf	114
3.4.5.	Hizmet Üreten Esnaf.....	118
3.4.6.	Taşımacı Esnafı.....	121
3.4.7.	İnşaat İş Kolu.....	125
3.5.	Diğer	127
3.5.1.	Mesleği Belirtilmeyen Haneler.....	127
3.5.2.	Diğer Mülkler	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 132

VERGİLER

4.1.	Vergi-yi Mahsusa.....	132
4.2.	Aşar Vergisi	136
4.3.	Cizye	141

BEŞİNCİ BÖLÜM 143

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	148
ÖZGEÇMİŞ.....	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

Askeri G.	Askeri Görevliler
Dini G.	Dini Görevliler
İcarı S.	İcarı Senevisi
ML.VRD.TMT.d	Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri
Sivil G.	Sivil Görevliler
TDV	Türk Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
%	Yüzde oranı

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Dini görevliler (kişi sayısı)	15
Tablo 2	Askeri görevliler (kişi sayısı)	16
Tablo 3	İdari görevliler (kişi sayısı)	18
Tablo 4	Ziraat ile uğraşan kişilerin sayısı	22
Tablo 5	Çiftçilerin gelirleri (kuruş)	24
Tablo 6	Bağcılarının gelirleri (kuruş)	25
Tablo 7	Bahçıvanların gelirleri (kuruş)	26
Tablo 8	Tarım sektöründe çalışan ara elemanlar (kişi sayısı)	27
Tablo 9	Toprağın kullanım alanına göre dağılımı (dönüm)	30
Tablo 10	Tarlanın dağılımı (dönüm)	31
Tablo 11	Tarlaların buldukları yere göre dağılımı (dönüm)	33
Tablo 12	İcara verilen tarlalar	35
Tablo 13	Ortaklı ve ücret ile alınan tarlalar	37
Tablo 14	Bağların dönüm ve hasılatı	38
Tablo 15	Bağların buldukları yere göre dağılımı	39
Tablo 16	Sebze bahçeleri	40
Tablo 17	Tahıl ürünleri kile ve hasılatı	43
Tablo 18	Baklagillerin kile ve hasılatı (kuruş)	45
Tablo 19	Sınai bitkileri hasılatı (kuruş)	47
Tablo 20	Soğan ve bostan hasılatı (kuruş)	49
Tablo 21	Zeytin eşçarı	50
Tablo 22	Hayvancılık alanındaki meslekler (kişi sayısı ve yıllık gelirleri)	53

Tablo 23	Hayvan türleri dağılımı (adet)	55
Tablo 24	Büyükbaş hayvan sayısı ve hasılatı (kuruş)	58
Tablo 25	Küçükbaş hayvan sayısı ve hasılatı (kuruş)	60
Tablo 26	Yük hayvanlarının sayısı ve hasılatı (kuruş)	63
Tablo 27	Arı kovanlarının sayısı ve hasılatı (kuruş)	64
Tablo 28	Toprak işlemeciliği iş kolundaki meslekler ve hane sayıları	67
Tablo 29	Toprak iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)	69
Tablo 30	Toprak işlemeciliği iş kolundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	70
Tablo 31	Deri iş kolundaki meslekler ve hane sayıları	72
Tablo 32	Deri iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)	74
Tablo 33	Deri iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	76
Tablo 34	Dokuma iş koluna ait meslekler ve hane sayıları	77
Tablo 35	Dokuma iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)	78
Tablo 36	Dokuma iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	79
Tablo 37	Ağaç iş koluna ait meslekler ve hane sayıları	80
Tablo 38	Ağaç iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)	82
Tablo 39	Ağaç iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	83
Tablo 40	Metalürji iş koluna ait meslekler ve hane sayıları	86
Tablo 41	Metalürji iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)	88
Tablo 42	Metalürji iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	90
Tablo 43	Tüccar esnafı grubu içerisindeki meslekler ve hane sayıları	94
Tablo 44	Tüccar esnafına ait gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)	96

Tablo 45	Tüccar esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	98
Tablo 46	Gıda esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları	101
Tablo 47	Gıda esnafı ile ilgili dükkanlar ve icarı senevileri (kuruş)	105
Tablo 48	Gıda esnafıyla ilgili fırınlar ve icarı senevileri (kuruş)	106
Tablo 49	Değirmenler ve icarı senevileri (kuruş)	107
Tablo 50	Gıda esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	109
Tablo 51	Giyim eşya esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları	111
Tablo 52	Giyim-eşya esnafı ile ilgili gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)	112
Tablo 53	Giyim-eşya esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	113
Tablo 54	Keyif verici madde satan esnaf grubu içerisindeki meslekler ve hane sayıları	115
Tablo 55	Keyif verici madde satan esnaflar ile ilgili gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)	116
Tablo 56	Keyif verici madde satan esnaf grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	117
Tablo 57	Hizmet esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları	118
Tablo 58	Hizmet esnafı ile ilgili gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)	120
Tablo 59	Hizmet esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	121
Tablo 60	Taşıma esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları	122
Tablo 61	Taşıma esnafı ile ilgili mülkler ve icarı senevileri (kuruş)	123
Tablo 62	Taşıma esnafı içerisindeki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	124
Tablo 63	İnşaat iş kolu içerisindeki meslekler ve hane sayıları	125
Tablo 64	İnşaat iş kolu içerisindeki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)	126
Tablo 65	Diğer haneler (kişi sayısı)	128
Tablo 66	Diğer hanelere ait toplam yıllık gelirler (kuruş)	129

Tablo 67	Diğer mülklerin adet ve icarı senevileri (kuruş)	130
Tablo 68	Vergi-yi mahsusa ve toplam temettuat	133
Tablo 69	Hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsusa	134
Tablo 70	Temettauta göre vergi dağılımı	135
Tablo 71	Bilgisayar toplamı ve defter toplamı (kuruş)	136
Tablo 72	Zirai ürünlerden alınan aşar	138
Tablo 73	Aşar vergisinde bilgisayar toplamı ve defter toplamı (kuruş)	140
Tablo 74	Cizye vergisi	141

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Dini, askeri ve idari görevlilerin yüzdesel dağılımı	13
Şekil 2	Tarla, bağ ve sebze bahçelerinin yüzdesel dağılımı	29
Şekil 3	Toplam tarla dağılımı (dönüm)	34
Şekil 4	Toplam mezru tarla dağılımı (dönüm)	35
Şekil 5	Tahıl ürünleri yüzdesel dağılımı	42
Şekil 6	Baklagillerin yüzdesel dağılımı	44
Şekil 7	Bostan hasılatının mahallelere göre yüzdesel dağılımı	48
Şekil 8	Hayvancılık alanındaki mesleklerin yüzdesel dağılımı	52
Şekil 9	Hayvan türlerinin yüzdesel dağılımı	54
Şekil 10	Büyükbaş hayvanların yüzdesel dağılımı	56
Şekil 11	Küçükbaş hayvanların yüzdesel dağılımı	59
Şekil 12	Yük hayvanlarının yüzdesel dağılımı	62
Şekil 13	Sanayi iş kollarındaki kişilerin yüzdesel dağılımı	65
Şekil 14	Sanayi iş kolundaki toplam gelirin yüzdesel dağılımı	66
Şekil 15	Esnaf gruplarının yüzdesel dağılımı	92
Şekil 16	Toplam gelirin esnaf gruplarına göre yüzdesel dağılımı	93

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Birinci bölümde Tanzimat Dönemi Osmanlı maliyesinde yapılan vergi reformu anlatılmıştır. Verginin tespit edilebilmesi ve kişilerden adil bir şekilde toplanabilmesi için başlatılan tahrir çalışması hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan temettuat tahririnin ve Çanakkale temettuat defterinin içeriği ayrıntılı bir şekilde anlatılmış ve temettuat tahrirleriyle ilgili yapılan akademik çalışmalara değinilmiştir.

1.1. Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi ve Temettuat Tahrirleri

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile birlikte yenileşme ve merkezileşmenin ön planda olduğu bir dönemin başladığı görülmektedir. Özellikle Tanzimat Fermanı'nda mali konuların ön planda tutulması ve bu alanda yapılan reformlar ile ülke ekonomisinin iyileştirilmesine yönelik çalışmaların üzerinde durulmuştur. İdari alanda yapılan değişimlerin de mali konulardaki ıslahatları destekleyici yönde olduğu görülmektedir. Bu açıdan mali problemlerin çözülebilmesi için idari alanlarda yapılan ıslahatların başarılı olması temel şart olarak görülmüştür (Güran, 1998: 79). İdari alanda yapılan önemli ıslahatlardan biri, valilerin asayiş işleri dışında yetkilerinin sınırlandırılması olmuştur. Mali işlerdeki yetki de merkezden atanan muhasıllara devredilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde mali sistemin merkezileşmesine yönelik bir politika izlenmiştir. Geleneksel vergi toplama sistemi olan iltizama son verilmiş, bütün gelirlerin doğrudan hazine adına toplanmasına ve her türlü giderin de buradan karşılanması kararlaştırılmıştır (İnalçık, 2020: 173-175).

Mali konulardaki problemlerin çözümü için devletin gelir kaynaklarına sahip olması ve bunların doğrudan tespiti önem arz etmiştir. Bu noktada da en önemli konuyu vergi alanındaki düzenlemeler oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda mali reformlar, Tanzimat'tan önce başlamış olup bu çerçevede vergi alanında yapılan en önemli değişiklik, örfi vergilerin kaldırılarak yerine "*herkesin emlak, arazi, ticaret ve temettuatına*

göre” tek bir verginin alınması olmuştur (Güran, 2019: 193). Bu verginin tespit edilebilmesi için de ilk olarak gelir oluşturabilecek bütün iktisadi kaynakların tespit edilmesi gerekmiştir (Adıyeke, 2000: 770). Gelir sayımının yapılabilmesi için 1838 yılında Gelibolu ve Hüdavendigâr sancaklarının tahririne başlanmıştır. Tahririn başarıya ulaşmaması sonucu vergilerin eski usul toplanması gerekmiştir. 1839’da Sultan II. Mahmud’un ölümü ve Mehmet Ali Paşa’nın isyanı sebebiyle vergi tahrirlerine ara verilmiş, Tanzimat’ın ilanından sonra yeniden ele alınmıştır (Kütükoğlu, 2007: 2).

1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı’nda “*halkın emlak ve kudretine göre münasib bir verginin tayin edileceği*” bildirilmiştir (Güran, 2019: 193). Adaletli olarak verginin tahsil edilebilmesi için de mal-mülk sayımı ve nüfus sayımına gerek duyulmuştur (Çadircı, 2020: 199). Bunun sonucunda temettuat tahrirleri yapılmaya başlanmıştır. Temettuat tahrirlerinin amacı, toplam vergi yükünün bölgeler ve haneler arasında daha adil dağılımını sağlamak, nüfusun gerçek vergi ödeme gücünü ölçmek ve sonuca göre düzenleyici önlemler almak olmuştur (Güran, 2019: 195).

Temettuat sayımları iki aşamada yapılmıştır. İlk tahrirler, muhasıllar tarafından 1840 yılında yapılmıştır. İltizam sisteminin kaldırılması ile vergi tahrirlerinin yapılabilmesi için merkezden kazalara devlet memuru olarak muhasıllar gönderilmiştir. Muhasılların en önemli görevi, buldukları bölgedeki nüfusu ve bu nüfusun mali gücünü tespit ederek uygun düşen miktarda vergi tahsil edebilmek için gerekli tahrir çalışmalarını yapmaktır (Güran, 2019: 193). Kimseyi ihmal etmeden herkesin isim, emlak, arazileri ile hayvanlarının miktarı, tüccar ve esnafın yıllık gelirlerinin yazılması emredilmiştir (Kütükoğlu, 2007: 3). Karşılaşılan birçok problem sonucu, muhasıllık sistemi istenilen sonucu vermediğinden 1842 yılında bu uygulamaya son verilmiştir (Güran, 2019: 193).

1844 yılına kadar temettuat sayımları yapılmamıştır. Bu dönemde Meclis-i Vâlâ’da tahririn çözüme kavuşturulması istenmiş, bu sebeple her vilayetten ikişer temsilci İstanbul’a çağırılarak bölgelerdeki problemler hakkında bilgi edinilmiştir. Bunun sonucunda 1845 yılında tahririn süratle yapılmasına karar verilip gerekli düzenlemeler oluşturulmuştur (Güran, 2019: 194). Bu seferki sayımlar, müslüman mahallelerinde muhtar

ve imamlar, gayrimüslim mahallelerinde varsa kocabaşı ve papazlar tarafından yapılmıştır. Defterler tahrir bittikten sonra bu kişiler tarafından mühürlenmiştir (Kütükoğlu, 1995: 398).

Kelime anlamı olarak temettü; kâr etme, temettuat da kelimenin çoğul hali olup kârlar, kazançlar anlamına gelmektedir (Pakalın, 2016: 1682). Temettuat vergisi, herkesin kazancı oranında ödediği vergidir. Temettuat defterleri de hane bazlı sosyal, iktisadi ve ticari alandaki verileri içeren önemli bir kaynaktır. Tapu tahrir defterlerindeki bilgilere göre temettuat defterlerindeki bilgiler daha fazla ve ayrıntılıdır (Serin, 1998: 721). Temettuat tahrirleri Osmanlı Devleti ile ilgili 19. yüzyılın ortalarından itibaren sosyal ve ekonomik açıdan analizlerin yapılabileceği önemli verileri içeren defterlerdir. Ülkenin çok geniş bölümünde hemen hemen aynı anda yapılan sayımlardır. Sayımlar tahmini olarak toplamda 1,1 milyon haneyi kapsamıştır (Güran, 2019: 198). Bu açıdan ülkenin bölgesel ve bütünsel sosyo-ekonomik çıkarımlarını yapmakta temettuat defterleri önemli bir kaynak olmuştur.

Temettuat defterleri genel anlamda, hanelerin kişilik bilgileri, meslekleri, sahip olduğu taşınır ve taşınmaz servetleri, ödediği vergileri ve gelirlerini içermektedir. Sayımlarda her haneye bir hane numarası ve bir sıra numarası verilmiştir. Hane numarasının altına hane reisinin mesleği ve adı yazılmıştır. Böylelikle hane reisi kimse onun ismi, lakabı, baba adı, mesleği ve benzeri özellikleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Tahrir yazımının bu özelliği, o yörede en çok kullanılan isimlerin analiz edilebilmesi, akrabalık ilişkilerinin çıkarımının yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Aynı hane içerisinde olan kardeş, oğul veya damatlara farklı hane numarası verilmeyip sıra numaraları değiştirilmiştir. Tahririn hane bazlı yapılması, bölgedeki müslüman ve gayrimüslim nüfus hakkında çıkarım yapılmasında yardımcı olmaktadır.

Kişi tanımlamaları yapıldıktan sonra ismin yukarısına hanenin ödediği vergiler yazılmıştır. İlk olarak hane reisinden temettuatı oranında alınan vergi-yi mahsusa, yıllık mahsulünün onda biri oranında alınan aşar ve gayrimüslimlerden alınan cizye vergisi miktarı yazılmıştır.

Temettuat defterlerinin önemli bir özelliği hane reislerinin mesleklerinin belirtilmiş olmasıdır. Nüfus içerisinde tarım, ticaret veya sanayiden geçimini sağlayan kişi sayısına ulaşılabilen, şehrin ekonomik yapısı çözümlenebilmektedir. Mahallelere ve dini gruplara göre hangi zanaatın daha çok yapıldığı belirlenebilmektedir. 1840 yılındaki sayımlarda imam, muhtar gibi görevliler dışında hanelerin meslekleri belirtilmemesine karşılık, 1844-1845 yılında tutulan tahrirlerde bu bilgilere yer verilmiştir (Kütükoğlu, 1995: 402).

Hanelerin isimlerinin altına sahip olduğu tarla, bağ, bahçe mezru ve gayri mezru oldukları belirtilerek yazılmıştır. Aynı zamanda ortaklı tarlalar, kiraya verilen tarlalar ve nadasa bırakılan topraklar belirtilmiştir. Tahririn bu şekilde detaylı tutulması hanelerin üretimini tercih ettiği ürünleri, dini gruplara göre hanelerin yoğunlaştığı zirai ürünleri, toprağın kullanım biçimi, yetiştirilen ürünlerin çeşitliliği, tarım alanlarının verimliliği hakkında bilgi edinebilmemize imkan sağlamaktadır.

Kişinin toprak dışında varsa dükkan, han, değirmen gibi gayrimenkullerin adedi, çeşidi ve bir yıllık kira bedelleri yazılmıştır. Hanenin sahip olduğu gayrimenkuller kendi tasarrufunda ise yanına belirtilmiştir.

Gayrimenkul yazımlarından sonra hanelerin sahip olduğu hayvanlar yazılmıştır. Hayvanların türü, adedi ve gelir elde ediliyorsa elde edilen yıllık gelir belirtilmiştir. Bu veriler bölgede hangi hayvanların yetiştirildiği, hangi hayvanların nakliyyede kullanıldığı; çiftçilerin, taşımacıların, çobanların hangi hayvan türüne sahip olduğu hakkında bilgi vermektedir.

Hanenin sahip olduğu bütün varlıklar yazıldıktan sonra en son yıllık toplam kazancı yazılmıştır. Burada varlıklarından elde ettiği kazançlar, mesleğinden elde ettiği kazançlar ve varsa zuhuratları da belirtilmiştir. Her mahalle kaydının sonunda toplam gelir yazılmıştır. Böylelikle mahalleler arasında, hane sayısı göz önünde bulundurularak, gelir

düzeyi tespiti yapılabilmektedir. Aynı şekilde müslüman ve gayrimüslim hanelerin gelirlerinin karşılaştırılabilme imkanı bulunmaktadır.

Sonuç olarak temettuat defterleri, içerdiği birçok veri sayesinde dönemin ekonomik ve sosyal durumu hakkında önemli bilgiler verebilecek zengin bir kaynaktır. Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi üzerinde yapılacak araştırmalarda, Klasik Dönem için tahrir defterleri, Tanzimat dönemi için de temettuat defterleri önemli kaynakları oluşturmaktadır (Bozkurt, 2003: 17)

1.2. Çanakkale Temettuat Defteri

Temettuat defterleri, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı, Osmanlı Arşivi'nde Maliye Nezareti Defterleri içerisinde bulunmaktadır. Bu defterler arşiv içerisinde ML.VRD.TMT.d harfleriyle kodlanmıştır. Dokuz katalogta toplanmış olan temettuat defterleri toplamda 17747 adetten oluşmaktadır. Cezayir-i Bahr-i Sefid Eylaleti, 510 numaralı arşiv kataloğu içerisinde bulunmaktadır (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2010: 248). Çalışmanın kaynağını oluşturan arşiv defteri, Maliye Nezareti Defterleri içerisinde, 5123 gömlek numaralı “Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti, Kale-i Sultaniye Kazası, Mahallelleri” adıyla kayıtlıdır. Defterin başındaki künyeden anlaşıldığı üzere şekli olarak ciltli ve ebrulu, boyutları 17,5X50 cm ve toplam sayfa sayısı 329 olup 717 varaktır. Defterin başlangıç tarihi 1260 (Miladi 1844), bitiş tarihi 1262 (Miladi 1846) olarak yazılmıştır. Kapağında “Biga Sancağı Dâhilinde Kal'a-i Sultaniye Kazasının Emlak Defteridir” ve altında “1262” yazmaktadır. Defterin ilk 147 sayfası merkez mahallelerin kayıtlarını içermektedir. Defterin birinci sayfası boş olup ikinci sayfasından başlanılmıştır. En başta “*Biga sancağı dâhilinde nefs-i Kal'a-i Sultâniye kazâsı mahallâtından Cami'-i Kebîr mahallesi ahâlisinin emlâk ve arâzî ve temettu'âtı sâiresinin miktârını mübeyyin defteridir ki ber-vech-i âtî zikr ve beyân olunur*” yazılmıştır. Camiikebir Mahallesi kayıtları ile başlamakta olup sırasıyla Yalı Mahallesi, Arslanca Mahallesi, Çınarlık Mahallesi, Kıbtıyan Mahallesi, Rumiyan Mahallesi, Ermeniyan Mahallesi ve Yahudiyan Mahallesi ile devam edilmiştir. Mahalleler dini yapıya göre ayrılmış olup müslümanların ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadığı mahalle bulunmamaktadır.

İlk olarak her hanenin kaydının başında *hane* ve *numro* yazılarak numaralar verilmiştir. Verilen numaralarda yanlışlıkların olduğu da görülmektedir. Bazı kayıtlarda numaraların atlandığı bazı kayıtlarda da mükerrer olduğu tespit edilmiştir. Her haneye ayrı hane numarası verilmiştir. Bazı kayıtlarda da sadece numro yazılmıştır. Bu kayıtlarda aynı hane içerisinden ayrı gelir ve vergi veren kişiler belirtilmiştir. Bunlar hanenin hemen devamında yazılmış ve o hanenin numro sayısından sonra gelen numro sayısı verilmiştir. Genellikle merkumun biraderi, oğlu, damadı veya karındaşı şeklinde belirtilmiştir. Camiikebir Mahallesi'nde toplamda 275 kişinin kaydı, Yalı Mahallesi'nde 121, Arslanca Mahallesi'nde 84, Çınarlık Mahallesi'nde 48, Kıbtıyan Mahallesi'nde 39, Rumiyan Mahallesi'nde 312, Ermeniyan Mahallesi'nde 158 ve Yahudiyan Mahallesi'nde 119 kişinin kaydı bulunmaktadır. Çanakkale merkez mahallelerine ait tahrirde toplamda 1156 hanenin kaydı bulunmaktadır.

Kayıtlardaki hane tasvirlerinde genel olarak önce kişinin mesleği belirtilmiş, devamında ismi yazılmıştır. Bazı kayıtlarda isimden önce baba adı, bazı kayıtlarda da nereli olduğu yazılmıştır. Bu yazımlara örnek olarak; Camiikebir Mahallesi'nde hane 75 numro 76'da "*Çanakçı Kalfası Salih*", hane 61 numro 62'de "*Çanakçı Kalfası Saraycıklı Mustafa*" ve hane 45 numro 46'da "*Çanakçı Kalfası Abdi oğlu Mustafa*" şeklinde yazımlar bulunmaktadır. Bazı kayıtlarda da kişiler lakapları ile birlikte yazılmış, bazılarında da meslek yazılmamış sail, alil, topal, ihtiyar gibi bireysel özelliklerle ifade edilmiştir. Hane reisinin vefat etmiş olması durumunda yetim olarak erkek çocuğu yazılmıştır. Babanın ismi belirtildikten sonra çocuğun ismi yazılmıştır. Örneğin, Camiikebir Mahallesi'nde Hane 218 Numro 228'deki yetim kaydı "*Çanakçı Hamza Yetimi Hamza*" şeklinde belirtilmiştir.

Haneler tanımlandıktan sonra isminin üzerine dik bir şekilde vergi-yi mahsusa "*virgü senevisi*" şeklinde yazılarak altına verilen vergi miktarı kuruş olarak yazılmıştır. Vergiden muaf olan kesim için neden vergi alınmadığı açıklanmıştır. Camiikebir Mahallesi imamının bulunduğu kaydın üstüne "*On akçe vazife ile hitabet ve imamiye cihetine mutasarrıf olduğundan virgü alınmadığı*", Rumiyan Mahallesi'ndeki papazın hane kaydının üzerinde "*Papaz olduğundan virgüsü olmadığı*" yazmaktadır. Vergi-yi mahsusadan sonra soluna hasılatın %10 oranında alınan toplam aşar yazılmıştır. Hane

birden fazla ürün hasılatına sahipse ürünlerden alınan aşar kalem kalem yazılmıştır. İlk önce ürünün ismi, altına aşarın nakdi değeri yazılmıştır. Bazı ürünlerde ürünün altına aynı değeri, onun altına da nakdi değeri belirtilmiştir. Buradan ürünleri kile başına düşen fiyatı da çıkarılmaktadır. En son kalem kalem yazılan aşarların altına “*yekûn*” olarak haneden alınan toplam aşar kuruş olarak belirtilmiştir. Gayrimüslim halktan alınan cizye vergi-yi mahsusa ile aşarın arasına yazılmıştır. Âlâ, edna veya evsat olarak yazılarak altına alınan cizye miktarı belirtilmiştir. Bazı hanelerin içerisinde hane reisinin dışında oğullarının cizyesi de belirtilmiştir. “*Oğlu Yorgi edna*” yazılarak altına cizyesi kuruş olarak yazılmıştır. Gayrimüslimlerin dini görevlilerinden cizye alınmamış olup hane kaydının üzerine “*kâğıdı dahi olmadığı*” yazılmıştır. Bazı cizye alınmayan hanelerde de “*alil olub kâğıdı olmadığı*” veya “*kâğıdı olmayub çolak olduğu*” şeklinde notlar, hane reisinin kaydının üzerine diklemesine yazılmıştır.

Hane reisinin ismi yazıldıktan sonra isminin altına sahip olduğu bütün bağ, tarla, bahçe, dükkan, hayvan, değirmen vb. mal varlıkları yazılmış, bunlardan elde ettikleri senelik hasılatlar kuruş olarak belirtilmiştir. İlk olarak bağların yazımı ile başlanılmıştır. Bağların nerede olduğu belirtilmiş, farklı yerlerde ise ayrı ayrı yazılmıştır. “*Sarıcaili toprağında bağ*” şeklinde belirtildikten sonra altına kaç dönüm olduğu yazılmıştır. Dönümün altına da “*hasılatı*” veya “*hasılat-ı senevisi*” yazılarak toplam hasılat miktarı kuruş olarak belirtilmiştir. Belirtilen toplam hasılatın altına %10 oranında alınan aşar yazılmış, altı çizilerek aşardan sonra haneye kalan toplam hasılat kuruş olarak belirtilmiştir. Hanelerden alınan aşar hem hane kaydının üzerinde, hem de tarla ve bağdaki hasılatın içerisinde gösterilerek iki yerde de yazılmıştır. Bağlarda hasılat daha yapılmadıysa altına “*yeni dikilme olduğu*” yazılmıştır.

Bağlardan sonra tarlalar yazılmıştır. Tarlanın bulunduğu yer “*Karacaviran toprağında tarla*” veya “*Kurşunlu toprağında tarla*” şeklinde belirtilmiştir. Altına tarlanın kaç dönüm olduğu yazılmıştır. Dönümün altına hasılat yazıldıktan sonra ürün çeşitleri belirtilmiştir. Her ürünün altına toplam hasılat miktarı yazılmıştır. Bazı ürünlerde nakdi değeri, bazı ürünlerde de hem nakdi hem aynı değeri yazılmıştır. 5123 numaralı temettuat defterinde ürünün altına toplam hasılat yazıldıktan sonra kaydın altına alınan aşar

yazılmıştır. Altı çizilerek aşar düşüldükten sonra haneye kalan ürünün değeri yazılmıştır. Kile miktarı belirtilen ürünlerde, ürünün isminin altına toplam kile miktarı, altına aşar olarak alınan kile miktarı yazılmış, aşar düşüldükten sonra kalan kile miktarı ve ürünün toplam nakdi değeri yazılmıştır. O yıl boş bırakılan, hasılatı olmayan tarlaların yanına “*nadas*” veya “*bu sene nadas*” şeklinde belirtilmiştir. Bu şekilde defterden mezru ve gayri mezru toplam tarla sayısına ulaşılabilir. Tarla hanenin kendisine ait değilse “*ücret ile aldığı tarladan hasılat*” şeklinde belirtilmiş ve altına ürünlerin hasılatı yazılmıştır. Ortaklı olunan tarlalar da defterde belirtilmiştir. Üründen elde edilen toplam hasılat yazıldıktan sonra ikiye bölünerek yarısı haneye yazılmıştır. Diğer yarı hasılatın yanına da ortağın ismi yazılarak “*şeriki Ali hissesi*” şeklinde ortaklı tarlalar belirtilmiştir. Kiraya verilen tarlaların yeri ve toplam dönümü yazıldıktan sonra altına icarı senevisi yazılmıştır. Defterde icara verilen bütün tarlaların icarı senevilerinin karşılığı hınta olarak gösterilmiştir. Hınta yazıldıktan sonra kile ve kuruş olarak karşılığı yazılmıştır. Bunlardan aşar alınmadığı görülmektedir. Kiralanan toprakların kira bedeli toprak sahibine, o tarladan alınan toplam hasılat ise kiracının hanesine yazılmıştır.

Tarlalardan sonra hane sahibinin varsa sebze bahçeleri yazılmıştır. Aynı şekilde önce yeri belirtilmiş altına dönümü ve icarı senevisi kuruş olarak yazılmıştır. Bahçelerin bazılarında bulunduğu yer belirtilmemiş, bazılarında dönümü yazılmamış, bazılarında da hasılatı veya icarı senevisi yazılmamıştır. Sebze bahçeleri ile ilgili detaylı kayıt tutulmadığı görülmektedir.

Hanelerin ağaçlardan elde ettiği gelir varsa onlar da yazılmıştır. Özellikle zeytin ağaçlarının yazıldığı görülmektedir. Bunlar “*zeytin eşçarı*” olarak yazılmış, altına ağaç adedi ve hasılatı kuruş olarak gösterilmiştir. Zeytin ağaçlarından elde edilen zeytinyağı ise “*hasılatı revgani zeyt desti*” olarak yazılıp karşılığı kuruş olarak gösterilmiştir. Palamud ağacı dışında ağaçlardan elde edilen hasılatın aşar alınmamıştır.

Toprak gelirlerinden sonra hanelerin sahip olduğu dükkan, hamam, fırın, değirmen vb. gayrimenkullerden elde ettikleri gelir yazılmıştır. Dükkanlarda, dükkanın çeşidi belirtildikten sonra altına adedi belirtilmiştir. Defterde dükkan çeşitleri genellikle “*mülk*

bakkal dükkanı” şeklinde yazılmıştır. Bazı iş alanlarındaki dükkanlar, karhane veya mağaza şeklinde yazılmıştır. Kiraya verilen dükkanların altına *“icar-ı senevisi”* yazılarak bir yıllık kira geliri kuruş olarak gösterilmiştir. Eğer kişi dükkanını kiraya vermemiş, kendi tasarrufunda kullanıyorsa *“kendisi sakini olduğu”* şeklinde belirtilmiştir. Fırın ve değirmenlerin de çeşidi yazıldıktan sonra altına adedi ve kirada ise yıllık kira karşılığı yazılmıştır.

Defterin yazımında en son hanelerin sahip olduğu hayvanlar yazılmıştır. Hayvanların türü, adedi ve gelir elde ediliyorsa hasılatı kuruş olarak yazılmıştır. Gelir getiren hayvanların sağman inek, sağman keçi, yoz keçi, sağman koyun, yoz koyun, deve ve arı kovanının olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışındaki diğer hayvanların sadece adedi belirtilmiştir. Sayımlarda hayvanların yazılması, yerleşim yerinde en çok hangi hayvanın tercih edildiği ve hayvanlar üzerinden sağlanan kazancın tespit edilmesi açısından önemlidir. Bir diğer önemli nokta da yapılan mesleğe göre hangi hayvanını kullanıldığı çıkarılabilmektedir. Çiftçilik ile uğraşan hanelerin genellikle öküz ve ineğe sahip olduğu, nakliye ile uğraşan hanelerin deve, bargir ve merkeb gibi hayvanlara sahip olduğu görülmektedir.

Bütün bu kalemler yazıldıktan sonra altına hanenin yıllık toplam geliri yazılmıştır. *“Mecmuundan bir senede temettuat”* yazıldıktan sonra altına toplam kazancı kuruş olarak gösterilmiştir. Hanenin toprak, hayvan, binadan elde ettiği bütün gelirleri ilk sıraya yazılmıştır. Bunun dışında varsa kendi mesleğinden elde ettiği yıllık kazancı ilk toplamın altına yazılmıştır. Yanına kazancın nereden elde edildiği *“esnaflıktan temettuat, çanakçılıktan temettuat”* vb. şeklinde belirtilmiştir. Bazı hanelerde zuhurat gelirleri yazılmıştır. Bunlar genellikle emek sarf edilmeden elde edilen gelirleri göstermektedir (Kütükoğlu, 1995: 410). Bütün gelirler alt alta yazıldıktan sonra altı çizilerek toplam gelir yazılmıştır. Herhangi bir şekilde geliri olmayan hanelerde *“şunun bunun ianesi ile geçindiği”* şeklinde notlar düşülmüştür.

Her mahallenin sayımı bittikten sonra altına sırasıyla vergi-yi mahsusa, aşar ve temettuat toplamları yazılmıştır. Camiikebir Mahallesi, Yalı Mahallesi ve Arslanca

Mahallesi'ndeki toplamların altına muhtar-1 sani, muhtar-1 evvel ve mahalle imamı mührü bulunmaktadır. Çınarlık Mahallesi'nde muhtar-1 sani ve muhtar-1 evvel mührü bulunmaktadır. Kıbtıyan Mahallesi'ndeki toplamın altında hiç mühür yoktur. Rumiyan, Ermeniyan ve Yahudiyan mahallelerinde muhtar-1 sani ve muhtar-1 evvelin mührü bulunmaktadır.

Temettuat defterleri içerdiği veriler doğrultusunda birçok araştırmalara kaynak olmuştur. 19. yüzyılda Çanakkale'nin merkez mahalleleri, ilçeleri ve köylerine ait sosyo-ekonomik çıkarımlar yapabilmek için bununla ilgili birden çok yüksek lisans tezi yayınlanmıştır. 2002 yılında Feyyaz ŞEKER, 19. Yüzyıl Ortalarında Kal'a-i Sultaniye Sancağına Bağlı Kumkale Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu isimli yüksek lisans tezini yayınlamıştır. 2003 yılında Mustafa BÜBERCİ, 5124 numaralı temettuat defterini baz alarak 19.Y.Y'da Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Çanakkale isimli tezini yayınlamıştır. 2005 yılında Mustafa KULU, A Brief History of The Dardanelles Jews During Early Tanzimat Years (1839-1845) isimli teziyle Çanakkale'deki Yahudiler üzerine araştırma yapmıştır. 2011 yılında Bünyamin ÖZÇELİK, Biga Sancağı'na Ait 4948, 4851, 15988, 15990, 15991 Numaralı Temettuat Defterlerinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi isimli yüksek lisans tezini yayınlamıştır. 2013 yılında Müge Kübra OĞUZ, Temettuat Defterlerine Göre Lapseki Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu isimli yüksek lisans tezi ve Gürkan GÜL'ün 2021 yılında yayınladığı, 19. Yüzyılın İlk Yarısında Gelibolu Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu isimli yüksek lisans tezi bu alanda yapılan çalışmalar arasındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI

İkinci bölümde Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti'nde idari yapıda yapılan değişiklikler genel olarak anlatılmıştır. 1844 - 1846 yıllarında Çanakkale'nin idari yapısı askeri, dini ve idari görevliler şeklinde üç gruba ayrılarak incelenmiştir.

2.1. Osmanlı Devleti'nde İdari Yapı

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu geniş sınırlar nedeniyle idari yapının güçlü tutulması oldukça önemliydi. Klasik Osmanlı döneminde idari yönetim şekli olarak imparatorluk eyaletlere ayrılmıştır. Eyaletlerin yönetimi beylerbeyine verilmiş, eyaletlere bağlı olan sancakların yönetimi de sancakbeyleri tarafından yapılmıştır (Korkmaz, 2005: 108). 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı ülke yönetiminde önemli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Eyalet askerinin önemini yitirmesi ve tımar sisteminin bozulması ile birlikte beylerbeyi yerine vali, sancakbeyi yerinde de mütesellimlerin geçtiği görülmektedir (Çadırcı, 2011: 144).

Osmanlı Devleti'nde yaşanan değişimler ve sıkıntılar, eyaletlerin sayısındaki değişimlere de sebep olmuştur. Devlet, 16. yüzyılda Trakya dışında beş eyalete, 17. yüzyılın başında on iki eyalete ve Üçüncü Selim döneminde 28 eyalete ayrılmıştır (Büberci, 2003: 6).

Üçüncü Selim ve İkinci Mahmud'dan itibaren devam eden yenileşme hareketleri ile Osmanlı Devleti'nde özellikle mali ve idari alanlarda kalıcı reformlar yapılmak istenmiştir. Böylelikle Sultan Abdülmecid tarafından 3 Kasım 1839'da Gülhane Hatt-ı Humayun ilan edilmiştir (Akyıldız, 2011: 1). Tanzimat ilanındaki en önemli amaçlar arasında halk arasındaki eşitliği sağlamak, can ve mal güvenliğini sağlamak, herkesten gelirine göre eşit bir şekilde vergi toplamak yer almaktadır (Çadırcı, 1983: 212). Bu dönemdeki önemli yeniliklerden biri, devletin hazinesini ve halkı zarara uğratan iltizam sisteminin kaldırılmasıdır. İltizam; her türlü devlet gelirlerinin, bedelleri taksitler şeklinde devlete

ödenmesi şartıyla, mültezim adı verilen kişiler tarafından tahsil ve idare edilen sistemdir (Çakır, 2012: 41). Mültezimlerin halk üzerindeki davranışlarının giderek kötüleşmesi ve devletin iltizamdan istediği faydayı sağlayamaması sonucu bu sisteme son verilmiştir. İltizamın kaldırılması ile vergi toplama işi mütesellimlerden alınarak muhasıllara verilmiştir.

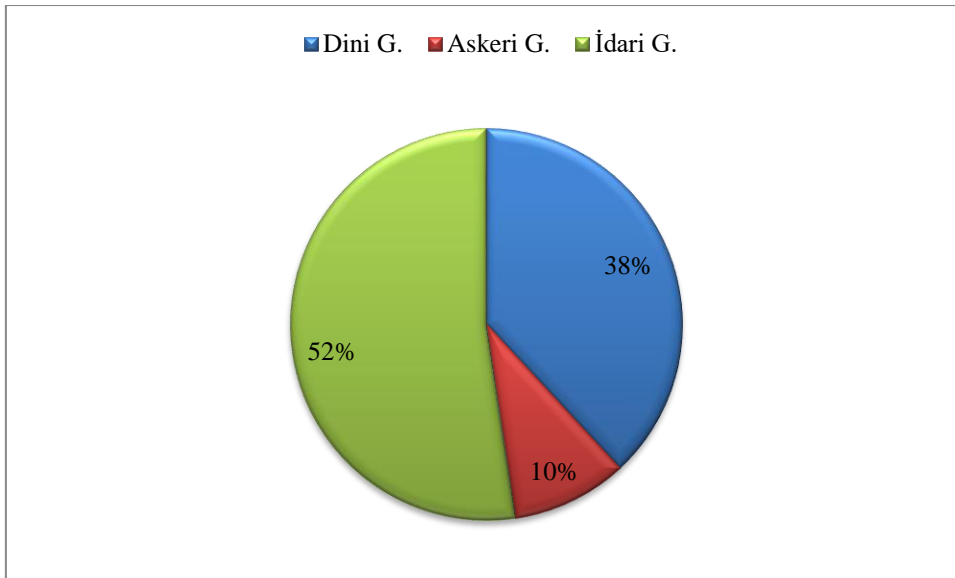
Tanzimat'tan önce eyalet merkezlerinde sorumluluk atanan vezir rütbesindeki valilere aitti. Valiler de sancakları gönderdikleri mütesellimler vasıtasıyla kontrol etmekteydi (Büberci, 2003: 6). Tanzimat'ın ilanından sonra sancak yönetimi mütesellimlerden alınarak muhasıllara verilmiştir. Merkezden muhasılların bölgelere atanmasının amacı, bölgedeki yöneticilerin topladıkları gelirleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarını önlemeye yönelik olmuştur. Muhasılların genel olarak görevi, sancağı yönetmek ve vergileri toplayarak hazineye göndermektir (Çadırcı, 1983: 212). Bu uygulamada muhasılların ilk görevi gittikleri yerlerde Tanzimat'ı tanıtmak, Tanzimat'ı tanıttıktan sonra memleket işlerinin görüşülmesi için meclis kurmaktır. (Şener, 1990: 53). Ayrıca merkezden muhasıllara verilen diğer görevler, devlet gelirlerinin tahsil işlemlerini yapmak ve yeni vergiye göre nüfus, servet ve kazanca yönelik tahririn yapılmasıydı (Şener, 1990: 54). Bu uygulama istenilen sonucu vermemiş ve muhasıllık iki yıl içinde kaldırılarak Mart 1842'de iltizam sistemine geri dönmüştür (Çadırcı, 1983: 213). Muhasıllığın kaldırılmasındaki sebeplerden bazıları, gelir kapıları azalan mültezimler ve vergi muafiyeti kaldırılan bir kesimin bu uygulamadan memnun kalmaması, aşar tahsilinde hasat zamanı muhasılların birçok adama ihtiyaç duyması tahsilat giderlerini arttırmış ve aynı olarak yapılan tahsilatın nakde çevirmede yaşanan problemler sonucu devlet istediği geliri elde edememiştir (Şener, 1990: 55). Muhasıllığın kaldırılması ile birlikte eyalet valiliklerinin yetkileri genişletilmiş, eyaletin sadece idari değil, aynı zamanda mali olarak en yetkili kişisi olmuştur (Çakır, 2012: 47).

Geniş bir toprak bütünlüğüne sahip ve birçok milletten kişilerin bir arada yaşadığı Osmanlı Devleti'nde, çoğu alanda eski sistemin değiştirilmesi ile yapılan yeniliklerin tanıtılması ve kalıcı bir düzen sağlanması hiç kolay olmamıştır. Mali reformların başarıya ulaştırabilmek için idari reformlarla da desteklenmeye çalışılmıştır. Devletin bütününde

uygulanması istenilen Tanzimat reformları birçok zorluğa sebep olmuştur. Genel olarak 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yapılan yeniliklerin istenilen sonucu ulaşmadığı ve idari yapıda beklenen istikrarın sağlanılmadığı görülmektedir.

2.2. Çanakkale'nin İdari Yapısı

Çanakkale şehri temeli Fatih Sultan Mehmet zamanında atılmış 15. yüzyıl şehridir. İlk dönemlerde Anadolu Eyaletine bağlı Biga Sancağı içerisinde (Tuncel, 1993: 197-198). 17. yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne bağlı Biga Sancağı'nın kazasıdır. Sancak ve kazalarda yapılan değişimler sonucu 19. yüzyıl başlarında Anadolu Eyaleti içerisinde yer alan Çanakkale, yine bu yıllarda yapılan değişikliklerle Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti içerisine katılmıştır (Büberci, 2003: 8). Çanakkale bu dönemde, Cezayir-i Bahri Sefid Eyaleti içerisinde Kale-i Sultaniye kazası olarak geçmektedir. 19. yüzyılda Çanakkale kazası 8 mahalleden oluşmaktadır. Bunlar; Camiikebir Mahallesi, Yalı Mahallesi, Arslanca Mahallesi, Çınarlık Mahallesi, Kıbtıyan Mahallesi, Rumiyan Mahallesi, Ermeniyan Mahallesi ve Yahudiyan Mahallesi'dir. Aynı etnik kökene sahip insanların aynı mahalle içerisinde ikamet ettikleri görülmektedir.

Şekil 1. Dini, askeri ve idari görevlilerin yüzdesel dağılımı

Çanakkale'nin idari yapısı dini görevliler, askeri görevliler ve idari görevliler olarak üç gruba ayrılarak incelenmiştir. İdari yapı içerisinde toplamda 63 hane bulunmaktadır. Dini görevliler 24 kişi, askeri görevliler 6 kişi ve idari görevliler 33 kişidir. Şehrin idari yapısı içerisinde; dini görevliler %38, askeri görevliler %10 ve idari görevlilerin payı %52'dir.

2.2.1. Dini Görevliler

5123 numaralı temettuat defterindeki kayıtlar doğrultusunda dini görevlilerden imam, müezzin, müezzin-i sani, müftü, hafız, hoca, despot vekili, papaz ve zangoç bulunmaktadır. Çanakkale'de dini görevlilerin toplam sayısı 24'tür. Bunların %67'si müslümanlardan, %33'ü gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Müslüman dini görevlilerin toplam sayısı 16, gayrimüslim dini görevlilerin toplam sayısı 8'dir. Dini görevlilerin en fazla kayıtlı olduğu mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Camiikebir'de toplam 10 görevli, Yalı Mahallesi'nde 1 görevli, Arslanca Mahallesi'nde 3 görevli, Çınarlık Mahallesi'nde 2 görevli, Rumiyan Mahallesi'nde 5 görevli ve Ermeniyan Mahallesi'nde 3 görevli bulunmaktadır. Kıbtıyan ve Yahudiyan mahallelerinde dini görevli kaydına rastlanılmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde imam, şeriati bilen ve dinin uygulamaya yönelik bilgilerini öğreten kişidir. İmamlar ilmiye sınıfı mensubu ve kamu hizmetlerinden muaftırlar (Çadırcı, 2011: 48). Merkez mahallelerdeki imamların toplam sayısı 4'tür. Camiikebir Mahallesi'nde 3 imam, Arslanca Mahallesi'nde 1 imam kaydı bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'ndeki bir imam "*Çınarlık Cami imamı*" olarak belirtilmiştir. Mahalle imamlarının ilgili mahalle kaydında olmadığı görülmektedir. Ayrıca Camiikebir Mahallesi'ndeki başka bir imamın aynı zamanda meclis azası olduğu belirtilmiştir. Çanakkale'de toplamda 5 müezzin, 1 müezzin-i sani bulunmaktadır. Müezzinler, namaz saatini minareden veya yüksekçe bir yerden duyurmak, ezan okumak ve namaz aralarında dua okumakla görevli kimselerdir (Parlatır, 2016: 1164). Müezzinlerin 3'ü Camiikebir Mahallesi'nde, 1'i Arslanca Mahallesi'nde ve 1'i Çınarlık Mahallesi'nde kayıtlıdır. Müezzin-i sani de Çınarlık Mahallesi sakinidir. Camiikebir Mahallesi'ndeki müezzinlerden

biri “*Yalı Mahallesi Cami Şerifi Müezzini*” olarak belirtilmiştir. Arslanca Mahallesi’ndeki müezzin, “*Çanakçı kalfası Mahalle-i Mezbur Müezzini Kadri*” olarak kaydedilmiştir. Çınarlık Mahallesi’ndeki müezzinin de berber esnafından olduğu belirtilmiştir. Dini görevlilerin aynı zamanda kendi mesleklerini de yapmaya devam ettiği görülmektedir. Yalı Mahallesi’nde 1 müftü bulunmaktadır. Müftü, şeriat kanunlarına göre sorulan sorulara cevap veren kişidir (Parlatır, 2016: 1167). Defterde 1 kişi hoca olarak kaydedilmiş olup Camiikebir Mahallesi sakinidir. Hafızlardan 3’ü Camiikebir Mahallesi’nde, 1’i Arslanca Mahallesi’nde kayıtlıdır.

Gayrimüslim halkın dini görevlileri toplamda 8 kişidir. 1 despot vekili, 6 papaz ve 1 zangoç bulunmaktadır. Despot vekili, Rum piskoposudur (Parlatır, 2016: 337). Papazların 4’ü Rumiyan Mahallesi’nde, 2’si Ermeniyan Mahallesi’nde kayıtlıdır. Ermeniyan Mahallesi’ndeki papazlar papaz olarak yazılmış fakat Rumiyan Mahallesi’ndekiler papa olarak yazılmıştır. Papaların hane kayıtlarının üzerinde “*papaz olduğundan virgüsü olmadığı*” şeklinde not düşülmüştür. Bu kayda istinaden papa ve papaz olarak ayırım yapılmadan tabloda papaz olarak bir arada gösterilmiştir. Çanakkale’deki zangoç Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Zangoç, kilisedeki işleri yapmak ve çanları çalmakla görevli kimsedir (Ayverdi, 2006: 3475). Aşağıdaki tabloda dini görevlilerin mahallelere göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1

Dini görevliler (kişi sayısı)

	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Despot Vekili						1		
Hafız	3		1					
Hoca	1							
İmam	3		1					
Müezzin	3		1	1				
Müezzin-i Sani				1				
Müftü		1						
Papaz						4	2	
Zangoç							1	

2.2.2. Askeri Görevliler

Çanakkale merkez mahallelerindeki kayıtlara istinaden şehirde toplamda 6 tane askeri görevli bulunmaktadır. Askeri görevliler; asakir-i neferat, asakir-i tekaüd, cebeci başı ve mehterden oluşmaktadır. Askerleri görevlilerin 2'si Camiikebir Mahallesi'nde, 2'si Yalı Mahallesi'nde, 1'i Arslanca Mahallesi'nde ve 1'i Kıbtıyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Gayrimüslimlerin cizye karşılığında askerlikten muaf tutulmasından dolayı gayrimüslim hanelere ait kayıtlı askeri görevli bulunmamaktadır (Büberci, 2003: 11).

5123 numaralı defterde asakir-i neferat olarak yazılan 1 hane bulunmaktadır. Arslanca Mahallesi sakini olan kişi, "*Topçu Asakir-i Neferatından Hüseyin*" olarak kaydedilmiştir. Asakir-i tekaüd (emekli) olarak kayıtlı toplam 3 hane bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'nde 1, Yalı Mahallesi'de 2 tekaüd bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'ndeki kişi, "*Topçu Asakir-i Nizamiye-i Hazreti Şahane Tekäüdlerinden Yüzbaşı Mustafa Ağa*" olarak yazılmıştır. Yalı Mahallesi'ndeki kayıtlar, "*Asakir-i Nizamiye-i Hazreti Şahane Tekäüdlerinden Hamamcı Mehmet Ağa*" ve "*Topçu Tekäüdlerinden Hüseyin*" olarak kaydedilmiştir.

Tablo 2

Askeri görevliler (kişi sayısı)

	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Asakir-i Neferat			1					
Asakir-i Tekäüd	1	2						
Cebeci başı	1							
Mehter					1			

Şehirde bir tane cebeci başı bulunmaktadır. Cebeci başı, eski Osmanlı ordusunun zırhlı sınıfına mensup askeridir (Parlatır, 2016: 237). 1826 yılında Cebeci Ocağı, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile kaldırılmış olup daha sonra Cebehane-i Amire adıyla tekrar

kurulmuştur (Kılıçarslan, 1993: 183). Çanakkale'deki cebeci başı da, Camiikebir Mahallesi'nde "*Cebeci Başı Mehmet Ağa*" olarak kaydedilmiştir.

Kıbtıyan Mahallesi'nde kayıtlı olan bir hane reisi "*Ali Oğlu Mehter Hüseyin*" olarak kaydedilmiştir. Bu kişi askeri görevlilere dahil edilerek mehter olarak gösterilmiştir. Temettuat defterindeki kayıtlar incelendiğinde, kıbtilerden gayrimüslimlerden aldıkları cizye vergisini almadıkları görülmektedir. Kıbtiler, müslüman olsalar dahi kural olarak savaşı birimlere dahil edilmemiş fakat belli bölgelerde de geri hizmet birimlerinde yer almışlardır (Yalgür, 2018: 269). Defterdeki veriler doğrultusunda kıbtilerin askere alınma ya da alınmama durumu ile ilgili kesin bir çıkarım yapılamamıştır. Mehter olarak kayıtlı hane reisi askeri görevliler sınıfına dahil edilmiştir.

2.2.3. İdari Görevliler

Çanakkale'de sivil idari görevlilerin toplam sayısı 33'tür. Toplam görevliler arasında müslümanların sayısı 30, gayrimüslimlerin sayısı 3'tür. Şehirdeki sivil idareciler; çarşı bekçisi, esbak (eski) Selanik valisi, gardiyan, gümrük arayıcı, harem kethüdası, ihtisab kolcusu, kapucubaşı, katip, kaymakam, konsolos vekili, meclis azası, muhtar, muhtar-ı evvel, muhtar-ı sani, muhızır, mübayaacı, nüfus nazırı, sandık emini, sayman ve vekil-i harçtan oluşmaktadır. Camiikebir Mahallesi'nde 17 görevli, Yalı Mahallesi'nde 8 görevli, Arslanca Mahallesi'nde 2 görevli, Çınarlık Mahallesi'nde 3 görevli, Ermeniyan Mahallesi'nde 1 görevli ve Yahudiyan Mahallesi'nde 2 görevli kayıtlıdır. Kıbtıyan ve Rumiyan mahallelerinde idari görevli kimse bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda Çanakkale'deki sivil idari görevlilerin sayıları gösterilmiştir.

Bekçiler, şehirlerde geceleri güvenliği ve huzuru sağlamak için sokaklarda dolaşan görevlilerdir (Ayverdi, 2006: 319). Mahalle sakinlerinin başvurusu ve kadının resmi yazısı ile görevlendirilip muhtarların ve imamların emri altında mahallenin güvenlik işlerinden sorumlu olmuşlardır (Yel ve Küçükkaşçı, 2003: 326). Çanakkale şehir merkezinde çarşı bekçisi olarak kayıtlı 2 kişi bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlı olan bekçi

“Çarşı Bekçisi Osman”, Çınarlık Mahallesi’nde kayıtlı olan bekçi “Çarşı Bekçisi Kurt Oğlu Mustafa”dır.

Tablo 3

İdari görevliler (kişi sayısı)

	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Çarşı Bekçisi	1			1				
Esbak (Eski) Selanik Valisi	2							
Gardiyan		2						
Gümrük Arayıcısı		1						
Harem Kethüdası	1							
İhtisab Kolcusu								1
Kapucubaşı	1							
Katip	2	1						
Kaymakam		1						
Konsolos Vekili	1							
Meclis Azası	4							
Muhtar				1				
Muhtar-ı Evvel		1	1					
Muhtar-ı Sani	1	1	1	1				
Muhzır	1	1						
Mübayaacı								1
Nüfus Nazırı	1							
Sandık Emini							1	
Sayman	1							
Vekil-i Harç	1							

Camiikebir Mahallesi’nde esbak (eski) Selanik valisi olarak kaydedilen 2 hane bulunmaktadır. Camiikebir’deki bir hanenin kaydı şu şekildedir; “*Esbak Selanik Valisi Hacı Mustafa Paşazade Dergâh-ı Ali Kapucu Başlılarından Raşid Bey*”. Eski Selanik valisinin şu an kapucubaşı olduğu çıkarılmıştır. Tabloda Camiikebir Mahallesi’nde gösterilen 1 kapucubaşı da Raşid Bey’dir. Kapucubaşılık, taşradaki mülki işlerde çalışan kişilere verilen bir rütbedir (Ayverdi, 2006: 1561).

Çanakkale temettuat defterinde 2 gardiyan kaydı bulunmaktadır. Gardiyanların ikisi de Yalı Mahallesi sakinidir. Bunlar “*Gardiyan Cafer Oğlu Mehmet*” ve “*Karatinelî Gardiyan Derviş Oğlu Hasan*”dır.

19. yüzyılda Çanakkale’de mercan, sırma ve renkli ipekle yapılan ürünler çok gelişmiştir. Çevresinde dokunan yörük halıları da Çanakkale’den dışarıya ihraç edilmektedir (Tuncel, 1993: 198). Bu dönemde şehirde ticaret hayatının canlı olduğu görülmektedir. Ticaretteki gümrük kontrolünü sağlayan memurlar gümrük arayıcılarıdır (Ayverdi, 2006: 159). Çanakkale’de bir hane gümrük arayıcısı olarak kaydedilmiştir. Gümrük kontrorlünü yapan memur Yalı Mahallesi’nde “*Gümrük arayıcısı Ali*” olarak kaydedilmiştir.

Şehirde bir tane harem kethüdası kaydı bulunmaktadır. Bu kişi Camiikebir Mahallesi’nde kayıtlı olan “*Harem Kethüdası Hacı İsmail*”dir.

İhtisab, Osmanlı’daki şehir halkının şer’i emir ve yasaklara uymasını sağlamak, çarşı ve pazarı kontrol etmek, şeriata ve örf’e göre hareket etmeyenleri cezalandırmada görevli kuruluştur (Ayverdi, 2006: 1367). Çanakkale’de ihtisab kolcusu olarak kaydedilen Yahudiyan Mahallesi sakini “*İhtisab Kolcusu Bahur*”dur.

Çanakkale’de 3 tane kâtip bulunmaktadır. Kâtip, bir kurumda yazı yazmakla görevli kimsedir (Ayverdi, 2006: 1605). Şehirdeki kâtiplerin 2’si Camiikebir Mahallesi’nde kayıtlı, 1’i Yalı Mahallesi’nde kayıtlıdır. Camiikebir Mahallesi’ndeki kâtipler; “*Kâtip Ahmet Efendi*” ve “*Kâtip İsmail Efendi*”dir. Yalı Mahallesi’ndeki kâtip, “*Kâtip Ahmet Efendi*”dir.

Kaymakam, bir kazayı idare eden memurdur (Parlatır, 2016: 867). Çanakkale kaymakamı Yalı Mahallesi’nde kayıtlı olan “*Nakibü’l-Eşraf Kaymakamı Süleyman Efendi*”dir.

19. yüzyılda Çanakkale’de birçok ülkenin konsoloslukları olduğu görülmektedir. 1830 yılında İngiltere, Fransa, Rusya, Amerika, Hollanda, Sardunya ve Nemçe konsoloslukları vardır (Büberci, 2003: 14). Temettuat defterinde kayıtlı bir konsolos vekili bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi’nde kayıtlı olan bu kişi, “*Sardinya Devleti Konsolosu Vekili Yasakçısı Mehmet*”tir.

Şehirde meclis azası 4 kişi bulunmaktadır. Hepsi Camiikebir Mahallesi sakinidir. Bu kişiler; “*Aza-yı Meclisten Mustafa Bey*”, “*Aza-yı Meclisten Hacı Mehmet Efendi*”, “*Aza-yı Meclisten Abacızade Osman Efendi*” ve “*Aza-yı Meclisten Elhac Süleyman Ağa*”dır. Elhac Süleyman Ağa’nın şehirdeki ileri gelen kişilerden olduğu görülmektedir. Elhac, hacı vazifesini yerine getiren kişilere verilmiş unvandır (Parlatır, 2016: 396). Ayrıca toplam geliri 12474 kuruş olan Elhac Süleyman Ağa, Çanakkale’deki en yüksek gelire sahip kişidir.

19. yüzyılda yapılan reformlar ile mahalle ve köylerde muhtarlık teşkilatı kurulması sonucu, muhtarlar imamlara göre daha yetkili bir yönetici konumunda olmuştur. Muhtarlık yaygınlaşınca vergilerin tahsil edilmesi, mahallenin güvenlik işleri ve çoğu hizmetler muhtarlara bırakılmıştır (Yel, ve Küçükkaşçı, 2003: 326). Muhtarlık teşkilatı ile birlikte muhtar-1 sani ve muhtar-1 evvel olmak üzere iki muhtar daha yer almıştır. Muhtarların, kentte becerikli, iyi huylu ve güvenilir kişiler arasından seçimle birinci ve ikinci muhtar olarak belirlenmesi esas alınmıştır. Seçilen muhtarların isimleri mahkeme defterine kaydedilir, defter nazırına bildirilir ve defter nazırı da tutanakların bir örneğini hükümete bildirerek padişahın onayı alınır. Onayla birlikte Darphane’de özel olarak hazırlanan muhtarlık mühürleri kişilere gönderilmekteydi (Çadırcı, 2011: 52). 5123 numaralı temettuat defterinde, müslüman mahalle kayıtlarının sonunda muhtar-1 sani, muhtar-1 evvel ve imamın mührü yer almaktadır. Çanakkale temettuat defterine göre şehirde 1 muhtar, 2 muhtar-1 evvel ve 4 muhtar-1 sani bulunmaktadır. Çınarlık Mahallesi’nde kayıtlı olan muhtar “*Hacı Süleyman Ağa*”dır. Camiikebir Mahallesi’nde muhtar-1 sani “*Ali Usta*”dır. Yalı Mahallesi’nde Muhtar-1 evvel “*Osman Ağa*”, Muhtar-1 sani “*Hacı Yusuf Ağa*”dır. Arslanca Mahallesi’nde muhtar-1 sani “*İbrahim Ağa*”, muhtar-1 evvel “*Hacı Mehmet Ağa*”dır. Çınarlık Mahallesi’nde muhtar-1 sani “*Hacı oğlu Osman*”dır.

Muhzır, mahkemelerde dava ile ilgili olanların duruşmada hazır bulunmasını sağlamakla görevli kimsedir (Ayverdi, 2006: 2130). Çanakkale’de 2 muhızır bulunmaktadır. Muhızırlardan biri Camiikebir Mahallesi sakini, diğeri Yalı Mahallesi sakini dir.

Mübayaacı, alım satım işlerini yapan kişidir (Parlatır, 2016: 1153) Çanakkale’de bir hane mübayaacı olarak kaydedilmiştir. Şehirdeki mübayaacı Yahudiyen Mahallesi sakini olan “*Mübayaacı Eci Yuda*”dır.

5123 numaralı temettuat defterine göre Çanakkale’nin nüfus nazırı Camiikebir Mahallesi’nde kayıtlı olan “*Abdühamit Efendi*”dir. Defterde Abdülhamit Efendi’ye ait temettuat belirtilmemiştir.

Sandık emini, şehrin harcamaları için gerekli parayı önceden toplayıp hazır bulunduran kişidir (Büberci, 2003: 10). Çanakkale’deki sandık emini Ermeniyan Mahallesi sakini dir. Defterde “*Tüccar-ı Hayriyeden Sandık Emini Ertiha Bazergan*” olarak kaydedilmiştir.

Defterde sayman olarak kaydedilen bir hane bulunmaktadır. Bu kişi Camiikebir Mahallesi’nde “*Sayman Halil*” olarak kaydedilmiştir.

Vekil-i Harç, şehrin iaşesini temin etmekle görevli kişidir (Büberci, 2003: 10). Çanakkale’de 1 vekil-i harç bulunmakta olup bu kişi Camiikebir Mahallesi sakini “*Vekil-i Harç Bekir Ağa*”dır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

Üçüncü bölümde 5123 numaralı temettuat defterinden alınan veriler doğrultusunda Çanakkale'nin ekonomik yapısı çıkarılmıştır. Ekonomik yapı tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret ve diğer şeklinde beş gruba ayrılarak incelenmiştir. Hanelerin sahip olduğu bütün servetleri ve yıllık gelirleri her meslek grubunda ayrı ayrı belirtilmiştir.

3.1. Tarım

3.1.1. Ziraat Alanındaki Meslekler

Çanakkale'de mesleki anlamda ziraat ile uğraşan hanelerin sayısı önemli bir yer tutmaktadır. Burada çiftçi, bağcı ve bahçıvan olarak üç ana grup oluşturulmuştur. Müslüman mahallelerde tarımla uğraşan hanelerin sayısı gayrimüslim mahallelerde tarımla uğraşan hane sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Çiftçi, bağcı ve bahçıvan olarak ayrı ayrı incelendiğinde ise çiftçilikte, müslüman mahallelerindeki hane sayısının fazla olduğu, bağcılık ve bahçıvanlıkla uğraşan hanelerin ise gayrimüslim mahallelerinde fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Ziraat ile uğraşan kişilerin sayısı

Mahalleler	Çiftçi	Bağcı	Bahçıvan
Camiikebir	22	5	
Yalı	11	3	1
Arslanca	17	3	1
Çınarlık	13		
Kıbtıyan			
Rumiyan	2	21	24
Ermeniyan		1	1
Yahudiyan			1
Toplam	65	33	28

Mesleği ziraat erbabı olan hanelerin içinde en fazla olanı 65 hane ile çiftçilerdir. Çiftçileri 33 kişi ile bağcılar, 28 kişi ile bahçıvanlar takip etmektedir. Şehir merkezindeki mahallelerde Camiikebir 'de 22 hane, Yalı'da 11 hane, Arslanca'da 17 hane, Çınarlık'ta 13 hane ve Rumiyan'da 2 hanenin mesleğinin çiftçi olduğu görülmektedir.

Mesleği çiftçi olan kişilerin mahalle içindeki hane sayısına oranına bakıldığında, bu oranın %27,08 ile Çınarlık Mahallesi'nde en fazla olduğu görülmektedir. Arslanca'da çiftçilerin bütün haneler içindeki oranı %20,23, Yalı'da bu oran %9,09, Camiikebir'de %8 ve Rumiyan'da çiftçilerin toplam hane içindeki oranı %0,64'tür. Ermeniyan, Yahudiyan ve Kıbtıyan mahallelerinde mesleği çiftçi olan hiçbir hane bulunmamaktadır. Şehir merkezindeki çiftçilerin %97'sini müslümanlar, %3'ünü de gayrimüslimler oluşturmaktadır. Gayrimüslim hanelerin müslüman hanelere göre çiftçilikte etkin bir durumda olmadığı görülmektedir.

Merkez mahallelerde çiftçilik yapan hanelerin toplam yıllık geliri 83096,5 kuruştur. Bu gelirlerin 79406 kuruşu müslüman hanelere aittir. Gayimüslim hanelerin çiftçilikten yıllık geliri ise 3690,5 kuruştur. Gayrimüslimlerin içinde sadece Rumiyan Mahallesi'nde iki hane çiftçi olarak kaydedilmiştir. Bu iki haneden birinin yıllık geliri 2818 kuruş iken diğerinin çiftçilikten yıllık geliri 872,5 kuruştur. Çiftçilikten elde edilen gelirin en fazla 24732 kuruş ile Camiikebir Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. İkinci sırada 23290 kuruş ile Arslanca Mahallesi, üçüncü sırada 17738 kuruş ile Çınarlık Mahallesi ve onu da 13646 kuruş ile Yalı Mahallesi takip etmektedir. Müslüman mahalleler arasında hane başına ortalama yıllık gelirin en fazla olduğu mahalle Çınarlık Mahallesi'dir. Çınarlık Mahallesi'nde çiftçi hanelerin kişi başına düşen ortalama yıllık geliri 1364,46 kuruştur. Arslanca'da hane başına ortalama yıllık gelir 1370 kuruş, Yalı Mahallesi'nde 1124,54 kuruş ve Camiikebir'de bu sayı 1124,18 kuruştur. En fazla çiftçi sayısı Camiikebir Mahallesi'nde olmasına rağmen kişi başına düşen yıllık gelirin diğer mahallelere göre daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 5

Çiftçilerin gelirleri (kuruş)

Mahalleler	Gelir	Kişi Sayısı	Ortalama Gelir
Camiikebir	24732	22	1124,18
Yalı	13646	11	1240,54
Arslanca	23290	17	1370
Çınarlık	17738	13	1364,46
Kıbtıyan			
Rumiyan	3690,5	2	1845,25
Ermeniyan			
Yahudiyan			
Toplam	83096,5	65	1278,4

Çanakkale şehir merkezinde mesleği bağcı olanların toplam sayısı 33 kişidir. Müslüman mahallelerinde, bağcılarının sayısı çiftçilere göre daha az olduğu görülmektedir. Toplamda bağcılarının en fazla bulunduğu mahalle 21 kişi ile Rumiyan Mahallesi'dir. Diğer mahallelere göre Rumların daha çok üzüm ve şarap üretiminde etkin olduğu çıkarılabilir. Rumiyan Mahallesi'nin %6,73'ü bağcılardan oluşmaktadır. Arslanca Mahallesi'ndeki bağcılarının toplam hane sayısı içindeki oranı %3,57 olup Yalı Mahallesi'nde bu oran %2,47'dir. Camiikebir Mahallesi'nde toplam hane içindeki bağcılarının oranı ise %1,81'dir. Ermeniyan Mahallesi'nde sadece 1 hane reisi bağcı olarak kaydedilmiştir ve toplam hane içindeki oranı %0,63'tür. Çınarlık, Kıbtıyan ve Yahudiyan mahallelerinde bağcı olarak kaydedilen hiçbir hane reisi yoktur. Müslüman mahallelerinde çiftçiliğe göre bağcılığın çok daha az sayıda yapıldığı, gayrimüslimlerde, özellikle Rumiyan Mahallesi'nde, bağcılığın çiftçiliğe oranla daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Şehirdeki bağcılarının %66,6'sını gayrimüslimler, %33,3'ünü müslümanlar oluşturmaktadır.

Çanakkale merkez mahallelerde bağcılıktan elde edilen yıllık gelir toplam 21900 kuruştur. Bu gelirin 14992 kuruşu gayrimüslim bağcılara aittir. Bağcılıkla uğraşan müslüman hanelerin toplam yıllık geliri 6908 kuruştur. Bağcılıkla uğraşan hanelerin sayısı en fazla Rumiyan Mahallesi'nde olup bağcılıktan elde edilen toplam yıllık gelir 14492 kuruştur. "Bağcı Vasil" 1065 kuruş ile bu grupta en yüksek yıllık geliri olan hanedir. Ermeniyan Mahallesi'nde sadece bir kişi bağcılık mesleğini yapmaktadır ve onun da yıllık

geliri 500 kuruştur. Müslümanlarda sadece üç mahallede bağcılık mesleğini yapan haneler görülmektedir. Camiikebir Mahallesi'nde bağcılıktan elde edilen toplam yıllık gelir 2870 kuruş, Yalı Mahallesi'nde 2195 kuruş ve Arslanca Mahallesi'nde 1843 kuruştur. Temettuat defterindeki kayıtlar incelendiğinde Rum mahallesinde bağcılıkla uğraşan hanelerin müslüman bağcılara göre bir dönüm bağdan daha fazla verim ve kazanç elde ettiği çıkarılmıştır. Müslüman hanelerin çiftçilikteki üstünlüğünün bağcılık alanında olmadığı, bağcılıkla uğraşan kişi sayısının oldukça az olduğu ve bu dönemde Çanakkale şehir merkezinde bağcılık mesleğinde Rumların ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 6

Bağcıların gelirleri (kuruş)

Mahalleler	Gelir	Kişi Sayısı	Ortalama Gelir
Camiikebir	2870	5	574
Yalı	2195	3	731,66
Arslanca	1843	3	614,3
Çınarlık			
Kıbtıyan			
Rumiyan	14492	21	690,09
Ermeniyan	500	1	500
Yahudiyan			
Toplam	21900	33	663,63

Şehir merkezinde mesleği bahçıvan olan toplam 28 hane reisi bulunmaktadır. Bahçıvanlar en fazla 24 hane reisi ile Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Yalı, Arslanca, Ermeniyan ve Yahudiyan mahallelerinde de sadece birer hanenin mesleği bahçıvan olarak gösterilmiştir. Çanakkale şehir merkezindeki toplam mahalleler içinde bahçıvanların tamamına yakını Rumlardan oluşmaktadır. Rumiyan Mahallesi'nin %7,69'unu bahçıvan hane reisleri oluşturmaktadır. Arslanca Mahallesi'nin %1,19'unu, Yahudiyan Mahallesi'nin %0,84'ünü, Yalı Mahallesi'nin %0,82'sini, Ermeniyan Mahallesi'nin %0,63'ünü bahçıvanlar oluşturmaktadır.

Bahçıvan hanelerin toplam geliri 32126,5 kuruştur. Yıllık gelirin 29332,5 kuruşu gayrimüslimlere, 2794 kuruşu müslümanlara aittir. Merkez mahallelerde en fazla gelir

26932,5 kuruş ile Rumiyan Mahallesi'ne aittir. Rumiyan Mahallesi'nde mesleği bahçıvan olan 24 hanenin hane başına yıllık ortalama geliri ise 1122,18 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'nde bir hane reisinin bahçıvanlıktan yıllık geliri 2000 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'ndeki bir hanenin bahçıvanlıktan yıllık geliri 400 kuruştur. Müslümanlarda toplam iki bahçıvan hane reisi vardır. Yalı Mahallesi'ndeki hanenin yıllık geliri 1794 kuruş, Arslanca Mahallesi'ndeki hanenin yıllık geliri 1000 kuruştur.

Tablo 7

Bahçıvanların gelirleri (kuruş)

Mahalleler	Gelir	Kişi Sayısı	Ortalama Gelir
Camiikebir			
Yalı	1794	1	
Arslanca	1000	1	
Çınarlık			
Kıbtıyan			
Rumiyan	26932,5	24	1122,18
Ermeniyan	2000	1	
Yahudiyan	400	1	
Toplam	32126,5	28	1147,37

Ziraat alanında bulunan meslek gruplarını çiftçi, bağcı ve bahçıvan olarak üç ana gruba ayırmakla birlikte tarım sektöründe çalışan ara elemanlar da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Çanakkale merkez mahallelerine ait temettuat defterinde mesleği bağ bekçisi, bağcı amele, çiftçi amele, çiftçi hizmetkari, rençper ve bahçıvan amele olan haneler bulunmaktadır. Toplamda tarım sektörü içerisinde çalışan ara elemanların sayısı 18 haneden oluşmaktadır. 4 hane bağ bekçisi, 8 hane bağcı amele, 3 hane çiftçi amele, 1 hane çiftçi hizmetkari, 1 hane rençper ve 1 hane de bahçıvan amele olarak kaydedilmiştir. Tarımda işçi olarak çalışan hanelerin %83'ünü müslümanlar, %17'sini gayrimüslimler oluşturmaktadır.

Tablo 8

Tarım sektöründe çalışan ara elemanlar (kişi sayısı)

Mahalleler	Bağ Bekçisi	Bağcı Amelesi	Çiftçi Amelesi	Çiftçi Hizmetkarı	Bahçıvan Amelesi	Rençper
Camiikebir	4	1	1	1		
Yalı			2			
Arslanca		3				
Çınarlık		3				
Kıbtıyan						
Rumiyan		1			1	1
Ermeniyan						
Yahudiyan						
Toplam	4	8	3	1	1	1

Bunların ayrı bir tabloda gösterilmesinin nedeni ise çoğunun toprak sahibi olmaması ve kendi mahsullerini elde etmeyip doğrudan kazanç sağlamamalarındandır. Bunların birlikte toprağı olup nadasa bırakıp ya da icara veren kişiler de vardır. Örneğin Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlı “Bağ bekçisi Mehmet Muhsin” isimli kişinin Kalabaklı'da 4 dönüm, Sarıcaılı'nda ise 1,5 dönüm tarlası bulunmasına rağmen ikisini de nadasa bırakmış olduğu kaydedilmiştir. Yıllık gelir olarak sadece bağ bekçiliğinden kazandığı 500 kuruş yazılmıştır. Bağ bekçilerinden 2 kişi ise tarla, bağ ve bahçeden hiçbirine sahip değildir. 1 kişinin hem bağ hem de tarlası olduğu kaydedilmiştir. Tarlasını icara vermiş, bağında da 20 kuruşluk hasılat elde ettiği yazılmıştır. 20 kuruşun 2 kuruşunu aşar olarak vermiştir. Bağdan yıllık toplam kazancı ise 18 kuruş olarak kaydedilmiştir. Sadece bağdan kazandığı gelir yok denecek kadar azdır. Bağ bekçiliğinden ise yıllık 500 kuruşluk gelir elde ettiği gösterilmiştir. Çiftçi amelesi, çiftçi hizmetkarı, rençper ve bahçıvan amelesi olarak mesleğini gerçekleştiren hanelerin hiçbirinin toprak sahibi olmadığı ve başka bir yerden gelirinin olmadığı kaydedilmiştir. Çiftçi hizmetkarı olan hane reisinin yıllık geliri 300 kuruş, çiftçi amelesi olan kişilerden 2 tanesinin yıllık geliri 600'er kuruş, 1 tanesinin yıllık geliri 500 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bahçıvan amelesi olan hanenin yıllık geliri 600 kuruş olarak gösterilmiştir. Rençper olan hanenin yıllık geliri 600 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bu gruptaki hanelerin çoğunun toprak, hayvancılık gibi alanlardan hiçbir ek gelire sahip olmadığı, yalnızca tarımda sarf ettikleri emekten kazanç sağladıkları görülmektedir.

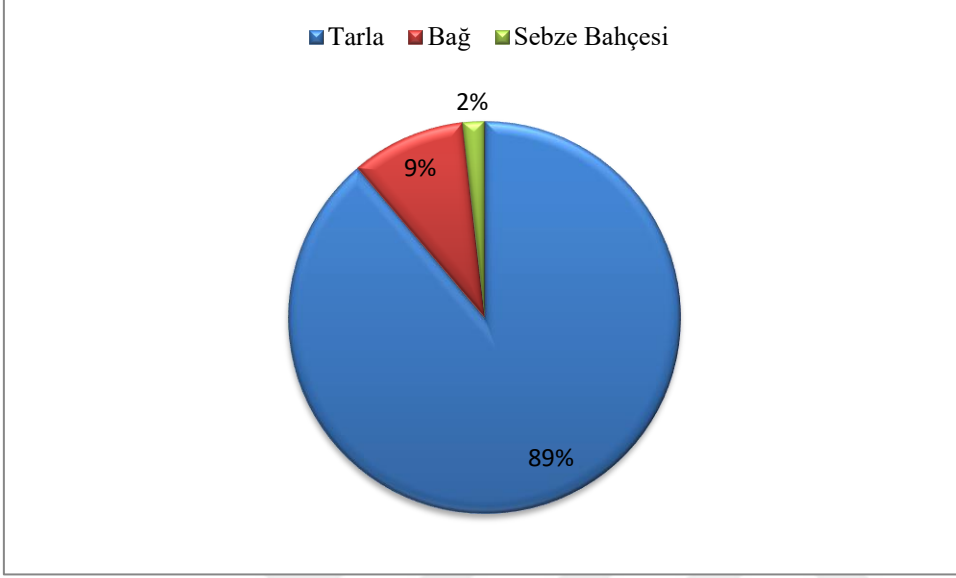
Çanakkale'nin merkez mahallelerindeki temettuat kayıtları incelendiğinde tüm haneler içerisinde ziraat ile uğraşan hanelerin sayısının çok fazla olmadığı görülmektedir. Şehir merkezinde toplam 1156 hane içerisinde 144 hane reisi tarımla uğraşmaktadır. Şehirdeki toplam hanelerin %12,45'i tarım geliriyle geçinmektedir. Ziraat ile uğraşan hanelerin hepsinin toplam yıllık geliri 148087,5 kuruştur. Çanakkale ekonomisinin tarıma dayalı bir ekonomi üzerine kurulmadığı görülmektedir. Özellikle şehrin coğrafi konumunun ve etnik yapısının bu durumda etkisi olduğu söylenebilir.

3.1.2. Toprağın Kullanım Biçimi

5123 numaralı temettuat defterini incelediğimizde topraktan tarla, bağ ve sebze bahçesi olarak tasarruf edildiği görülmektedir. Defterde tutulan kayıtlarda tarlası olanların hangi ürünleri ektiği, kaç kile ürün elde ettiği ve bunun kuruş olarak değeri hasılat şeklinde yazılmıştır. Yıllık elde edilen hasılatın %10'u vergi olarak devlete verilmiştir. Verilen aşar vergisinde ürünün kile miktarı ve kilenin kuruş olarak karşılık geldiği değeri de deftere yazılmıştır. Toprağın dönüm olarak değeri belirtilmemiş sadece bir yıl içinde ekilen ürünlerden elde ettiği toplam hasılat belirtilmiştir. O sene ekilmeyen tarlanın yanına "nadas" ya da "gayri mezru" olarak not düşülmüştür. İcara verilen tarlanın yanına "icarı senevisi" veya "ücreti senevisi" şeklinde yazılmış ve alınan yıllık kira payı ürün ya da kuruş şeklinde belirtilmiştir. İki kişinin aynı topraktan tasarruf ettiğini belirtmek için sahip olunan tarlanın yanına "şeriki tarla" diye belirtilmiş ve elde edilen toplam hasılatın yarısı kişinin hanesine yazılmıştır. Bağlar, dönüm ve hasılat (kuruş) şeklinde yazılmıştır. Hasılatı olmayan bağların yanına "yeni dikilme" olarak not düşülmüş ve sadece dönümü belirtilmiştir. Sebze bahçelerinin dönümü ve icarı senevisi yazılmıştır. Bahçelerin bazılarının bulunduğu yeri de belirtilmiştir.

Defterde kayıtlı hanelerin sahip olduğu toprakların %89'unu tarla, %9'unu bağ ve %2'sini de sebze bahçesi oluşturmaktadır. Bu veriler doğrultusunda hanelerin en çok tarlaya sahip olduğu söylenebilir. Müslümanların sahip olduğu tarla dönümü ve sebze bahçesi dönümü daha fazla, gayrimüslimlerin de daha fazla bağa sahip olduğu

görülmektedir. İki etnik grup farklı ürün üretiminde yoğunlaşmıştır. Bunun sebebi, gayrimüslim hanelerin daha çok esnaflık alanında yoğunlaşmasıdır.

Şekil 2. Tarla, bağ ve sebze bahçelerinin yüzdesel dağılımı

Çanakkale merkez mahallelerinde yaşayan kişilerin sahip olduğu toprak miktarı toplamda 6705,5 dönümdür. Bunun 5955 dönümünü tarla, 630,5 dönümünü bağ ve 120 dönümünü ise sebze bahçesi oluşturmaktadır. 5955 dönümün 4771 dönümü mezru tarla, 1184 dönümü gayri mezru tarladır. 630,5 dönüm bağın 579,5 dönümü dikili, 51 dönümü yeni dikilmedir. Toplam 120 dönüm sebze bahçesinin 99 dönümü dikilidir.

Toprağın kullanım biçimlerinde tarla, bağ ve sebze bahçesi dışında temettuat defterinde sadece bir hanenin çiftliği olduğu yazılmıştır. Camiikebir Mahallesi'nden "Mumcuzade Ahmet Efendi"nin "Gelibolu kazası kuralarından Maydos köyü toprağında çiftliği" olduğu yazılmıştır. Çiftliğin altına 250 dönüm tarla ve 100 dönüm mera olarak not düşülmüştür. Tarla ve meranın yanına ürün ve hasılatı belirtilmemiş ve ekili değilse de nadas ya da gayri mezru olduğuna dair not düşülmemiştir. Tam olarak net bir çıkarım yapılamadığı için toplam toprak istatistiklerine tarla ve meranın dönümü eklenmemiştir. Çanakkale şehir merkezinde sadece bir tane çiftlik kaydı tutulmuş ve toplamı 350 dönüm olduğu belirtilmiştir.

Tablo 9

Toprağın kullanım alanına göre dağılımı (dönüm)

Mahalle	Tarla	Bağ	Sebze Bahçesi
Camiikebir	2103,5	96,5	51
Yalı	1140,5	51,5	3
Arslanca	1175,5	36	16
Çınarlık	666,5	15,5	6
Kıbtıyan	6	0,5	0
Rumiyan	400	341,5	44
Ermeniyan	197,5	58	0
Yahudiyan	265,5	31	0
Toplam	5955	630,5	120

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi merkezde yaşayan hanelerden tarlaya en çok sahip olan mahalle 2103,5 dönüm ile Camiikebir Mahallesi'dir. Onu 1175,5 dönüm ile Arslanca ve 1140,5 dönüm ile Yalı Mahallesi takip etmektedir. Gayrimüslim mahallelerde sahip olunan tarla miktarı müslümanlara göre çok daha az olduğu görülmektedir. En çok bağa sahip olan mahalle 341,5 dönüm ile Rumiyan Mahallesi'dir. İkinci sırada 96,5 dönüm ile Camiikebir, üçüncü sırada da 36 dönüm ile Ermeniyan Mahallesi gelmektedir. Gayrimüslim hanelerin bağcılıkta ön planda olduğu görülmektedir. Toplam bağ dönümünün yarısından fazlasına gayrimüslim haneler sahiptir. Sebze bahçesi 51 dönüm ile en fazla Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerde bulunmaktadır. İkinci olarak en çok sebze bahçesine sahip olan mahalle 41 dönüm ile Rumiyan Mahallesi'dir. Kıbtıyan, Ermeniyan ve Yahudiyan mahallelerinde sebze bahçesine sahip olan hiçbir hane reisi bulunmamaktadır.

Hanelerin sahip olduğu toplam tarlaların 5086 dönümü müslümanlara, 6 dönümü kıbtilere ve 863 dönümü gayrimüslim hanelere aittir. 5955 dönüm tarlanın toplam yıllık getirisi 125763 kuruştur. Tarlaların dönüm olarak kıymeti hakkında bir bilgi verilmemiştir. Bu toplam, ekilen ürünlerden bir yıllık elde edilen geliri göstermektedir. Zirai üründen elde edilen gelir müslüman mahallelerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Sahip olunan tarla dönümüne doğru orantılı olarak zirai ürün geliri en çok 36668,5 kuruş ile Camiikebir Mahallesi'ndedir. İkinci sırada en çok gelir elde eden mahalle 26745 kuruş ile Arslanca Mahallesi'dir. Burada elde edilen geliri dönüme oranladığımızda Arslanca'da elde edilen

verimin daha fazla olduğu söylenebilir. En az gelir de 300 kuruş ile Kıbtıyan Mahallesi'ne aittir.

Tablo 10

Tarlanın dağılımı (dönüm)

Mahalle	Toplam Tarla	Elde Edilen Gelir (Kuruş)	Mezru Tarla	Gayri Mezru Tarla	Ekili Tarla (%)	Toplam Hane Sayısı	Tarlası Olan Hane Sayısı	Hane Başına Düşen Tarla
Camiikebir	2103,5	36668,5	1721,5	382	81,83	275	91	7,64
Yalı	1140,5	22398	920	220,5	80,66	121	47	9,42
Arslanca	1175,5	26745	874	301,5	74,35	84	54	13,99
Çınarlık	666,5	22188	550	116,5	82,52	48	29	13,88
Kıbtıyan	6	300	6	0	100	39	2	0,15
Rumiyan	400	13677	310,5	89,5	77,62	312	51	1,28
Ermeniyan	197,5	1427	183,5	14	92,91	158	12	1,25
Yahudiyan	265,5	2359,5	205,5	60	77,4	119	9	2,23
Toplam	5955	125763	4771	1184	80,11	1156	295	5,15

Müslüman mahallelerine ait tarlaların 4065,5 dönümü mezru, 1020,5 dönümü ise gayri mezru tarlalardan oluşmaktadır. Gayrimüslim mahallelerde 699,5 dönüm tarla mezru, 163,5 dönüm tarla gayri mezru şeklindedir. Ekili tarla oranı olarak bakıldığında Kıbtıyan mahallesine toplam 6 dönüm tarla kaydedilmiş ve bunun tamamı ekilidir. İkinci olarak en yüksek ekili tarla oranı Ermeniyan Mahallesi'ndeki hanelere aittir. Bu mahalledeki kayıtlı tarlaların %92,91'i ekili tarladır. Ondan sonra ekili tarla oranı en yüksek olan %82,52 ile Çınarlık Mahallesi'dir. Ekili tarla oranı en düşük olan mahalle ise %77,4 ile Yahudiyan Mahallesi'dir.

Tarlası olan hane reisleri incelendiğinde merkez mahallelerinde kayıtlı 1156 haneden 295 hane reisinin tarlası vardır. Toplam hane sayısı içerisinde hanelerin %25,51'inin tarlası bulunmaktadır. Defterde kayıtlı toplam tarla dönümünü toplam hane sayısına oranladığımızda Çanakkale şehir merkezinde hane başına 5,15 dönüm tarla düşmektedir. Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde tarlaya sahip olan hane sayısı 91 hane ile en çok Camiikebir Mahallesi'de bulunmaktadır. Toplamda 275 haneden 91'inin tarlası

vardır. Mahalledeki toplam hanelerin %33,09'u kendi tarlasına sahiptir. 91 hane toplamda 2103,5 dönüm tarlaya sahiptir. Camiikebir mahallesinde hane başına düşen tarla miktarı 7,64 dönümdür. Şehirdeki toplam hane başına düşen tarla dönümünden yaklaşık 2,5 dönüm daha fazladır. Hane başına düşen tarla miktarı ile Camiikebir Mahallesi merkez mahalleler arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Hane başına düşen tarla dönümü en fazla Arslanca Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Mahalledeki nüfusun yarısından fazlasının tarlası vardır. Toplam 84 hane kaydedilmiş ve bunun 54'ü kendi toprağına sahiptir. Burada çiftçilik de yoğun olarak yapıldığı için sahip olunan tarla dönümü fazladır. 54 hanenin sahip olduğu toplam tarla miktarı ise 1175,5 dönümdür. Mahalle nüfusunun %64,28'inin tarlası vardır. Mahallede kayıtlı 84 haneye düşen ortalama tarla da 13,99 dönümdür. Çınarlık Mahallesi de Arslanca'dan sonra gelen hane başına düşen tarla miktarı ile ikinci olan mahalledir. Burada kayıtlı toplam 48 haneden 29'unun tarlası vardır. Çınarlık Mahallesi'nde nüfusun %60,41'i tarlaya sahiptir. Bunun nedeni Arslanca gibi Çınarlık Mahallesi'nde de çiftçilik ön planda olan bir meslektir. Mahalle nüfusuna düşen ortalama tarla dönümü ise 13,88 dönümdür. Gayrimüslim halka göre müslümanların zirai üretimde yoğunlaştığı, sahip olunan tarla miktarının da müslüman hanelerde oldukça fazla olduğu görülmektedir. Rumiyan Mahallesi incelendiğinde 312 haneden 51 hanenin tarlası olduğu kaydedilmiştir. Toplam mahalle nüfusuna bakıldığında bu sayı oldukça düşüktür. Gayrimüslimlerin sahip oldukları tarlaların çoğunu kendisi ekmediği ve icara verdikleri temettuat defterinden çıkarılmıştır. Rumiyan Mahallesi'nde 51 hane 400 dönüm tarlaya sahiptir. Yani mahalledeki nüfusun %16,34'ünün kendine ait tarlası vardır. Toplam hane başına düşen tarla miktarı ise burada 1,28 dönümdür. Ermeniyan Mahallesi'nde 158 haneden 12'sinin tarlası bulunmaktadır. Ermeniyan Mahallesi'nde hane başına düşen tarla dönümü 1,25 dönümdür. Yahudiyen Mahallesi'nde toplam 9 hanenin tarlası olduğu kaydedilmiştir. 9 hanenin toplamda 265,5 dönüm tarlası vardır. Toplamda kayıtlı 119 haneden hane başına düşen tarla dönümü 2,23 dönümdür.

Aşağıdaki tabloda merkez mahallelerdeki hanelerin sahip olduğu tarlaların nerelerde olduğu, bu tarlaların mezru ve gayri mezru olarak kaç dönüm olduğu ve nerelerde yoğunlukla zirai üretim yapıldığı gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde en fazla 1679 dönüm ile Sarıcaili'nde tarlaların olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise 1425 dönüm ile Karacaviran gelmektedir. Üçüncü sırada da 738 dönüm ile Kurşunlu gelmektedir. En

az tarla bulunan yerlerden Ezine’de 5 dönüm tarla ve Yapıldak’ta 4 dönüm tarla kaydedilmiştir. Sarcaili, Karacaviran, Kurşunlu ve Kalabaklı köylerinde zirai faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığını söyleyebiliriz.

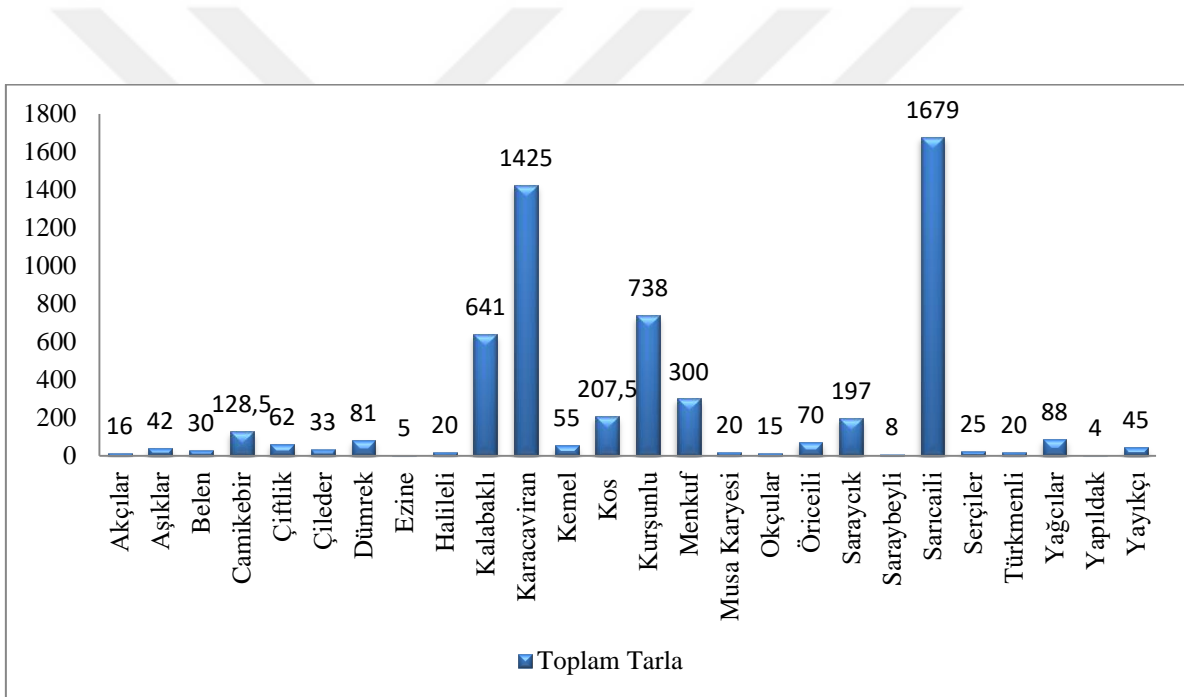
Tablo 11

Tarhaların bulunduğları yere göre dağılımı (dönüm)

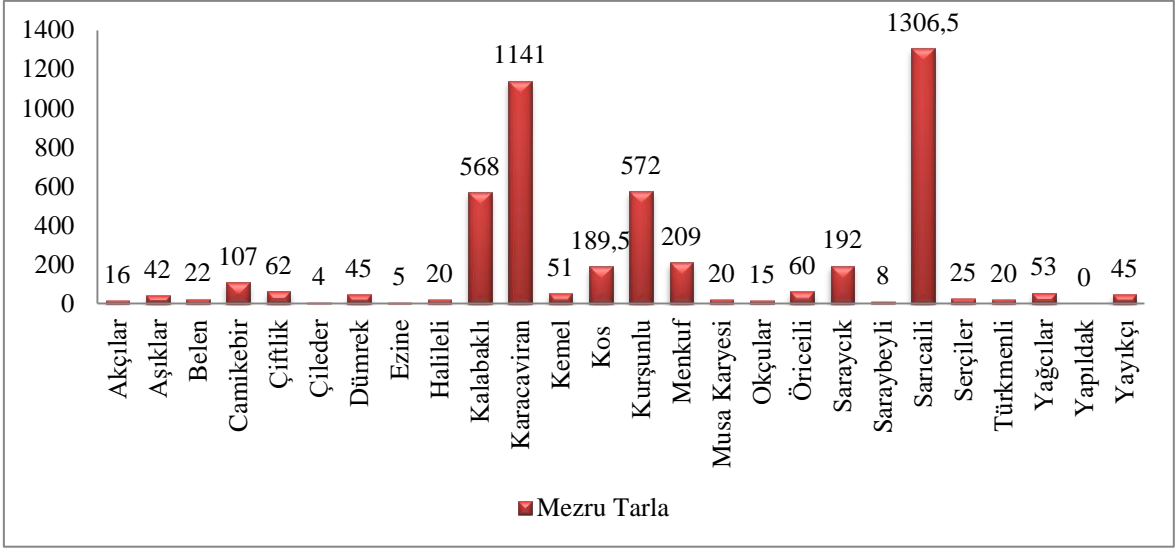
Tarhaların Yeri	Camiikebir		Yah		Arslanca		Çınarlık		Kıbtıyan		Rumiyan		Ermeniyan		Yahudiyan	
	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru	Mezru	Gayri Mezru
Akçılar	16															
Aşıklar		27														15
Belen	11				11	8										
Camiikebir	29	1,5	19	11	28,5		4,5				26	9				
Çiftlik					62											
Çileder				29	4											
Dümrek	45															36
Ezine	5															
Halileli	20															
Kalabaklı	282	24	117		31	16	114	30			1	3	12		11	
Karacaviran	520	113,5	219	64	246	59	41	1,5	3		71	34	31	4	10	8
Kemel	44		4			4							3			
Kus	60	8	62			2		2						6	67,5	
Kurşunlu	89	36	236	31	88,5	98	28				114	1	14		3	
Menkuf	38	35	55	12	56	40	42				18	4				
Musa													20			
Okçular	4				8											3
Öriceili		4	60	3,5		2,5										
Saraycık	65,5	5	14		97,5											15
Saraybeyli					8											
Sarcaili	468	119	114	40	234	72	321	83	3		71	38,5	59	4	38	16
Serçiler	25															
Türkmenli			20													
Yağcılar		5		30							10					43
Yapıldak		4														
Yayıkcı													45			

Rum hanelerin sahip oldukları tarlaların yerleri en çok Kurşunlu'da olduğu görülmektedir. Ermeniyen Mahallesi'nde kayıtlı hanelerin tarlalarının en çok Sarıcaili'nde olduğu, Yahudiyan'daki hanelerin ise en çok Kus Köyünde tarlası olduğu görülmektedir.

En çok nadasa bırakılan tarla 372,5 dönüm ile Sarıcaili'ndedir. Karacaviran'daki tarlaların 284 dönümü de nadasıdır. Kurşunlu'daki tarlaların da 166 dönümü nadasa bırakılmıştır. Sonuç olarak merkez mahallelerinde kayıtlı hanelerin sahip oldukları toplam tarlaların %28'i Sarıcaili'nde, %24'ü Karacaviran'da, %12'si Kurşunlu'da bulunmaktadır.

Şekil 3. Toplam tarla dağılımı (dönüm)

Şekil 4. Mevzu tarla dağılımı (dönüm)

Yukarıdaki şekillerde toplam tarla dönümü ve mevzu tarla dönümü dağılımı gösterilmektedir. Ekili tarla 1306,5 dönüm ile en çok Sarıcaılı'nde bulunmaktadır. Karacaviran'da ekili tarla 1141 dönümdür. Kurşunlu'da 572 dönüm, Kalabaklı 568 dönüm mevzu tarla kaydedilmiştir. Yapıldak, Çileder, Ezine ve Saraybeyli'de ekili tarla miktarı 10 dönümün altındadır. Hanelerin ağırlıklı olarak tarlaları da Sarıcaılı, Kalabaklı, Karacaviran ve Kurşunlu'da bulunmaktadır. Şehir merkezinde zirai faaliyetle uğraşan hanelerin sahip oldukları topraklar daha çok bu köylerde yoğunlaşmıştır.

Tablo 12

İcara verilen tarlalar

Mahalle	Hane Sayısı	İcarlı Tarla (Dönüm)	Gelir (Kuruş)
Camikebir	22	409	2387,5
Yalı	11	191,5	1545
Arslanca	11	162	750
Çınarlık	4	69	667,5
Kıbtıyan			
Rumiyan	7	77	651
Ermeniyan	7	145	607,5
Yahudiyan	6	168	1950,5
Toplam	68	1221,5	8559

Toprağı olan fakat kendisi zirai faaliyette bulunmayan haneler topraklarını bir yıllığına kiraya vererek oradan gelir elde etmektedirler. Yukarıdaki tablo merkez mahallelerde kayıtlı hanelerin icara verdikleri toprakları ile ilgili bilgi vermektedir. Toplamda 68 hane toprağını icara vermiştir. İcara verilen toplam toprak dönümü 1221,5 dönümdür ve buradan elde edilen yıllık gelir 8559 kuruştur. Toplamda 5955 dönüm tarlanın 1221,5 dönümünü icara verilen tarlalar oluşturmaktadır. Yani sahip olunan tarlaların %20,5'ini hanelerin kendisi tarafında ekilmemektedir. En çok icara verilen tarla 409 dönüm ile Camiikebir Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Toplam 22 hanenin buradan elde ettiği toplam kira bedeli ise 2387,5 kuruştur. İcara verilen tarla dönümü müslüman mahallelerde fazla olduğu kadar gayrimüslim mahallelerde de bu oran fazladır. Şöyle ki hanelerin üzerine kayıtlı olan tarlaların büyük bir kısmının icara verilen tarlalar olduğu görülmektedir. Özellikle Yahudiyan Mahallesi'ndeki hanelerin toplamda 265,5 dönüm tarlaya sahip olmalarıyla birlikte bunun 168 dönümünü icara verilen tarlalar oluşturmaktadır. Buradaki haneler tarlalarının %63,27'sini kendileri ekmemektedir. Ermenilerde de bu oran %73,41'dir. Ermeniyan Mahallesi'nde de toplam kayıtlı 197,5 dönüm tarlanın 145 dönümünü icara verilen tarlalar, 14 dönümünü nadasa bırakılan tarlalar oluşturmaktadır. Geriye kalan 38,5 dönümlük bir kısım da hanelerin kendisi tarafından ektiği tarlalardır. Genel bir sonuç çıkarttığımız da gayrimüslimler daha çok esnaflık ve zanaat ile uğraştıkları için topraklarını genellikle icara verdikleri görülmektedir.

Çanakkale temettuat defterinde ortaklı tarla ve ücret ile alınan tarlalar ayrıca belirtilmiştir. Ortaklı olunan tarlaların yanına ortak olunan kişinin ismi not düşülmüştür. Elde edilen toplam hasılat yazılmış, toplam hasılatın yarısı kişinin hanesine gelir olarak kaydedilmiştir. Ortaklı tarlaların bazılarının yanına dönümü yazılmış bazılarında ise sadece hasılat belirtilmiştir. Kendisine ait olmayan fakat belli bir ücret karşılığında başka biri tarafından tasarrufu yapılan tarlalar temettuat defterine ücret ile alınan tarla şeklinde kaydedilmiştir. Bu tarlaların sahibine verilen yıllık kullanım bedeli belirtilmemiştir. Ekilen ürünler ve elde edilen yıllık hasılat kaydedilmiş ve tarlaların dönümü belirtilmemiştir. Aşağıdaki tabloda ortaklı ve ücretli tarlaları olan hanelerin sayısı ve buradan elde edilen gelir gösterilmiştir. Tabloda gösterilen toplamda 39 haneden 35'inin mesleği çiftçiliktir. Diğer 4 haneden ikisi kasap, biri bahçıvan ve diğeri de çanakçı ustası olduğu defterden çıkartılmıştır. Çiftçilerin kendi tarlaları dışında başka kişilerin tarlalarını da kiraladığı

görülmektedir. Ücret ile alınan tarlalar gayrimüslim mahallelerde yok denecek kadar azdır. Sadece Rumiyan Mahallesi'nde 1 hanede ücretli tarla kaydedilmiştir. Bunun dışındakilerin hepsi müslüman mahallelerdedir.

Tablo 13

Ortaklı ve ücret ile alınan tarlalar

Mahalle	Ortaklı Tarla		Ücret ile Alınan Tarla	
	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)
Camiikebir	6	2435	6	3287,5
Yalı	5	2046	2	774
Arslanca	5	2194	8	4481
Çınarlık			6	4623,5
Kıbtıyan				
Rumiyan			1	264,5
Ermeniyan				
Yahudiyan				
Toplam	16	6675	23	13430,5

Çanakkale'de bağcılık faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Defterde bağların bulunduğu yer, kaç dönüm olduğu ve elde edilen yıllık hasılatı yazılmıştır. Hasılatı olmayan bağların yanına yeni dikilme olarak not düşülmüştür. Şehir merkezindeki hanelerin sahip olduğu bağ toplamda 630,5 dönümdür. 630,5 dönümün 51 dönümünü yeni dikilme bağlar oluşturmaktadır. Bağdan elde edilen toplam gelir ise 124979 kuruştur. Bu sayı tarla tarımından elde edilen gelire oldukça yakındır. Bağın tarla tarımına göre daha fazla gelir getirdiğini söylemek mümkündür.

Şehir merkezindeki her mahallede bağcılık faaliyetinin olduğu görülmektedir. Fakat çoğunlukla gayrimüslim mahallelerde bağcılığın yoğun olarak yapıldığı görülmektedir. Çanakkale şehir merkezindeki bağcılık faaliyetlerinin yarısından fazlası Rumlar tarafından yapılmaktadır. Rumiyan Mahallesi'nde toplam 341,5 dönüm bağ kayıtlıdır ve buradan elde edilen toplam gelir 85306,5 kuruştur. Bağcılıktan elde edilen toplam gelirin %68'i Rumlara aittir. Ermeniyan Mahallesi'nde 58 dönüm bağ kayıtlıdır ve buradan 8872,5 kuruş

yıllık gelir elde edilmiştir. Yahudiyan’da da 31 dönüm bağın hasılatı 7603,5 kuruştur. Müslüman mahallelerde en fazla Camiikebir Mahallesi’ndeki hanelerin bağcılık faaliyeti yaptığı görülmektedir. Buradaki hanelerin toplamda 96,5 dönüm bağdan 8897,5 kuruş gelir elde etmiştir. Dikkat çeken bir nokta ise şudur, Ermeniyan’da 58 dönümlük bağın yıllık toplam hasılatı 8872,5 kuruş iken, Camiikebir’de 96,5 dönümlük bağın yıllık hasılatı 8897,5 kuruştur. 38,5 dönümlük bir farka karşı hasılat sadece 25 kuruş daha fazladır. Gayrimüslim hanelerin bağcılıkta müslümanlara göre daha fazla verim elde ettiği görülmektedir. Müslümanlar tarla tarımında daha çok verim alırken gayrimüslimler bağcılıktan daha çok verim almıştır.

Tablo 14

Bağların dönüm ve hasılatı

Mahalleler	Bağ Dönümü	Hasılat (Kuruş)	Dönüm Başına Ortalama Hasılat (Kuruş)
Camiikebir	96,5	8897,5	92,2
Yalı	51,5	5756,5	111,77
Arslanca	36	5208	144,66
Çınarlık	15,5	3199,5	206,41
Kıbtıyan	0,5	135	270
Rumiyan	341,5	85306,5	249,79
Ermeniyan	58	8872,5	152,97
Yahudiyan	31	7603,5	245,27
Toplam	630,5	124979	198,22

Toplamda dönüm başına elde edilen ortalama hasılat 198,22 kuruştur. En fazla dönüm başına ortalama hasılat Rumiyan Mahallesi’ndedir. Burada dönüm başına elde edilen ortalama hasılat 249,59 kuruştur. Yahudiyan’da bu oran 245,27 kuruştur. Dönüm başına hasılatın en az olduğu mahalle ise 92,2 kuruş ile Camiikebir Mahallesi’dir. Dört mahalle toplam dönüm başına elde edilen hasılatın üzerinde, dört mahalle de bu oranın aşağısındadır. Genel olarak incelendiğinde bağcılığın Çanakkale’de önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Tablo 15

Bağların buldukları yere göre dağılımı

Yeri	Dikili Bağ (dönüm)	Yeni Dikili Bağ (Dönüm)	Toplam Dönüm	Hasılat (Kuruş)
Bergos	5		5	677
Camiikebir	15		15	2783,5
Dümrek	0,5		0,5	60
Karacaviran	229	11,5	240,5	50023
Kurşunlu	43		43	11951
Öriceili	0,5		0,5	148,5
Sarıcaili	285	39,5	324,5	59268,5
Yağcı	1,5		1,5	67,5

Bağların buldukları yere göre dağılımı incelendiğinde, bağların en çok Sarıcaili’nde bulunduğu görülmektedir. Buradaki toplam bağ miktarı 324,5 dönümdür. Sarıcaili’nden sonra bağların en çok Karacaviran’da olduğu görülmektedir. Toplam bağ dönümü burada 240,5 dönümdür. Hanelerin sahip oldukları toplam 630,5 dönüm bağın 565 dönümü bu iki köyde bulunmaktadır. Sarıcaili ve Karacaviran köyleri bağcılıkta olduğu gibi tarla tarımının da yoğun olarak yapıldığı yerlerdir. Çanakkale’deki zirai üretimin büyük bir kısmının buralarda yapıldığı görülmektedir. Şehir merkezinde sadece Camiikebir Mahallesi’nde bağ kayıtlarına rastlanmıştır. Tarla gibi bağcılık çok geniş alana yayılmamıştır. Toplamda 8 yerde bağların bulunduğu görülmektedir.

İncelenen temettuat defterinde sebze bahçelerinin sadece yeri, dönümü ve icarı senevileri yazılmıştır. Bazı sebze bahçelerinin yeri belirtilmemiş, bazılarının da dönümü belirtilmemiştir. Yeri belirtilen bahçelerin de sadece Camiikebir ve Sarıcaili’nde olduğu görülmektedir. Sebze bahçesi nısfı hisse olarak kaydedilenlerin de çoğunda dönüm belirtilmemiştir. Sadece Arslanca Mahallesi’nde tutulan kayıtlarda nısfı hisse sebze bahçelerinin dönümü belirtilmiştir. Bazı bahçelerde de hasılat belirtilmediği gibi yanına ekili olup olmadığı hakkında not düşülmemiştir. Bahçelerin geliri sadece icarı senevisi şeklinde yazılmıştır. Sebze bahçesi olanlardan bir hane dışında herkesin bahçesini yıllık kiraya verdiği ve hanenin kendisinin zirai faaliyette bulunmadığı görülmektedir. Rumiyan Mahallesi’nde hanede kendisinin işlettiği şeklinde not düşülmüştür. Onun dışında dönümü

ve hasılatı yazılmamıştır. Çok detaylı kayıt tutulmadığı için üretilen ürün çeşitliliği hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Toplamda 33 hanenin sebze bahçesi vardır. Camiikebir’de 11 hane, Yalı’da 4 hane, Arslanca’da 4, Çınarlık’ta 1 ve Rumiyan’da 13 hanenin sebze bahçesi vardır. Ermeniyan, Yahudiyan ve Kıbtiyan mahallelerinde bahçesi olan hiçbir hane bulunmamaktadır. Camiikebir’de 5 bahçenin yeri belirtilmemiş, bir bahçe de nısfı hisse şeklinde yazılıp dönümü belirtilmemiştir. Yalı Mahallesi’nde bir bahçenin sadece hasılatı yazılı, iki tanesinin bulunduğu yerler belirtilmemiş ve bir tanesi de nısfı hisse sebze bahçesi olarak yazılmış, aynı şekilde dönümü belirtilmemiştir. Arslanca Mahallesi’nde iki tane nısfı hisse bahçenin dönümü yazılmış, diğer iki bahçenin de yeri, dönümü ve icarı senevisi belirtilmiştir. Bahçelerle ilgili en iyi kayıt bu mahallede tutulmuştur. Rumiyan Mahallesi’nde 5 bahçenin yeri belirtilmemiş, 5 bahçenin dönümü belirtilmemiş, 4 nısfı hisse bahçenin bazısının yeri bazısının dönümü yazılmamıştır. Kayıtlarda elde edilebilen veriler doğrultusunda aşağıdaki tabloda Çanakkale şehir merkezindeki hanelerin sahip olduğu sebze bahçelerine ait veriler gösterilmektedir.

Tablo 16

Sebze bahçeleri

Mahalleler	Hane Sayısı	Sebze Bahçesi (Dönüm)	İcarı Senevisi (Kuruş)
Camiikebir	11	51	6985
Yalı	4	3	950
Arslanca	4	16	400
Çınarlık	1	6	400
Kıbtiyan			
Rumiyan	13	44	3250
Ermeniyan			
Yahudiyan			
Toplam	33	120	11985

Çanakkale şehir merkezinde kayıtlı nüfusta toplamda 33 hanenin 120 dönüm sebze bahçesi olup buradan elde edilen yıllık gelir 11985 kuruştur. En fazla sebze bahçesi 51 dönüm ile Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelere aittir. Buradan elde ettikleri gelir 6985 kuruştur. İkinci sırada 44 dönüm ile Rumiyan Mahallesi gelmektedir. Elde ettikleri yıllık gelir 3250 kuruştur. Rumlar dışında diğer gayrimüslim mahallelerde bahçecilik faaliyeti yoktur. Yalı Mahallesi'nde 3 dönüm sebze bahçesinden elde edilen toplam yıllık gelir 950 kuruştur. Bu kazanç diğer mahallelerle kıyaslandığında iyi bir geliri ifade etmektedir. Arslanca'da 16 dönümlük bahçeden 400 kuruş gelir elde edilmiştir. Çınarlık Mahallesi'nde 1 hane 6 dönüm sebze bahçesinden 400 kuruş gelir elde etmiştir. Müslüman mahallelerde sebze bahçesi olan hane sayısı gayrimüslimlere göre daha fazladır. Bahçeciliğin, bağcılık ve tarla tarımı gibi yoğun olarak yapılmadığı görülmektedir.

3.1.3. Ziraatı Yapılan Ürünler

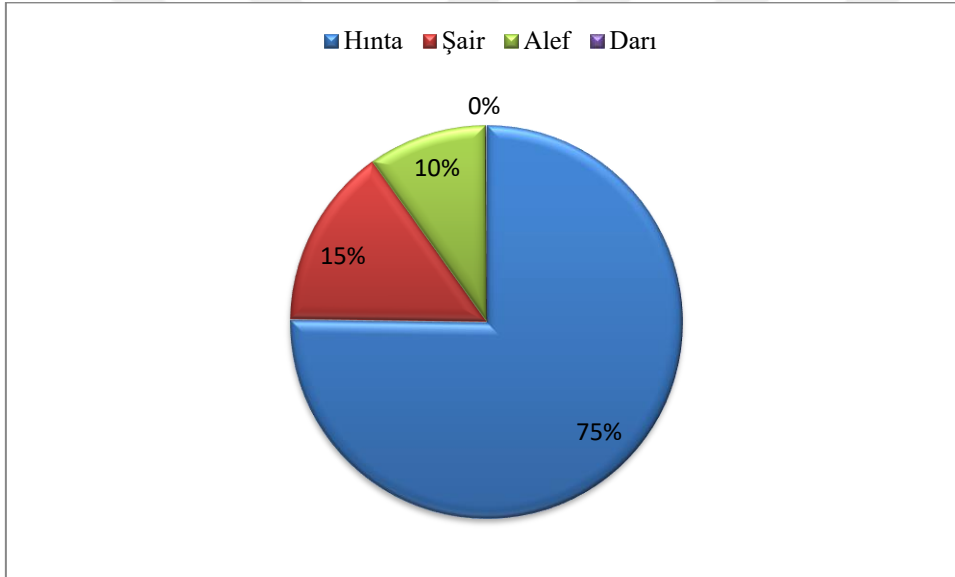
Çanakkale şehir merkezinde hanelerin kayıtlı olduğu 5123 numaralı temettuat defterinde ziraatı yapılan ürünler dört ana grupta sınıflandırılmıştır. Bu dört ana grubu tahıllar, baklagiller, sınai bitkileri ve diğer ürünler oluşturmaktadır. Bunun yanında deftere kaydedilen zeytin ağacı ve yağı, kestane korusu ve palamut korusu üretimi yapılan diğer ürünlerdir.

- a)Tahıllar: Hintta, şair, alef, darı.
- b)Baklagiller: Nohut, bakla, burçak.
- c)Sınai Bitkileri: Pamuk ve susam.
- d)Diğerleri: Soğan, bostan.
- e)Ağaçlar

Tahıl ürünleri üretimi yapılan ürünler içinde büyük bir yer tutmaktadır. Ana besin kaynağı ekmeğın temel kaynağını oluşturduğu için özellikle buğdayın diğer ürünlere göre üretiminin daha fazla yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında şair (arpa) binek

hayvanlarının beslenmesinde kullanıldığı için yine üretimi fazla yapılan bir diğer üründür. Defterde kaç kile ürün elde edildiği ve toplam kileye karşılık gelen kuruş hasılat şeklinde kaydedilmiştir.

Tahıllar içerisinde hinta, şair, alef ve darı ürünleri bulunmaktadır. Toplam üretilen tahıl miktarı 7628 kiledir. Tahıl ürünleri üretimi içerisinde hintanın payı %75'tir. Toplamda 5738 kile hinta üretimi yapılmıştır. Şairin payı %15 olup toplam elde edilen şair miktarı 1138,5 kiledir. Alefin 745 kile ile tahıl ürünleri içerisindeki payı %10'dur. Elde edilen toplam darı ise 6,5 kiledir.

Şekil 5. Tahıl ürünleri yüzdesel dağılımı

Hinta üretimi en fazla Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelere aittir. Buradaki toplam üretim 1587 kiledir ve bunun karşılığı 23240 kuruştur. Hıntanın bir kilesi 15 kuruşa karşılık gelmektedir. Nadir olarak bazı kayıtlarda 15 kuruştan daha düşük karşılık da yazılmıştır. Camiikebir Mahallesi'nden sonra en fazla hinta üretimi yapan Arslanca Mahallesi'ndeki hanelerdir. Buradaki toplam hinta 1273,5 kile ve karşılığı 18422 kuruştur. En az hinta üretimi Kıbtıyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Toplamda 10 kile ve karşılığı 150 kuruştur. Şehir merkezindeki hanelerin yaptığı toplam hinta üretimi 5738 kile olup buradan 85047,5 kuruş gelir elde edilmiştir.

Şair üretimi hintadan sonra en çok üretilen ikinci tahıl ürünüdür. Toplamda 1138,5 kile şair hasatı yapılmış olup bunun karşılığı 8935,5 kuruştur. Bir kile şairin fiyatı 8 kuruştan işlem görmüştür. En fazla şair üreten mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Toplamda 460 kile şair üretimi yapılmış ve bunun karşılığı 3422 kuruş olarak kaydedilmiştir. İkinci sırada en çok şair üretimi yapan mahalle 300 kile ile Çınarlık Mahallesi'dir. En az şair üretimi Rumiyan Mahallesi'nde olup toplamda 9 kile ve karşılığı 62 kuruştur. Gayrimüslimlerde Rumlardan başka şair ekimi yapan bulunmamaktadır.

Tablo 17

Tahıl ürünleri kile ve hasılatı (kuruş)

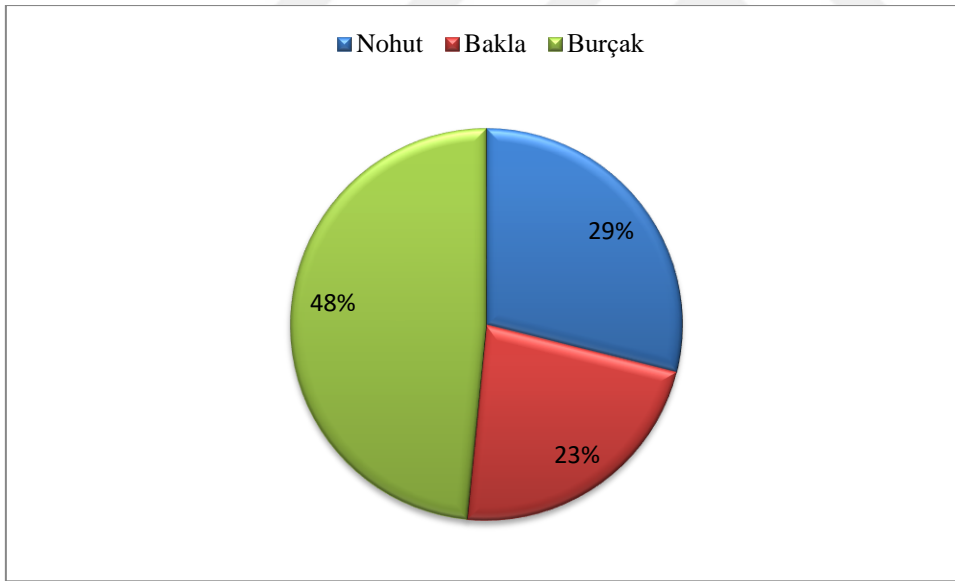
Mahalle	Hinta(Buğday)		Şair(Arpa)		Alef(Yulaf)		Darı	
	Kile	Hasılat	Kile	Hasılat	Kile	Hasılat	Kile	Hasılat
Camiikebir	1587	23240	460	3422	273,5	1641	6,5	45
Yalı	1187,5	17892,5	128	905,5	72	432		
Arslanca	1273,5	18422	241,5	1776,5	174	1044		
Çınarlık	884,5	13252,5	300	2769,5	203	1231,5		
Kıbtıyan	10	150						
Rumiyan	669	10193	9	62	22,5	135		
Ermeniyan	51	765						
Yahudiyan	75,5	1132,5						
Toplam	5738	85047,5	1138,5	8935,5	745	4483,5	6,5	45

Toplamda şehir merkezinde 745 kile alef üretimi yapılmıştır. Bundan elde edilen hasılat ise 4438,5 kuruştur. Bir kile alefin karşılığı 6 kuruşa denk gelmektedir. En fazla alef üretimi Camiikebir Mahallesi'ndeki haneler tarafından yapılmıştır. Burada elde edilen toplam alef miktarı 273,5 kiledir. İkinci sırada 203 kile üretim ile Çınarlık Mahallesi gelmektedir. En az alef üretimi yapılan mahalle 22,5 kile ile Rumiyan Mahallesi'dir.

Darı üretimi sadece Camiikebir Mahallesi'ndeki bir hane reisine aittir. Kaydedilen miktar 6,5 kile olup karşılığı 45 kuruştur. Bir kile darının dönem içindeki fiyatı 7 kuruştur.

Genel olarak çıkarılan sonuçta elde edilen verilerde tahıl ürünleri üretiminin % 89'unu müslümanlar tarafından üretildiği görülmektedir. Hinta dışındaki diğer tahılların üretiminde, Rumlar dışındaki gayrimüslim halkın üretim yapmadığı görülmektedir. Şehirdeki hanelerin tahıl ihtiyacının tamamına yakını müslümanlar tarafından karşılanmaktadır.

5123 numaralı temettuat defterinde kayıtlı olan ve baklagiller grubunda sınıflandırılan ürünler nohut, bakla ve burçaktır. Toplamda baklagillerden şehir merkezindeki hanelerin yaptığı üretimi 622,5 kiledir. Toplam kilenin karşılığı da 7686,5 kuruştur. Baklagillerin üretimi içerisinde burçağın payı %48'dir. Toplamda 301,5 kile burçak elde edilmiştir. Nohutun payı %29'dur ve toplamda 180 kile nohut üretimi yapılmıştır. Baklanın payı %23 olup toplam üretilen miktar 141 kiledir.

Şekil 6. Baklagillerin yüzdesel dağılımı

Şehir merkezinde kayıtlı hanelerin toplamda elde ettiği nohut miktarı 180 kile olup bunun karşılığı 2776 kuruştur. Bir kile nohutun ortalama fiyatı 15 kuruş olduğu görülmektedir. Fakat Yalı Mahallesi'nde bir kile nohutun fiyatı 18 kuruştan alındığı görülmektedir. Ürünlerin mahallelere göre fiyatı değişiklik gösterebilmektedir. Nohut üretimi yapan hanelerin en fazla Camiikebir Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Burada

toplamda 180 kile nohut elde edilmiş ve bundan sağlanan gelir 2776 kuruştur. Çınarlık Mahallesi nohut üretiminde ikinci sırada gelmektedir. Toplamda 40 kile nohut üretimi yapılmış ve karşılığı 608,5 kuruştur. En az nohut üretimi Yalı Mahallesi'nde olup bu miktar 2 kile ve karşılığı 36 kuruştur. Gayrimüslimlerde Rumlar dışında bu ürünü eken mahalle bulunmamaktadır.

Toplamda 141 kile bakla elde edilmiş olup bunun hasılatı 1830,5 kuruştur. Ortalama bir kile baklanın fiyatının 12 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Burada da Arslanca Mahallesi'nde baklanın fiyatı değişiklik göstermiş, baklanın bir kile fiyatı 15 kuruşa karşılık gelmiştir. En fazla bakla üretimi Camiikebir Mahallesi'ndeki haneler tarafından yapılmıştır. En az bakla üretimi ise 8 kile ile Rumiyan Mahallesi'nde olduğu görülmektedir.

Tablo 18

Baklagillerin kile ve hasılatı (kuruş)

Mahalle	Nohut		Bakla		Burçak	
	Kile	Hasılat	Kile	Hasılat	Kile	Hasılat
Camiikebir	58	891,5	61,5	733	94	953,5
Yalı	2	36	27	324	22,5	232,5
Arslanca	36,5	550	44,5	677,5	120	1212,5
Çınarlık	40	608,5			65	681,5
Kıbtıyan	10	150				
Rumiyan	33,5	540	8	96		
Ermeniyan						
Yahudiyan						
Toplam	180	2776	141	1830,5	301,5	3080

Şehir merkezinde hanelerin ürettiği burçak miktarı toplamda 301,5 kile olup bundan 3080 kuruş gelir elde edilmiştir. Dönem içerisinde bir kile burçak fiyatının 10 kuruş olduğu görülmektedir. Baklagiller içerisinde fiyatı en düşük olan bu ürün olmuştur. Burçak üretimi en fazla Arslanca Mahallesi'ndeki haneler tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplamda 120 kile burçak elde edilmiştir. En az burçak üretimi Yalı Mahallesi'nde

yapılmıştır. Kaydedilen toplam burçak 22,5 kiledir. Gayrimüslim mahallelerde hiçbir hane burçak yetiştirmemiştir.

5123 numaralı temettuat defterinden elde edilen veriler doğrultusunda şehir merkezindeki hanelerden baklagil üretiminin %92'si müslümanlar tarafından, %7'si gayriüslimler ve %1'i kıbtiler tarafından yapılmıştır. Gayrimüslimlerin tahıl ürünlerinde olduğu gibi baklagillerin yetiştirilmesinde etkin bir rol oynamadığı görülmektedir.

Temettuat defterinden çıkarılan veriler doğrultusunda Çanakkale'de sanayi mahsullerinin pek yaygın olarak yetiştirilmediği görülmektedir. Defterde kayıtlı olup bu grup içerisine giren ürünler pamuk (penbe), susam (sisam) ve pamuk ve bostandır. Şehir merkezindeki hanelerin toplamda pamuk üretiminden sağladığı gelir 747 kuruştur. Defterde pamuğun sadece kuruş olarak değeri belirtilmiştir. Toplamda dört mahallede kayıtlı hanelerin pamuk üretimi yaptığı görülmüştür. Camiikebir Mahallesi'nde 3 hane, Arslanca Mahallesi'nde 2 hane, Çınarlık Mahallesi'nde 2 hane ve Rumiyan Mahallesi'nde de 2 hane ile birlikte toplamda 9 hane pamuk üretimini gerçekleştirmiştir.

Aşağıdaki tablodan da görüldüğü üzere pamuktan en çok gelir Rumiyan Mahallesi'ne aittir. Rum hanelerden biri Sarıcaili'nde 1 dönüm tarladan 63 kuruşluk pamuk geliri elde etmiş, diğeri de Sarıcaili'nde 3 dönüm tarladan 180 kuruşluk pamuk geliri elde etmiştir. Çınarlık Mahallesi'nde 2 hanenin de pamuktan geliri 90 kuruş olarak kaydedilmiştir. Arslanca'da hanelerden biri 45 kuruş diğeri de 100 kuruş pamuk geliri elde etmiştir. Camiikebir'de pamuk üretimi yapan hanelerin buradan elde ettikleri gelir 80, 45 ve 54 kuruş olarak kaydedilmiştir.

Tablo 19

Sınai bitkileri hasılatı (kuruş)

Mahalle	Pamuk	Pamuk ve Bostan	Susam	
	Hasılat	Hasılat	Kile	Hasılat
Camiikebir	179	180	8,5	180
Yalı				
Arslanca	145	200		
Çınarlık	180	67,5	27	560
Kıbtıyan				
Rumiyan	243	765		
Ermeniyan				
Yahudiyan				
Toplam	747	1212,5	35,5	740

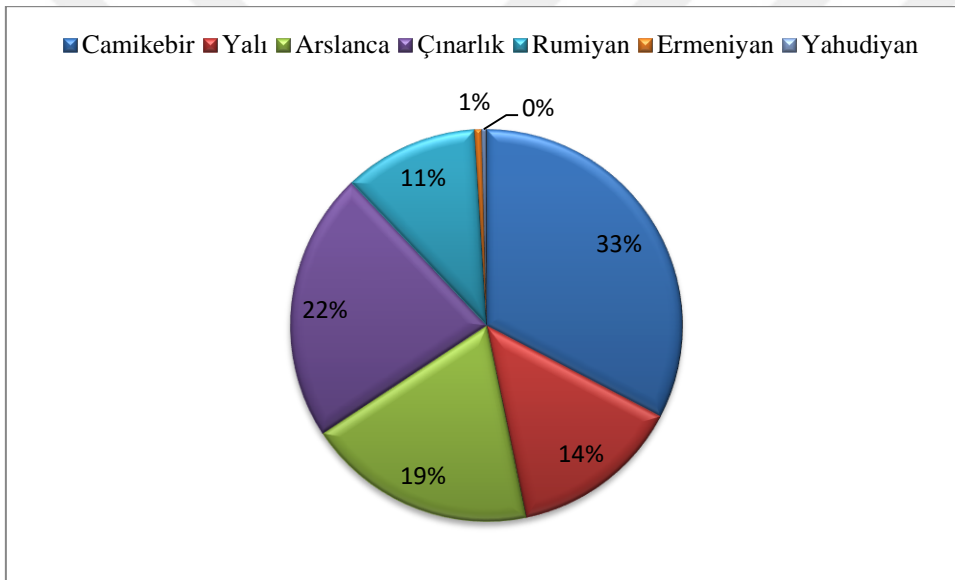
5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinde penpe ve bostan şeklinde tutulan kayıtlarda sadece kuruş olarak karşılık değeri yazılmış, onun dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Penpe ve bostan şeklinde bir tutulan kayıtlar bu sebepten ötürü ayrı bir şekilde yazılmıştır. Buradan toplam gelir 1212,5 kuruştur. Bu hasılatın %63'ü Rumlara aittir. Rum Mahallesi'nde toplamda 2 hanede penpe ve bostan kaydı vardır. “*Ekmekçi Yanako*”, Kurşunlu toprağında 6 dönüm tarladan 720 kuruş penpe ve bostan geliri elde etmiştir. Diğer hane reisi olan “*Yağcı İmrozlu Kostandi*” de Sarıcailli toprağında 1 dönüm tarladan 45 kuruşluk penpe ve bostan geliri elde etmiştir. Arslanca Mahallesi'nde bir hane reisinin 200 kuruşluk penpe ve bostan hasılatı vardır. Camiikebir'de 1 kişi 180 kuruş, Çınarlık Mahallesi'nde de bir kişi 67,5 kuruş penpe ve bostan geliri elde etmiştir.

Şehir merkezindeki haneler toplamda 35,5 kile susam (sisam) üretimi yapmıştır. Susamdan toplam elde edilen gelir ise 740 kuruştur. Susamın ortalama kile fiyatı 20 kuruş olduğu görülmektedir. Susam üretimi yapan haneler sadece Çınarlık ve Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Camiikebir'de toplam 3 hane reisi susam üretimini gerçekleştirmektedir. Hanelerden biri 4,5 kile susam üretmiş ve bundan 90 kuruş gelir elde etmiştir. Diğer iki hane de 2 kile susam üretilip 45 kuruşluk gelir elde etmiştir. Bir hane susamın kilesine karşılık 20 kuruş gelir elde etmişken diğerleri 22,5 kuruş gelir elde etmiştir. Çınarlık Mahallesi'nde ise toplamda 6 hane reisi susam üretimi yapmıştır. Burada toplam 27 kile susamdan 560 kuruş gelir elde edilmiştir. Çınarlık'ta 5 hane susamın 1

kilesinden 20 kuruş gelir elde ederken, bir hanede 1 kile susamın karşılığı 22,5 kuruş olduğu görülmektedir.

Diğer ürünler kısmındakiler ise soğan ve bostandan oluşmaktadır. Defterde bostanlarda üretilen sebze ve meyve hakkında bir kayıt tutulmamış olup sadece bostanın kuruş olarak karşılığı yazılmıştır. Bundan dolayı bostanlar ile ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Toplamda şehir merkezindeki hanelerin bostandan elde ettiği gelir 12775,5 kuruştur. Bu gelirin %88'i müslüman hanelere aittir.

Şekil 7. Bostan hasılatının mahallelere göre yüzdesel dağılımı

Bostan geliri en fazla Camiikebir Mahallesi'nde olup toplam hasılatın %33'ü buradaki hane reislerine aittir. Camiikebir'deki hanelerin bostandan elde ettikleri toplam yıllık gelir 4173,5 kuruştur. İkinci sırada 2837 kuruş gelir elde eden Çınarlık Mahallesi, üçüncü sırada da 2425 kuruş gelir elde eden Arslanca Mahallesi gelmektedir. En az bostan geliri Yahudiyan'a aittken gayrimüslimlerin bostancılık faaliyetlerinde yoğunlaşmadığı görülmektedir. Yahudiyan Mahallesi'nde 45 kuruş bostan geliri kaydedilmiştir. Gayrimüslim halk arasında en çok bostan geliri olan Rumlardır. Onların bostandan elde ettiği yıllık kazanç 1418 kuruştur.

Tablo 20

Soğan ve bostan hasılatı (kuruş)

Mahalle	Soğan	Bostan
	Hasılat (Kuruş)	Hasılat (Kuruş)
Camiikebir		4173,5
Yalı		1800
Arslanca	292,5	2425
Çınarlık		2837
Kıbtıyan		
Rumiyan	225	1418
Ermeniyan		77
Yahudiyan		45
Toplam	517,5	12775,5

Soğan üretimi yapan iki mahalle olduğu görülmektedir. Bunlar Arslanca ve Rumiyan mahalleleridir. Temettuat defterinde soğanın kuruş olarak karşılığı belirtilmiştir. Arslanca Mahallesi'nde bir hane reisi soğan üretimi gerçekleştirmiştir. “Çamaşırıcı Halil Ağa” Camiikebir'deki 4 dönüm tarlasında hinta ve soğan üretimi yapmış olup soğandan yıllık 292,5 kuruş gelir elde etmiştir. Rumiyan Mahallesi'nde “Çiftçi Nikola” Karacaviran'daki tarlasında soğandan 225 kuruş gelir elde etmiştir. Toplamda Çanakkale merkezindeki hanelerden iki kişinin soğan üretimi yaptığı kaydedilmiştir.

Defterdeki kayıtlarda zeytin eşçarı (ağacı), kestane, palamut, ceviz ve bademden elde edilen gelirler yazılmıştır. Toplamda 133 adet zeytin ağacı yazılmış ve bundan 928 kuruş gelir kaydedilmiştir. Zeytin ağacına sahip olan toplam hane sayısı 6'dır. 4 hane Camiikebir Mahallesi, 2 hane de Yalı Mahallesi sakinidir. Zeytin ağaçları defterde kaç adet olduğu ve karşılığı kuruş olarak yazılmıştır. Zeytin yağ üretimi varsa yanına revgani (dest) olarak değeri kaydedilmiştir. Sadece bir hane de bu kayıt görülmektedir.

Tablo 21

Zeytin eşçarı

Zeytin Eşçarı	Camiikebir			Yalı	
	Adet	Hasılat(Kuruş)	Revgani(Dest)	Adet	Hasılat(Kuruş)
	80	700	35	1	
	11	84		35	72
	4	48			
	2	24			

Yukarıdaki tabloda 6 hanede kayıtlı zeytin ağacı adetleri ve hasılatları gösterilmiştir. Zeytin ağaçlarında ağaç başına gelir değişiklik göstermektedir. Camiikebir’de 2 hane bir ağaçtan 12 kuruş kazanırken diğer iki haneden biri 7 kuruş, diğeri de 8 kuruş gelir elde etmiştir. Yalı Mahallesi’nde 1 adet ağacın karşılığı belirtilmemiş, 35 adet zeytin ağacının karşılığı olarak 72 kuruş yazılmıştır.

Temettuat defterinde belirtilen 2 hanede kestane ağacı kaydı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Camiikebir Mahallesi’nde “*Halit Ağazade Ali*”nin hanesine 25 adet kestane ağacından 60 kuruş gelir yazılmıştır. Diğer hane reisi Yalı Mahallesi sakini “*Bahçıvan Laz oğlu Mehmet*”tir. Buradaki kayıta 10 dönüm kestane korusu olarak yazılmış ve 90 kuruş hasılat kaydedilmiştir.

Badem ve ceviz ağacı kayıtları bir hanede bulunmaktadır. Yalı Mahallesi’nde “*Çanakçı Kalfası Recep*”in hanesine 1 adet badem ağacı ve 1 adet ceviz ağacı yazılmıştır. Ağaçların kuruş olarak karşılığı not edilmemiştir. Başka bir veri bulunmadığı için bunlarla ilgili detaylı bir bilgi çıkarılamamıştır.

Palamut ağacı defterde toplam iki hanede kayıtlıdır. Bir hanede palamut korusu olarak kaydedilmiş olup diğer hane de sadece palamut şeklinde yazılmıştır. Arslanca’da “*Çiftçi Şerbetçi oğlu Ali*”, Bayramiç toprağında 5 dönüm palamut korusundan 1000 kuruş gelir elde etmiştir. Yahudiyen Mahallesi’nde “*Kantarıcı oğlu Bahur*” 31,5 kantar palamuttan 896 kuruş gelir elde etmiştir.

3.2. Hayvancılık

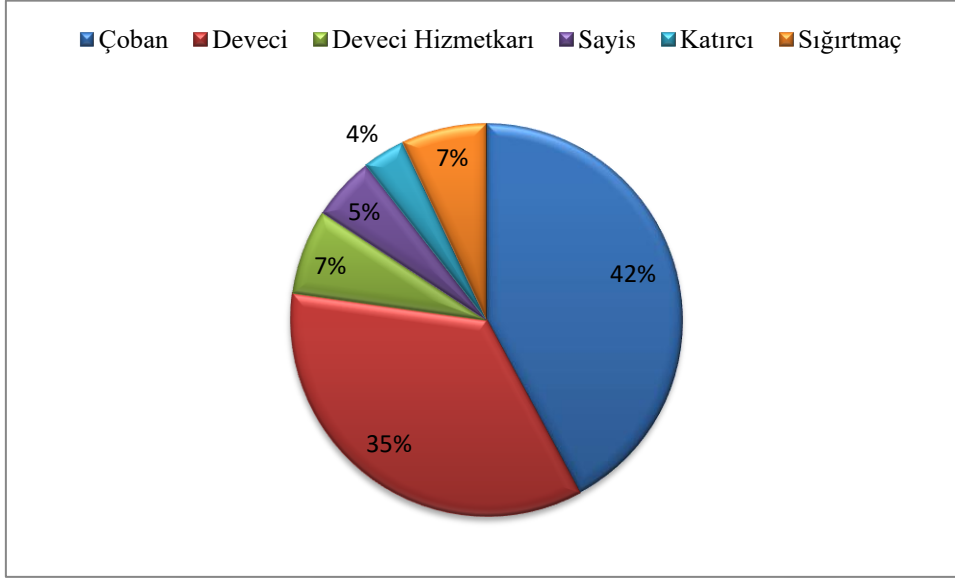
Hayvancılık Osmanlı Devleti'nde önemli bir yer tutmaktadır. 19. yüzyılda halkın önemli geçim kaynaklarından biri de hayvancılıktır. Özellikle tarım faaliyetlerinde hayvandan oldukça yararlanılmış olup bunun yanında birçok iş kolunun da temelini oluşturmuştur. Ziraat ile uğraşan hanelerin büyük bir kısmının hayvancılık ile de uğraştığı görülmektedir. Tarımla uğraşan kişilerin çeşitli amaçlarla hayvan yetiştirmesinde: a) Çekim ve yük taşımada güçlerinden yararlanmak; b) Gübre sağlamak; c) Ailenin peynir, süt, et, deri ve yapağı ihtiyacını karşılamak; d) Bu ürünleri piyasaya üretmek için hayvancılığın tarımla bir bütün halinde olduğu görülmektedir. Sanayisi gelişmeyen toplumlar için hayvancılık, gıda ihtiyacında, tarım ve taşıma alanlarının olmazsa olmazlarındandır. Bahsedilen dönemde hayvancılığın gelişimini etkileyen faktörler büyük kayıplara neden olmuştur. Hayvan hastalıkları birçok hayvanın ölümüne sebep olmuştur. Kıtlikların yaşanması insanların açlıklarını gidermek zorunda kalmasıyla birçok hayvanın ölümüne sebep olmuştur. Bakımlı mera ve çayırların bulunmaması da hayvancılığın gelişimini etkileyen önemli faktörler arasında sayılmaktadır (Güran, 2019: 121-132).

5123 numaralı Çanakkale merkez mahallelerinin kayıtlarının tutulduğu temettuat defterinden elde edilen veriler doğrultusunda şehirde hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Hayvan türleri dört ana grupta incelenmiştir. Bunlar; büyükbaş hayvanlar, küçükbaş hayvanlar, yük hayvanları ve arı kovanlarıdır. Bu bölümde hayvancılık ile uğraşan meslek grupları, hayvan türleri ve kıymeti hakkında bilgi verilmiştir.

3.2.1. Hayvancılık Alanındaki Meslekler

Çanakkale şehir merkezinde kayıtlı kişilerden hayvancılık alanında meslek sahibi olan toplam 57 hane bulunmaktadır. Defterde 24 hane çoban, 20 hane deveci, 4 hane deveci hizmetkârı, 3 hane sayıs (seyis), 2 hane katırcı ve 4 hane de sığırtmaç olarak kaydedilmiştir. Şehir merkezindeki hane reislerinin %5'i hayvancılık ile uğraşmaktadır. Hayvancılık alanındaki mesleklerin %51'i müslümanlar tarafından, %46'sı gayrimüslim

haneler tarafından, %3'ü kıbtiller tarafından gerçekleştirilmektedir. 5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinden çıkarılan veriler doğrultusunda bu alandaki meslek gruplarından %42'si çoban, %35'i deveci, %7'si deveci hizmetkarı, %7'si sığırtmaç, %5'i sayis ve %4'ünü katırcılar oluşturmaktadır.

Şekil 8. Hayvancılık alanındaki mesleklerin yüzdesel dağılımı

Aşağıdaki tablo merkez mahallelerdeki hayvancılık alanındaki meslek gruplarının kişi sayısına göre dağılımını ve elde ettikleri yıllık geliri göstermektedir. Şehir merkezinde kayıtlı çobanların hepsi Rumlardan oluşmaktadır. Devecilik ile uğraşan hanelerin hepsi müslüman hanelerden oluşmaktadır. Devecilerin 12 hane ile en çok Arslanca Mahallesi sakini olduğu görülmektedir. Deveci olan diğer hanelerden 6 hane Camiikebir'de, 2 hane de Yalı Mahallesi'nde kayıtlıdır. Deveci hizmetkarı olarak geçimini sağlayan hanelerden 1 tanesi Camiikebir'de, 2 tanesi Arslanca'da ve 1 tanesi de Kıbtıyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Sayis olan hanelerden 1 kişi Camiikebir'de, 1 kişi Rumiyan'da ve 1 kişi de Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Katırcı olan hanelerin 1'i Camiikebir Mahallesi'nde diğeri de Kıbtıyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Merkezde toplam 4 hane reisi sığırtmaç olarak kaydedilmiş olup hepsi Camiikebir Mahallesi sakinidir.

Şehir merkezindeki hanelerin hayvancılık meslek gruplarından elde ettikleri yıllık gelir toplamda 68149 kuruştur. Çobanların yıllık geliri 30958 kuruş olup hane başına düşen ortalama gelir ise 1289 kuruştur. Devecilik ile uğraşan hanelerin elde ettiği yıllık gelir 31006 kuruştur. Hane başına düşen ortalama gelir 1550 kuruştur. Deveci hizmetkarı olan 4 hanenin toplam yıllık geliri 2300 kuruştur. Hane başına düşen ortalama yıllık gelir 575 kuruştur. Sayislik yapan 3 hane reisinin toplam yıllık geliri 1100 kuruş olup ortalama hane başına düşen yıllık gelir 366 kuruştur. Katırcılık yapan 2 haneden birinin geliri 600 kuruş diğerinin de geliri 250 kuruş olup toplam katırcılıktan elde edilen yıllık gelir 850 kuruştur. Sığırtmaçların toplam yıllık geliri 1935 kuruş olup hane başına düşen ortalama yıllık gelir 484 kuruştur.

Tablo 22

Hayvancılık alanındaki meslekler (kişi sayısı ve yıllık gelirleri)

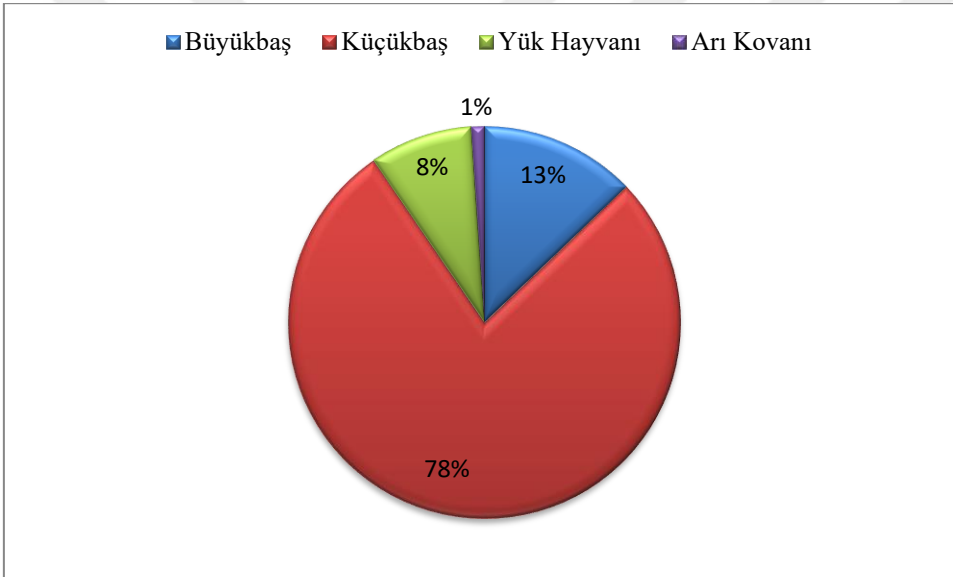
Mahalle	Çoban		Deveci		Deveci Hizmetkarı		Sayis		Katırcı		Sığırtmaç	
	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)	Hane Sayısı	Gelir (Kuruş)
Camiikebir			6	10601,5	1	500	1	500	1	600	4	1935
Yalı			2	1942,5								
Arslanca			12	18462	2	1550						
Çınarlık												
Kıbtıyan					1	250			1	250		
Rumiyan	24	30958					1	200				
Ermeniyan							1	400				
Yahudiyan												
Toplam	24	30958	20	31006	4	2300	3	1100	2	850	4	1935

3.2.2. Hayvan Türleri

5123 numaralı temettuat defterinden alınan veriler doğrultusunda hayvan türleri büyükbaş, küçükbaş, yük hayvanları ve arı kovanları olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Defterde bütün hayvanların kıymeti belirtilmemiştir. Sağman inek, sağman koyun, sağman keçi, yoz keçi, yoz koyun, deve ve arı kovanlarının karşılığı kuruş olarak belirtilmiştir. Diğer hayvan türlerinde ise sadece kaç re's (baş) olduğu yazılmıştır. Bunun

dışında istisna olan Rumiyan ve Ermeniyan mahallelerinde kısırağın kuruş olarak değeri ve Yalı Mahallesi'ndeki bir hanede merkebin kuruş olarak karşılığı yazılmıştır.

Şehir merkezinde kayıtlı bütün mahallelerdeki hanelerin sahip olduğu toplam hayvan sayısı 2674 adettir. Bütün hayvan türlerinin fiyatı farklılık göstermekle birlikte hayvanlardan elde edilen toplam hasılat 61518 kuruştur. Hayvan türlerinin %78'ini küçükbaş, %13'ünü büyükbaş, %8'ini yük hayvanları ve %1'ini arı kovanları oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvancılığın Çanakkale'de daha çok yapıldığı görülmektedir.

Şekil 9. Hayvan türlerinin yüzdesel dağılımı

Defterde toplamda kayıtlı 344 adet büyükbaş bulunmaktadır. Özellikle daha çok müslüman mahallelerin büyükbaş hayvana sahip olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi de tarımda hayvan gücünden olabildiğince yararlanılmasıdır. Tarımda en çok müslüman haneler faaliyet gösterdiği için doğru orantılı olarak onların sahip olduğu büyükbaş hayvan sayısı gayrimüslimlere göre daha fazladır. 344 adet büyükbaş hayvanın 286'sına müslüman haneler sahipken 54 adet büyükbaş gayrimüslim hanelerde kayıtlıdır. 4 tane büyükbaş da Kıbtıyan Mahallesi'ndeki hanelere aittir. Toplam büyükbaş hayvan sayısınının 117 tanesi Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Burası en fazla büyükbaş hayvana sahip olan mahalledir.

Toplamda 2075 adet küçükbaş hayvan kaydı tutulmuştur. Şehir merkezinde küçükbaş hayvancılık en fazla yapılan hayvancılık türüdür. Özellikle gayrimüslimlerin küçükbaş hayvancılıkta daha ön planda olduğu görülmektedir. Küçükbaş hayvanların 1508 tanesine gayrimüslim haneler sahipken 567 tane küçükbaş müslüman hanelerde kayıtlıdır. En fazla küçükbaşa sahip mahalle ise 1426 adet ile Rumiyan Mahallesi'dir. Tüm küçükbaş hayvancılığın %69'u Rumlar tarafından yapılmaktadır.

Tablo 23

Hayvan türleri dağılımı (adet)

Mahalle	Büyükbaş	Küçükbaş	Yük Hayvanı	Arı Kovanı
Camiikebir	117	455	58	16
Yalı	51		22	
Arslanca	71	112	82	2
Çınarlık	47		3	11
Kıbtıyan	4		6	
Rumiyan	16	1426	47	
Ermeniyan	38	82	4	
Yahudıyan			4	
Toplam	344	2075	226	29

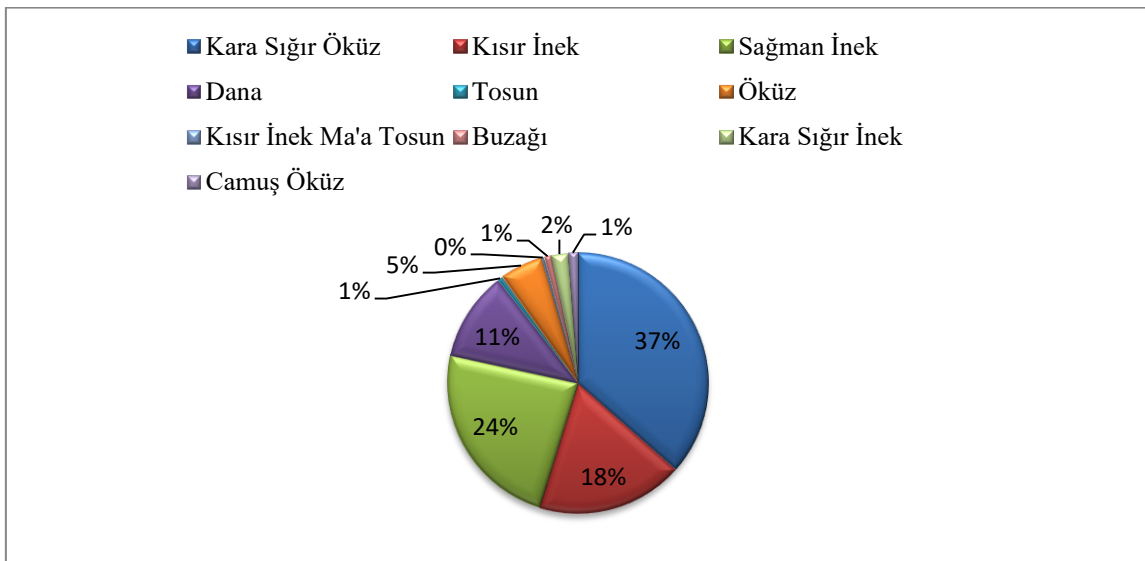
Toplamda 226 adet yük hayvanı kaydedilmiştir. Özellikle bu hayvanlar taşımacılıkta önemli bir yer tutmaktadır. 171 adet yük hayvanı müslüman hanelere aitken, 55 adet yük hayvanı gayrimüslim hanelere, 6 adet yük hayvanı da kıbtilere aittir. En çok yük hayvanına sahip olan mahalle ise 82 adet ile Arslanca Mahallesi'dir. Yük hayvanlarının %36'sı bu mahalledeki hanelere aittir. En az yük hayvanına sahip olan mahallenin de Çınarlık Mahallesi olduğu görülmektedir.

Arı kovanlarının oldukça az olduğu görülmektedir. Defterde kayıtlı toplamda 29 adet arı kovanı vardır. Bunun 16 adedi Camiikebir Mahallesi'nde, 11 adedi Çınarlık Mahallesi'nde ve 2 adedi Arslanca Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır.

Çanakkale merkez mahallelerinde toplamda 344 baş büyükbaş hayvan kaydı bulunmaktadır. 286 adet büyükbaş müslüman mahallelerde kayıtlı olup bu sayı toplam büyükbaş hayvanların %83'ünü oluşturmaktadır. Gayrimüslim mahallelerde kayıtlı toplam büyükbaş sayısı 54 adet olup bu sayı %16'lık kısmı oluşturmaktadır. Kıbtıyan Mahallesi'nde 4 adet büyükbaş hayvan kaydı olup toplam büyükbaş hayvanlarının %1'ini oluşturmaktadır. Büyükbaş hayvanların 117 adedi Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelere aittir ve en çok büyükbaş kaydı bu mahallede bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi toplam büyükbaş hayvan sayısının %34'üne sahiptir. Yalı'da 51 adet büyükbaş, Arslanca'da 71 adet, Çınarlık'ta 47 adet, Kıbtıyan'da 4 adet, Rumiyan'da 16 adet ve Ermeniyan'da 38 adet büyükbaş hayvan kaydı bulunmaktadır. Yahudiyan'da kayıtlı büyükbaş hayvan bulunmamaktadır.

Büyükbaş hayvan türlerine baktığımızda, şehir merkezinde 66 çift kara sığır öküz, 61 adet kısır inek, 79 adet sağman inek, 37 adet dana, 2 adet tosun, 18 adet öküz, 1 adet kısır inek ve tosun, 3 adet buzağı, 7 adet kara sığır inek ve 4 adet camuş öküz bulunmaktadır. Büyükbaş hayvanlar içerisinde sayısı en fazla olan kara sığır öküzler olup büyükbaş hayvanların %37'sini oluşturmaktadır. Sağman inekler %24'ünü, kısır inekler %18'ini oluşturmaktadır. Aşağıdaki grafikte büyükbaş hayvan türlerinin yüzdesel dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 10. Büyükbaş hayvanların yüzdesel dağılımı

Toplamda 66 çift kara sığır öküz bulunmaktadır. Kara sığır öküzün en çok kayıtlı olduğu mahalle 26 çift ile Camiikebir Mahallesi'dir. Bunlar defterde çift olarak kaydedilmiştir ve hasılatı yazılmayan hayvan türlerindedir. Kara sığır öküzlerin tamamına yakını müslüman hanelerde kaydedilmiştir. Gayrimüslimlerden sadece Rumiyan Mahallesi'nde 2 çift kara sığır öküz, Kıbtıyan Mahallesi'nde de 1 çift kara sığır öküz kaydı bulunmaktadır.

Defterde kayıtlı toplamda 61 adet kısır inek bulunmaktadır. Kısır ineklerin de hasılatı yazılmamıştır. En çok kısır ineğe sahip mahalle 23 adet ile Camiikebir Mahallesi'dir. İkinci en çok kısır ineği olan da Ermeniyan Mahallesi'dir. Toplamda 40 adet kısır inek müslüman mahallelerde kayıtlıyken 20 adet kısır inek gayrimüslim mahallelerde, 1 kısır inek de Kıbtıyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Defterde kayıtlı olan sağman inekler sütünden gelir elde edilen ineklerdir. Bu yüzden sağman ineklerin kaç adet olduğu ve hasılatı kuruş olarak defterde belirtilmiştir. Şehir merkezinde bir adet sağman inekten 1844-1846 yıllarında elde edilen gelir 100 kuruştur. Bu sayının bütün mahallelerde aynı olduğu görülmektedir. Yalnızca Yalı Mahallesi'ndeki bir hanede değeri 100 kuruştan az olan sağman inek hasılatı kaydedilmiştir. Toplamda merkez mahallelerde 79 adet sağman inek bulunmaktadır. Bunlardan elde edilen toplam gelir 7700 kuruştur. Bu gelirin 6000 kuruşu müslüman hanelere, 100 kuruşu kıbtilere ve 1600 kuruşu gayrimüslim hanelere aittir. En fazla sağman ineğe sahip mahalle Camiikebir Mahallesi olup burada toplam 26 adet sağman inek bulunmaktadır. Bundan toplamda 2600 kuruş gelir elde edilmiştir.

Merkezdeki toplam dana sayısı 37 adet olup bunun 23 adedi müslümanlara aitken 14 adeti gayrimüslimlere aittir. Dana kayıtlarında hasılat belirtilmemiştir. Merkez hanelerde 2 adet tosun bulunmaktadır. Bunlardan biri Camiikebir, diğeri de Arslanca Mahallesi'nde kayıtlıdır. Defterde toplamda 18 adet öküz kaydedilmiş olup bunların hepsi Yalı Mahallesi'ndeki kayıtlarda bulunmaktadır. Başka hiçbir mahallede öküz kaydına rastlanılmamıştır. Yalı Mahallesi'nde kayıtlı olan diğeri hayvanlardan biri de buzağıdır. Kısır inek ve tosun şeklinde bir tane kayıt tutulmuştur ve hasılatı yoktur. Defterde kaydı tutulan camuş öküzünün sayısı 4 adettir. Sadece Arslanca ve Çınarlık'ta kaydedilmiştir.

Defterde hasılatı yazılmamıştır. 1840 yılına ait kayıtlarda bir baş camuş öküzünün ortalama kıymeti 900 kuruş olarak belirtilmiştir (Büberci, 2003: 59).

Tablo 24

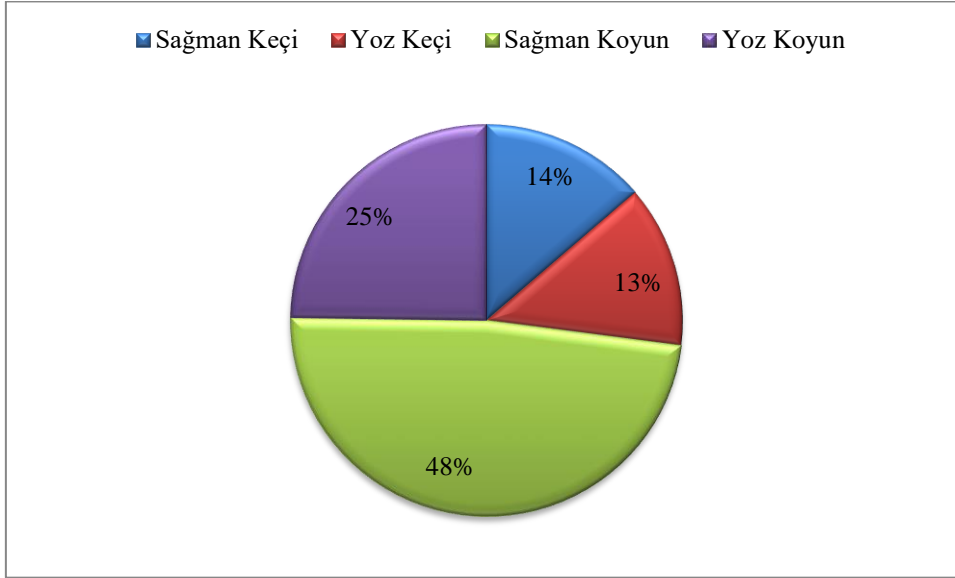
Büyükbaş hayvan sayısı ve hasılatı (kuruş)

Mahalle	Kara Sığır Öküz	Kısır İnek	Sağman İnek		Dana	Tosun	Öküz	Kısır İnek Ve Tosun	Buzağı	Kara Sığır İnek	Camuş Öküz
	Çift	Re's	Re's	Hasılat	Re's	Re's	Re's	Re's	Re's	Re's	Re's
Camiikebir	26	23	26	2600	15	1					
Yalı	3	1	15	1300	3		18	1	3	4	
Arslanca	24	10	6	600	1	1				3	2
Çınarlık	10	6	15	1500	4						2
Kıbtıyan	1	1	1	100							
Rumiyan	2	9	2	200	1						
Ermeniyan		11	14	1400	13						
Yahudiyan											
Toplam	66	61	79	7700	37	2	18	1	3	7	4

Defterde yazılı olup küçükbaş hayvan sınıfına girenler sağman koyun, yoz koyun, sağman keçi ve yoz¹ keçidir. Şehir merkezindeki hanelerde kayıtlı toplamda 2075 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Küçükbaş hayvanlar içerisinde sayısı en fazla olan sağman koyunlardır. Koyun bütün hayvan türlerine göre en çok yetiştirilen hayvandır. Toplamda sadece dört mahallede küçükbaş hayvan kaydı bulunmaktadır. En çok küçükbaş hayvana sahip mahalle 1426 adet ile Rumiyan Mahallesi'dir. Camiikebir Mahallesi'nde toplam 455 adet küçükbaş hayvan kaydı vardır. Arslanca Mahallesi'nde 112 adet, Ermeniyan Mahallesi'nde 82 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Yalı, Çınarlık, Kıbtıyan ve Yahudiyan mahallelerinde küçükbaş hayvan kaydı yoktur. Küçükbaş hayvanların gayrimüslim mahallelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Gayrimüslim mahallelerde toplamda 1508 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Müslüman mahallelerde toplamda 567 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam küçükbaş hayvanların %73'ü gayrimüslimlere, %27'si müslümanlara aittir.

¹ Yoz, defterde 'kısır' anlamını taşımaktadır.

Defterde büyükbaş hayvanlardan sonra küçükbaş hayvanlar yazılmıştır. Koyun ve keçiler sağman ya da yoz olarak belirtilmiştir. Hayvan türünün altına kaç adet olduğu yazılmış olup yanına hasılatı kuruş olarak kaydedilmiştir.

Şekil 11. Küçükbaş hayvanların yüzdesel dağılımı

Küçükbaş hayvanlar içerisinde en yüksek paya sahip sağman koyunlardır. Küçükbaş hayvan türlerinin %48'ini sağman koyunlar oluşturmaktadır. Yoz koyunlar %25'ini, sağman keçiler %14'ünü, yoz keçiler de %13'ünü oluşturmaktadır. Yukarıdaki şekilde şehir merkezinde toplam küçükbaş hayvan sayısının yüzdesel dağılımı gösterilmektedir.

Defterde kaydedilen toplamda 284 adet sağman keçi bulunmaktadır. Sağman keçiden elde edilen toplam hasılat 4511 kuruştur. Genellikle bir sağman keçiden elde edilen hasılat 18 kuruş olarak yazılmıştır fakat bu fiyat bazı hanelerde değişiklik göstermektedir. Çanakkale'de bir adet sağman keçiden elde edilen ortalama gelir 16 kuruştur. En çok sağman keçi Rumiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Burada toplamda 174 adet sağman keçiden 2584 kuruş gelir elde edilmiştir. Camiikebir Mahallesi'nde 69 adet sağman keçi olup toplamda 1189 kuruş gelir elde edilmiştir. Ermeniyan Mahallesi'nde

40 adet sağman keçiden 720 kuruş gelir elde edilmiş ve Arslanca'da 1 tane sağman keçiden 18 kuruş gelir elde edilmiştir.

Tablo 25

Küçükbaş hayvan sayısı ve hasılatı (kuruş)

Mahalle	Sağman Keçi		Yoz Keçi		Sağman Koyun		Yoz Koyun	
	Re's	Hasılat	Re's	Hasılat	Re's	Hasılat	Re's	Hasılat
Camiikebir	69	1189	131	131	151	4047	104	104
Yalı								
Arslanca	1	18	1		95	2590	15	15
Çınarlık								
Kıbtıyan								
Rumiyan	174	2584	103	103	754	20448	395	410
Ermeniyan	40	720	42	42				
Yahudiyan								
Toplam	284	4511	277	276	1000	27085	514	529

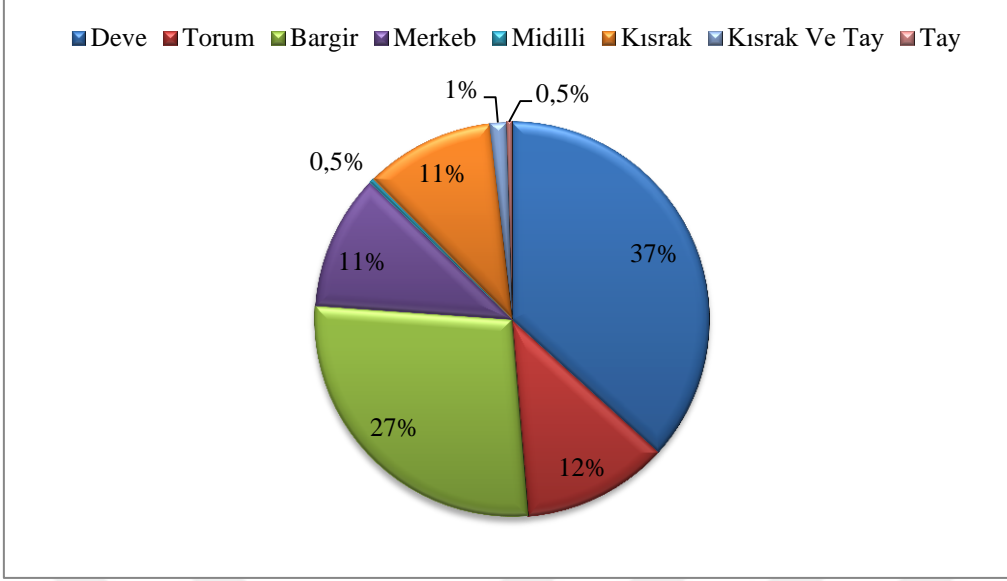
Yoz keçilerin toplam sayısı 277 adet olup toplam geliri 276 kuruştur. Defterde her bir yoz keçinin karşılığı 1 kuruş olarak yazılmıştır. Sadece Arslanca Mahallesi'ndeki bir kayıta 1 adet yoz keçinin karşılığı yazılmamıştır. En çok yoz keçi Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Burada toplamda 131 adet yoz keçi bulunmaktadır ve toplam hasılat 131 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'nde 103 adet, Ermeniyan'da 42 adet ve Arslanca'da 1 adet yoz keçi kaydı bulunmaktadır.

Bütün hayvan türleri içerisinde sayısı en fazla olan sağman koyunlardır. Toplamda 1000 adet sağman koyun bulunmaktadır. Sağman koyundan elde edilen toplam gelir 27085 kuruştur. Ortalama 1 adet sağman koyunun karşılığı 27 kuruştur. Elde edilen veriler doğrultusunda en çok sağman koyun yetiştiriciliği yapanların Rumlar olduğu görülmektedir. Rum Mahallesi'nde toplamda 754 adet sağman koyun bulunmaktadır. Burada sağman koyunlardan elde edilen yıllık toplam hasılat 20448 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 151 adet sağman koyun bulunmakta ve elde edilen hasılat 4047 kuruştur. Arslanca'da 95 adet sağman koyun vardır ve hasılatı 2590 kuruştur.

Şehir merkezinde toplamda 514 adet yoz koyun vardır. Toplam gelir de 529 kuruştur. Sağman keçilerde olduğu gibi sağman koyunlarda da 1 adet sağman koyunun karşılığı 1 kuruş olarak yazılmıştır. Sadece Rumiyan Mahallesi'nde bir hanenin yoz koyunlarının değeri 2 kuruş olarak yazılmıştır. En çok yoz koyun kaydı olan mahalle Rumiyan Mahallesi'dir. Toplamda 395 adet yoz koyun bulunmaktadır ve toplam hasılat 410 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 104 adet yoz koyun ve Arslanca Mahallesi'nde 15 adet yoz koyun bulunmaktadır.

Defterde kayıtlı olan yük hayvanları, deve, torum, bargir, merkeb, midilli, kısrak ve taydır. Toplamda 226 adet yük hayvanı kaydı bulunmaktadır. Bu hayvanlardan elde edilen toplam gelir 21150 kuruştur. Yük hayvanlarının 165 tanesi müslüman mahallelerde, 6 tanesi kıbtelerde ve 55 tanesi gayrimüslim mahallelerde bulunmaktadır. Toplam yük hayvanlarının %73'ü müslümanlara, %24'ü gayrimüslimlere ve %3'ü kıbtelere aittir. En çok yük hayvanı olan mahalle 82 adet ile Arslanca Mahallesi'dir. Özellikle develerin çoğu bu mahallede bulunmaktadır. Camiikebir'de 58 adet, Rumiyan'da 47 adet, Yalı'da 22 adet, Kıbtıyan'da 6 adet, Ermeniyan'da 4 adet, Yahudiyan'da 4 adet ve Çınarlık'ta 3 adet yük hayvanı bulunmaktadır.

Yük hayvanları içerisinde sayısı en fazla olan develerdir. Defterde kayıtlı toplam deve sayısı 83 adet olup yük hayvanlarının %37'sini develer oluşturmaktadır. Bargir %27'sini, torum %12'sini, merkeb %11'ini, kısrak %11'ini, kısrak ve tay %1'ini oluşturmaktadır.

Şekil 12. Yük hayvanlarının yüzdesel dağılımı

Defterde kayıtlı toplamda 83 adet deve bulunmaktadır. Bunun 54 adedi Arslanca'da, 25 adedi Camiikebir'de, 3 adedi Yalı'da ve 1 adedi de Kıbtıyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Toplam develerin %65'i Arslanca Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır. Buradaki hanelerin çoğunun mesleği deveciliktir. Defterdeki kayıtlarda çoğunlukla 1 devenin karşılığı 250 kuruş olarak yazılmıştır. Camiikebir Mahallesi'nde 1 devenin karşılığı yazılmamıştır. Yalı Mahallesi'ndeki develerin karşılığı 300 kuruş olarak kaydedilmiştir. Arslanca'da da bir adet devenin karşılığı 250 kuruş olarak yazılmıştır. Toplamda 83 adet deveden 20650 kuruş gelir elde edilmiştir.

Deve yavrularının kayıtlarda torum olarak yazıldığı görülmektedir. Toplamda 27 adet torum vardır ve hasılatı yazılmayan hayvanlardandır. Deve kaydı olmayan mahallelerde torum kaydı da bulunmamaktadır. Arslanca Mahallesi'nde 17 adet, Camiikebir'de 9 adet ve Kıbtıyan'da 1 adet torum bulunmaktadır.

Bargirler, özellikle taşımacılıkta alanında önemli olan hayvanlardır. Develerden sonra sayısı en çok olan bargirlerdir. Toplamda 62 adet bargir bulunmaktadır. Hasılatı yazılmamış, sadece kaç re's olduğu belirtilmiştir. Bargirlerin daha çok gayrimüslim mahallelerde olduğu görülmektedir. Gayrimüslim hanelerde 43 adet bargir kaydı

bulunmaktayken müslüman hanelerde 19 adet bargir kaydı bulunmaktadır. En fazla bargir 38 adet ile Rumiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Tablo 26

Yük hayvanlarının sayısı ve hasılatı (kuruş)

Mahalle	Deve		Torum	Bargir	Merkebe		Midilli	Kısrak		Kısrak Ve Tay		Tay
	Re's	Hasılat			Re's	Re's		Hasılat	Re's	Re's	Hasılat	
Camiikebir	25	6000	9	14	6		1	2		1		
Yalı	3	900		4	13	100		2				
Arslanca	54	13500	17		5			6				
Çınarlık								3				
Kıbtıyan	1	250	1	1				2				1
Rumiyan				38				7		2	300	
Ermeniyan				2				2	100			
Yahudiyan				3	1							
Toplam	83	20650	27	62	25	100	1	24	100	3	300	1

Defterde kayıtlı toplam 25 adet merkebe bulunmaktadır. Merkeblerin hasılatı yazılmamış olup sadece Yalı Mahallesi'nde 1 adet merkebin karşılığı 100 kuruş olarak belirtilmiştir. Merkeblerin 24 adedi müslüman hanelerde, 1 adedi gayrimüslim hanelerde kayıtlıdır.

Şehirde kayıtlı toplam kısrak sayısı 24 adettir. Defterde kısrakların sadece adedi yazılmıştır. İstisna olarak Ermeniyan Mahallesi'nde 2 adet kısrak 100 kuruş olarak belirtilmiştir. Onun dışında kuruş olarak değeri yazılan kısrak bulunmamaktadır. Kısrakların 15 tanesi müslüman mahallelerde, 9 tanesi gayrimüslim mahallelerde kayıtlıdır.

Kısrak ve tay şeklinde tutulmuş toplam 3 kayıt bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'nde 1 adet yazılmış ve karşılığı belirtilmemiştir. Rumiyan Mahallesi'nde 2 adet kayıt tutulmuş olup bir tanesinde sadece adedi yazarken diğer kayıta karşılığı 300 kuruş

olarak yazılmıştır. Kıbtıyan Mahallesi'nde 1 adet tay, Camiikebir Mahallesi'nde 1 tane midilli bulunmaktadır. Bu hayvanların sadece adedi yazılmış olup hasılat belirtilmemiştir.

Çanakkale şehir merkezinde arı kovanına sahip toplam 6 hane bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'nde 2 hane, Arslanca'da 1 hane ve Çınarlık'ta 3 hanenin arı kovani olduğu görülmektedir. 1840 yılında arı kovani sadece Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerde olup 27 adettir (Büberci, 2003: 61). 1844 yılında ise toplamda 29 adet arı kovani bulunmaktadır. Arı kovanından elde edilen gelir 267 kuruştur. Bir arı kovanının karşılığı o dönemde 9 kuruş olarak kaydedilmiştir. Sadece Çınarlık Mahallesi'ndeki bir hanenin arı kovanların tanesi 10 kuruş olarak yazılmıştır.

Tablo 27

Arı Kovanlarının Sayısı ve Hasılatı (Kuruş)

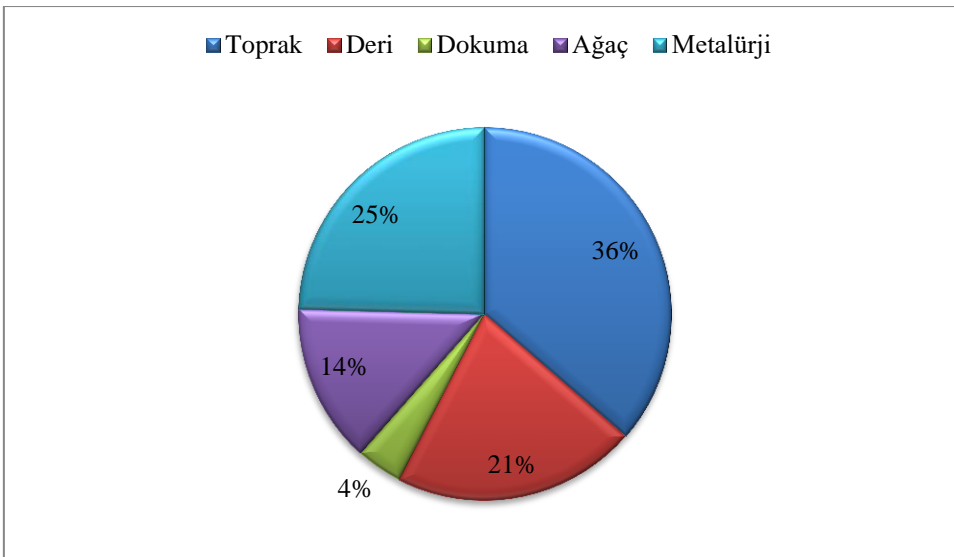
Mahalle	Arı Kovani	
	Adet	Hasılat
Camiikebir	16	144
Yalı		
Arslanca	2	18
Çınarlık	11	105
Kıbtıyan		
Rumiyan		
Ermeniyan		
Yahudiyan		
Toplam	29	267

Camiikebir Mahallesi'nde 16 adet arı kovani vardır ve bunlardan elde edilen toplam yıllık hasılat 144 kuruştur. Arslanca Mahallesi'nde 2 adet arı kovanının karşılığı 18 kuruştur. Çınarlık Mahallesi'nde 11 adet arı kovanının karşılığı 105 kuruş olarak yazılmıştır. Kovanların hepsi müslümanlara ait olup gayrimüslim hanelerde arı kovani kaydı bulunmamaktadır. Şehirdeki balcılık faaliyeti daha çok müslümanlar tarafından yapıldığı çıkarılabilir.

3.3. Sanayi

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomik yapı mevcuttur. Sanayileşme hareketleri başlamasına karşın bu yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri de Osmanlı'nın Avrupa devletlerine karşı tanıdığı büyük kapitülasyonlardır. Bu da Avrupa mallarının hızla Osmanlı pazarında yer edinmesine sebep olmuştur. Pazarda yabancı malların satışı, sınırlı üretim yapabilen üretici ve zanaatkarları zor durumda bırakmış ve aynı zamanda devletin vergi gelirlerinin düşmesine de yol açmıştır. Bunun yanında yaşanan isyanlar ve savaşlar ile Osmanlı maliyesini kötü yönde etkilemiştir. Genel olarak mali sıkıntılar on dokuzuncu yüzyıl boyunca kötüleşerek devam etmiştir (Seyitdanlıoğlu, 2009: 54).

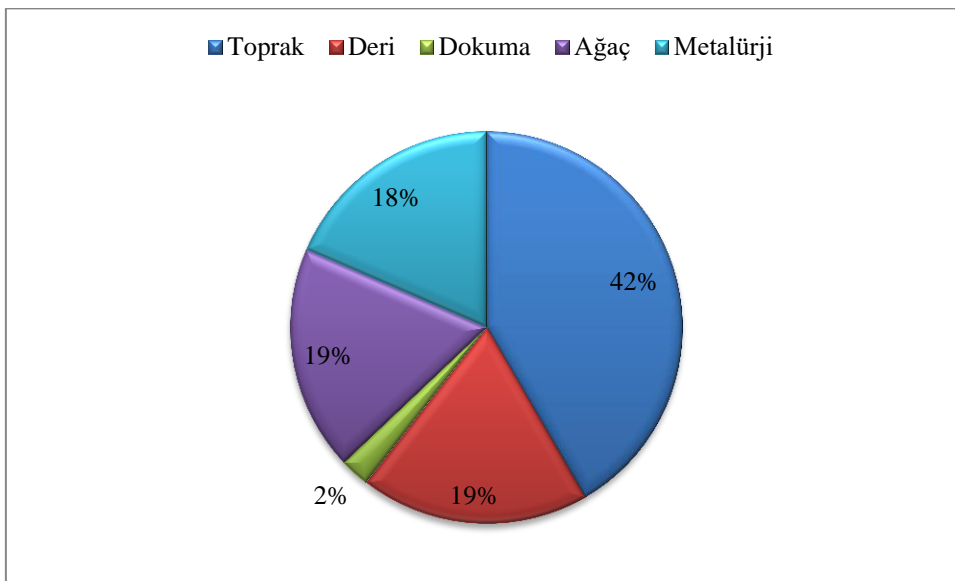
19. yüzyılda Çanakkale'de sanayi iş kollarında küçük üreticilerin yaygın olduğu görülmektedir. 5123 numaralı temettuat defterine göre Çanakkale şehir merkezindeki sanayi kolları; dokuma iş kolu, deri iş kolu, metalürji iş kolu, ağaç işlemeciliği iş kolu ve toprak işlemeciliği iş kolundan oluşmaktadır. Bu iş kolları içerisinde meslek sahibi olan toplam 297 hane bulunmaktadır. Aşağıdaki grafikte sanayi iş kollarındaki kişi sayılarının yüzdesel dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 13. Sanayi iş kollarındaki kişilerin yüzdesel dağılımı

Merkezdeki hanelerin sanayi iş kollarından toprak işleciliği iş kolunda yoğunlaştığı görülmektedir. Toprak işleciliğinde çalışan kişiler toplamda 108 kişi olup sanayi iş kollarında çalışanların %36'sını oluşturmaktadır. İkinci sırada yoğun olarak yapılan metalürji iş kolundaki meslekler gelmektedir. Bu grupta toplam 73 hane bulunmakta ve toplamın %25'ini oluşturmaktadırlar. Merkezde toplam 63 hane dericilikle ilgili meslekleri icra etmektedir. Dericiler sanayi iş kolunun %21'ini oluşturmaktadırlar. Ağaç iş kolunda toplamda 41 hane reisi kayıtlı olup sanayi içerisindeki payı %14'tür. En az sayıya sahip olan dokuma iş koludur. Burada toplam 12 hane reisi bulunmakta ve toplam kişi sayısının %4'ünü dokumacılar oluşturmaktadırlar.

Sanayi alanında meslekleri icra eden 297 hanenin elde ettiği toplam yıllık gelir 345321 kuruştur. Toplam gelirin %42'sini toprak işleciliği iş kolundaki haneler oluşturmaktadır. Toprak iş kolundaki hanelerin yıllık toplam geliri 143823,5 kuruştur. Gelirin %18'i metalürji iş kolunda meslek sahibi olan hanelere aittir. Toplam elde edilen yıllık gelir 63864 kuruştur. Ağaç iş kolundaki haneler gelirin %19'unu oluşturmakta olup toplam kazançları 64064,5 kuruştur. Deri iş kolundaki hanelerin gelirleri toplam gelirin %19'unu oluşturmakta ve toplam kazançları 65094 kuruştur. Dokuma iş kolundaki toplam kazanç 8475 kuruş olup toplam gelir içindeki payı %2'dir.

Şekil 14. Sanayi iş kolundaki toplam gelirin yüzdesel dağılımı

3.3.1. Toprak İşlemeciliği İş Kolu

Çanakkale şehir merkezinde, şehrin adından da anlaşılacağı üzere çanakçılık burada önemli yer tutan mesleklerden bir tanesidir. Şehirde toplamda 108 hane çanakçılık mesleğini yapmaktadır. Çanakçılığın %90'ı müslüman haneler tarafından yapılmaktadır. %10'luk kısmı da Rumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Müslümanlardan 97 hane reisi çanakçılık yaparken gayrimüslimlerden 11 hane çanakçılık mesleğini yapmaktadır. Çanakçıların en çok bulunduğu mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Burada toplamda 44 adet çanakçı hane reisi bulunmaktadır. Yalı Mahallesi'nde 41 hane çanakçılık yapmaktadır. Arslanca'da 9 hane, Çınarlık'ta 3 hane ve Rumiyan'da 11 hane çanakçı olarak kaydedilmiştir. Kıbtıyan, Ermeniyan ve Yahudiyan mahallelerinde çanakçılık yapan hiçbir hane reisi bulunmamaktadır.

Defterde birden fazla mesleği yapan hanelerin iki mesleği de belirtilmiştir. Yalı Mahallesi'nde bir hane hem çanakçı hem de muhtar-ı sani olarak belirtilmiştir. Diğer bir hane reisi de Arslanca Mahallesi'nde olup çanakçı kalfası ve müezzin olarak kaydedilmiştir. Aşağıdaki tabloda Çanakkale'de toprak iş koluna ait meslekler ve bu meslekleri yapan kişilerin sayısı gösterilmektedir.

Tablo 28

Toprak işlemeciliği iş kolundaki meslekler ve hane sayıları

Mahalle	Çanakçı	Çanakçı Amelesi	Çanakçı Hamalı	Çanakçı Kalfası	Çanakçı Kiracısı	Çanakçı Sırcacısı	Çanakçı Ustası	Çanakçı Yazıcısı
Camiikebir	7	3	1	20	2	3	4	4
Yalı	15	6		18		1	1	
Arslanca	1			8				
Çınarlık	1			2				
Kıbtıyan								
Rumiyan	1	1		9				
Ermeniyan								
Yahudiyan								
Toplam	25	10	1	57	2	4	5	4

Toprak işlemeciliği iş koluna sekiz meslek dahil edilmiştir. Bunlar; çanakçı, çanakçı amelesi, çanakçı hamalı, çanakçı kalfası, çanakçı kiracısı, çanakçı sırçacısı, çanakçı ustası ve çanakçı yazıcısıdır. Şehir merkezinde toplamda 25 hane çanakçı olarak kaydedilmiştir. Çanakçılardan 7 kişi Camiikebir Mahallesi'nde, 15 kişi Yalı Mahallesi'nde, 1 kişi Arslanca Mahallesi'nde, 1 kişi Çınarlık Mahallesi'nde ve 1 kişi de Rumiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Toplamda 10 tane çanakçı amelesi vardır. En fazla çanakçı amelesi 6 kişi ile Yalı Mahallesi'nde bulunmaktadır. 3 tane çanakçı amelesi Camiikebir sakini ve 1 tane çanakçı amelesi de Rumiyan Mahallesi sakini. Defterde 1 tane çanakçı hamalı kayıtlıdır ve Camiikebir Mahallesi sakini. Çanakçı kalfası bu iş kolunda oldukça fazla olduğu görülmektedir. Toplamda 57 adet çanakçı kalfası bulunmaktadır. En fazla çanakçı kalfasına sahip mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Burada toplamda 20 tane çanakçı kalfası bulunmaktadır. İkinci sırada 18 çanakçı kalfası ile Yalı Mahallesi gelmektedir. Arslanca'da 8, Çınarlık'ta 2, Rumiyan'da 9 tane çanakçı kalfası bulunmaktadır. Çanakçı kiracısı olarak mesleği belirtilen haneler toplamda 2 kişidir ve ikisi de Camiikebir Mahallesi sakini. Çanakçı Sırçacısı olarak toplamda 4 hane reisi kaydedilmiştir. Bunların 3'ü Camiikebir Mahallesi sakini, 1 tanesi de Yalı Mahallesi sakini. Şehirde toplamda 5 tane çanakçı ustası bulunmaktadır. Çanakçı ustalarından 4 tanesi Camiikebir'de, 1 tanesi Yalı Mahallesi'nde kayıtlıdır. Çanakçı yazıcısı toplamda 4 hane olup hepsi Camiikebir Mahallesi sakini.

Toprak işlemeciliği iş kolundaki gayrimenkuller; çanakçı mağazası, çanakçı karhanesi ve çanakçı dükkanı olarak 3 farklı şekilde yazılmıştır. 5123 numaralı Çanakkale şehir merkezine ait temettuat defterinde çanakçı dükkanları farklı şekillerde kaydedilmiştir. Çanakçı mağazası ürünlerin satışının yapıldığı yerler, çanakçı karhanesi de ürünlerin üretildiği yerlerdir. Toplamda şehir merkezinde 30 adet çanakçı dükkanları bulunmaktadır. Bunlardan bazılarında mülk sahipleri kendileri tasarruf etmekteyken, bazıları kiraya verilen yerlerdir. Merkezdeki çanakçı dükkanlarının hepsi müslüman hanelere aittir. Gayrimüslim hanelerde kayıtlı çanakçı dükkanı bulunmamaktadır. Çanakçı mağazası, çanakçı karhanesi ve çanakçı dükkanı şeklinde kaydedilen gayrimenkullerden, kişi kendisi faydalanıyorsa defterde "*kendisi sakini olduğu*" şeklinde not düşülmüştür. Böyle olanlarda dükkanların nakdi karşılığı belirtilmemiştir. Bu gayrimenkullere sahip olup başka birine kiraya veriyorsa "*icarı senevisi*" olarak yazılıp yıllık kira bedeli kuruş cinsinden belirtilmiştir.

Tablo 29

Toprak iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan			Kirada Olan			
	Çanakçı Mağazası	Çanakçı Karhanesi	Çanakçı Dükkanı	Çanakçı Mağazası	İcarı Senevisi	Çanakçı Karhanesi	İcarı Senevisi
	Adet	Adet	Adet	Adet		Adet	
Camiikebir	5	6		4	2400	2	1100
Yalı	4	5		1	600	2	1520
Arslanca			1				
Çınarlık							
Kıbtıyan							
Rumiyan							
Ermeniyan							
Yahudiyan							
Toplam	9	11	1	5	3000	4	2620

Şehir merkezinde hanelerin kendisinin faydalandığı dükkan sayısı toplamda 21 adettir. Bunlardan 9 tanesi çanakçı mağazası, 11 tanesi çanakçı karhanesi ve 1 tanesi de çanakçı dükkanıdır. Çanakçı mağazaların 5 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerde, 4 tanesi de Yalı Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır. Çanakçı karhanelerinin 6 tanesi Camiikebir'de, 5 tanesi de Yalı Mahallesi'ndeki hanelere aittir. Çanakçı dükkanı olarak kaydedilen 1 adet dükkan bulunmaktadır ve Arslanca Mahallesi'ndeki hane reisine aittir.

Kiraya verilen toplam dükkan sayısı 9 adettir. Bunlardan 5 tanesi çanakçı mağazası, 4 tanesi de çanakçı karhanesidir. 4 adet çanakçı mağazası Camiikebir'deki hanelere, 1 adet çanakçı mağazası da Yalı'daki hane reisine aittir. 5 adet çanakçı mağazasından elde edilen toplam icarı senevi 3000 kuruştur. Bir tane çanakçı mağazasının ortalama yıllık kira bedeli 600 kuruştur. Bu fiyat değişiklik göstermektedir. Camiikebir Mahallesinde hanelerin sahip olduğu çanakçı mağazalarının yıllık kira bedeli 400, 1000, 600 ve 400 kuruş şeklinde kaydedilmiştir. Fiyat ortalamanın üstüne çıkabileceği gibi altında kira bedellerinin olduğu da görülmektedir. Kirada olan toplam 4 adet çanakçı karhanesi bulunmaktadır. 2 tanesi Camiikebir'de, 2 tanesi de Yalı'daki hanelere aittir. 4 adet çanakçı karhanesinin yıllık toplam kira geliri 2620 kuruştur. Camiikebir'deki çanakçı karhanelerinden bir tanesinin icarı senevisi 500 kuruş iken diğerinin icarı senevisi 600 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki

çanakçı karhanelerinden 1 tanesinin icarı senevisi 920 kuruş, diğerinin icarı senevisi de 600 kuruştur. 1844-1846 yıllarında 5 adet çanakçı mağazasından ve 4 adet çanakçı karhanesinden elde edilen toplam yıllık kira geliri 5620 kuruştur.

Toprak işlemeciliği iş kolu grubunda olan toplamda 108 hane reisi bulunmaktadır. Çanakkale şehir merkezindeki 108 hanenin toplam yıllık geliri 143823,5 kuruştur. Bu yıllık gelirin tamamına yakını müslüman hanelere aittir. Rumlar toplam elde edilen gelir içinde 12011 kuruşluk kısma sahiptir ve toplam gelir içindeki payı %8'dir. Müslümanların toprak işlemeciliği iş kolundaki toplam gelir payı ise %92'dir. Aşağıdaki tabloda mesleklere ait yıllık gelirler kuruş cinsinden gösterilmiştir.

En fazla yıllık gelir elde edenler çanakçılardır. Toplamda elde edilen gelir 73632,5 kuruştur. Çanakçılar içerisinde en çok gelire sahip mahalle Yalı Mahallesi'dir. Burada 15 adet çanakçının elde ettiği yıllık gelir toplamı 46875 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 7 çanakçının elde ettiği yıllık gelir 23648,5 kuruştur. Rumiyan'da 1 çanakçının geliri 1700 kuruş, Arslanca'da 1 çanakçının geliri 800 kuruş ve Çınarlık'ta 1 çanakçının geliri 600 kuruştur.

Tablo 30

Toprak işlemeciliği iş kolundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Mahalle	Çanakçı	Çanakçı Amelesi	Çanakçı Hamalı	Çanakçı Kalfası	Çanakçı Kiracısı	Çanakçı Sırçacısı	Çanakçı Ustası	Çanakçı Yazıcısı
Camiikebir	23648,5	1545	300	12350,5	1745	1400	12485	1799
Yalı	46875	3300		15230		885	1746	
Arslanca	800			5294,5				
Çınarlık	600			1800				
Kıbtıyan								
Rumiyan	1700	1391		8920				
Ermeniyan								
Yahudiyan								
Toplam	73632,5	6236	300	43595	1745	2285	14231	1799

Çanakçı kalfalarının elde ettiği toplam yıllık gelir 43595 kuruştur. Kalfalardan en fazla gelire sahip mahalle Yalı Mahallesi'dir. 18 tane çanakçı kalfasının elde ettiği yıllık gelir 15230 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde çanakçı kalfalarının sayısı Yalı'dakilere göre daha fazla olmasına rağmen elde ettikleri gelir daha azdır. Burada 20 tane çanakçı kalfasının toplam yıllık geliri 12350,5 kuruştur. Rumiyan'da 9 kişinin yıllık geliri 8920 kuruş, Arslanca'da 8 kişinin yıllık geliri 5294,5 kuruş ve Çınarlık'ta 2 tane çanakçı kalfasının yıllık geliri 1800 kuruştur.

Üçüncü sırada toplam gelir içinde en fazla paya sahip çanakçı ustaları gelmektedir. Camiikebir Mahallesi'ndeki 4 tane çanakçı ustasının elde ettiği toplam yıllık gelir 12485 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki 1 çanakçı ustasının yıllık geliri ise 1746 kuruştur.

Çanakçı amelelerinin toplam yıllık geliri 6236 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki 6 çanakçı amelesinin geliri 3300 kuruş, Camiikebir'deki 3 çanakçı amelesinin yıllık geliri 1545 kuruş ve Rumiyan'daki 1 çanakçı amelesinin yıllık geliri 1391 kuruştur.

Çanakçı sırçacılarının toplam geliri 2285 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 3 çanakçı sırçacısının toplam geliri 1400 kuruş, Yalı Mahallesi'ndeki 1 çanakçı sırçacısının toplam geliri 885 kuruştur.

Çanakçı yazıcıları toplamda 4 hanedir. Hepsi Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Toplam yıllık gelirleri 1799 kuruştur. Çanakçı kiracıları 2 kişidir ve Camiikebir Mahallesi sakinidirler. Toplam yıllık gelirleri 1745 kuruştur. 1 çanakçı hamalı Camiikebir Mahallesi sakini olup yıllık geliri 300 kuruştur.

3.3.2. Deri İş Kolu

5123 numaralı temettuat defterinde Çanakkale'de deri iş kolu ile uğraşan toplam 63 hane bulunmaktadır. Müslüman mahallelerde bu iş kolunu yapan toplam 29 hane

bulunmaktadır. Gayrimüslim mahallelerde 34 hane bu iş kolunu yapmaktadır. Dericilikte gayrimüslimlerin sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Deri işlerinin %54'ünü gayrimüslim haneler, %46'sı müslüman haneler tarafından yapılmaktadır. Deri işkolu ile uğraşan hane sayısının en fazla olduğu mahalle Ermeniyan Mahallesi'dir. Burada toplam 29 hane dericilik ile uğraşmaktadır. İkinci sırada en çok deri esnafı olan hane sayısı Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Burada 16 hane reisi dericilik ile uğraşmaktadır. Çınarlık Mahallesi'nde 7 hane, Yalı Mahallesi'nde 4 hane, Rumiyan Mahallesi'nde 3 hane, Arslanca Mahallesi'nde 2 hane ve Yahudiyan Mahallesi'nde 2 hane dericilik ile uğraşmaktadır.

Deri iş kolundaki meslekler; yemenici, yemenici ustası, yemenici kalfası, debbağ, debbağ ustası, debbağ kalfası, semerci, semerci kalfası, serrac ve serrac ustasından oluşmaktadır. Deri iş koluna ait meslekler içinde yemenicilerin toplam sayısı 37 kişi, debbağlar 13 kişi, Semerciler 11 kişi ve serraclar 2 kişidir.

Tablo 31

Deri iş kolundaki meslekler ve hane sayıları

Mahalle	Yemenici	Yemenici Ustası	Yemenici Kalfası	Debbağ	Debbağ Ustası	Debbağ Kalfası	Semerci	Semerci Kalfası	Serrac	Serrac Ustası
Camiikebir	4	1	4	1	4	1			1	
Yalı		2		1						1
Arslanca	1		1							
Çınarlık			1		1	5				
Kıbtıyan										
Rumiyan	3									
Ermeniyan	13	5					10	1		
Yahudiyan	1		1							
Toplam	22	8	7	2	5	6	10	1	1	1

Yukarıdaki tabloda deri iş koluna ait meslekler ve hane sayıları gösterilmektedir. Çanakkale'de toplamda 22 yemenici bulunmaktadır. Yemeniciler, az kenarlı kaba pabuçları yapan esnaflardır (Parlatır, 2016: 1831). En fazla yemenici 13 kişi ile Ermeniyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Daha sonra Camiikebir Mahallesi'nde 4 yemenici, Rumiyan

Mahallesi'nde 3 yemenici, Arslanca Mahallesi'nde 1 yemenici ve Yahudiyan Mahallesi'nde 1 yemenici bulunmaktadır. Yemenici ustası olarak kaydedilen hanelerin sayısı yemenici olarak kaydedilen hanelerin sayısına göre daha azdır. Toplamda şehirde 8 yemenici ustası bulunmaktadır. Bunların 5 tanesi Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Yalı Mahallesi'nde 2 yemenici ustası ve Camiikebir Mahallesi'nde 1 yemenici ustası bulunmaktadır. Çanakkale'de toplam 7 yemenici kalfası bulunmaktadır. Kalfaların 4'ü Camiikebir, 1'i Arslanca, 1'i Çınarlık ve 1'i Yahudiyan Mahallesi sakinidir.

Şehirde toplam 2 debbağ bulunmaktadır. Debbağlar, derileri sepileyip meşin, sahtiyan ve benzeri malzeme yapan kişilerdir (Parlatır, 2016: 323). 1 debbağ Camiikebir, 1 debbağ da Yalı Mahallesi sakinidir. Debbağ ustası toplamda 5 tanedir. 4 debbağ ustası Camiikebir Mahallesi'ne kayıtlıdır. 1 debbağ ustası Çınarlık Mahallesi'ne kayıtlıdır. Debbağ kalfası toplamda 6 tanedir. Kalfalardan 5 tanesi Çınarlık Mahallesi'nde, 1 tanesi Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Debbağların hepsi müslümanlardan oluşmaktadır. Gayrimüslim halktan debbağlık yapan kimse yoktur.

Toplamda 10 semerci bulunmaktadır. Çanakkale'deki semercilerin hepsi Ermenilerden oluşmaktadır. 1 tane de semerci kalfası vardır ve Ermeniyan Mahallesi sakinidir.

Şehirde toplamda 1 serrac ve 1 serrac ustası bulunmaktadır. Serracılar, binek hayvanlarının koşum eyer takımını yapan ve satan kişilerdir (Parlatır, 2016: 1494). Serrac Camiikebir Mahallesi sakinidir, serrac ustası da Yalı Mahallesi sakinidir. Serracıların hepsi müslümanlardan oluşmaktadır.

5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinden alınan veriler doğrultusunda deri iş kolu ile ilgili hanelerin sahip olduğu gayrimenkuller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bunlar debbağhane, yemenici dükkanı, serrac dükkanı ve semerci dükkanıdır. Tablo 32 hanelerin dükkanlardan tasarruf etme şekline göre hazırlanmıştır. Sahibi olduğu dükkandan kendisi faydalanan haneler ve sahip olduğu dükkanı kiraya verenler olarak ayırım

yapılmıştır. Defterde sahip olduğu dükkanda kendisi bulunuyorsa sadece dükkanın adeti yazılmış, sahip olduğu dükkan kirada ise adet ve icarı senevisi belirtilmiştir.

Toplamda 28 adet dükkan bulunmaktadır. Bunlardan 7 tanesi debbağhane, 16 tanesi yemenici dükkanı, 1 tanesi serrac dükkanı ve 4 tanesi semerci dükkanıdır. Kişilerin kendilerinin faydalandığı dükkan sayısı 11 adettir. Debbağhanelerin 5 tanesi kirada olmayıp kişiler kendileri faydalanmaktadır. Bunların 3 tanesi Camiikebir’de, 1 tanesi Yalı’da ve 1 tanesi de Çınarlık Mahallesi’ndedir. Kişinin kendi tasarrufunda olan yemenici dükkanı sayısı 1 tanedir ve Ermeniyan Mahallesi’nde kayıtlıdır. Kirada olmayan serrac dükkanı 1 adettir ve Yalı Mahallesi’nde kayıtlıdır. 4 adet semerci dükkanı kaydı olup hepsi Ermeniyan Mahallesi’nde bulunmaktadır.

Tablo 32

Deri iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan				Kirada Olan Dükkan			
	Debbağhane	Yemenici Dükkanı	Serrac Dükkanı	Semerci Dükkanı	Debbağhane		Yemenici Dükkanı	
	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	İcarı Senevisi	Adet	İcarı Senevisi
Camiikebir	3				2	600	11	1410
Yalı	1		1				2	240
Arslanca								
Çınarlık	1							
Kıbtıyan								
Rumiyan								
Ermeniyan		1		4			2	151
Yahudiyân								
Toplam	5	1	1	4	2	600	15	1801

Kira geliri olan toplam dükkan sayısı 17’dir. Bunlardan 2’si debbağhane, 15 tanesi de yemenici dükkanıdır. Debbağhanelerin 2’si de Camiikebir Mahallesi’nde kayıtlıdır. Elde edilen toplam yıllık kira miktarı 600 kuruştur. 1844-1846 yıllarında bir debbağhanenin yıllık kira geliri 300 kuruştur. Toplamda 15 adet yemenici dükkanının yıllık kira geliri 1801 kuruştur. Camiikebir Mahallesi’ndeki 11 adet yemenici dükkanının

toplam yıllık kirası 1410 kuruştur. Yalı Mahallesi'nde 2 adet yemenici dükkanından elde edilen toplam yıllık kira geliri 240 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'nde 2 adet yemenici dükkanından elde edilen yıllık kira geliri 151 kuruştur.

Deri iş koluna ait bütün meslek gruplarından elde edilen toplam yıllık gelir 65094 kuruştur. Toplam gelirin 32235,5 kuruşu müslüman hanelere aittir. Gelirin 32858,5 kuruşu da gayrimüslim hanelere aittir. Deri iş kolundaki gelirlerde, müslüman ve gayrimüslim halk arasında eşit bir dağılım olduğu görülmektedir. Deri iş kolundaki toplam yıllık gelirin 32877,5 kuruşu yemenicilere, 19424,5 kuruşu debbağlara, 11212 kuruşu semercilere ve 1580 kuruşu serraclara aittir.

Deri iş kolunda en fazla gelir elde edenler yemenicilerdir. Şehir merkezindeki 22 yemenicinin toplam yıllık geliri 18186,5 kuruştur. Yemeniciler içerisinde en çok gelire sahip olan Ermenilerdir. Ermeniyan Mahallesi'nde 13 hanenin yıllık geliri 9808 kuruştur. İkinci sırada en çok gelir elde eden Rumlardır. Rumiyan Mahallesi'ndeki 3 yemenicinin toplam yıllık geliri 4750 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 4 yemenicinin yıllık kazancı 2761 kuruştur. En düşük gelirler Arslanca ve Yahudiyan Mahallesi'ne aittir. Arslanca Mahallesi'ndeki 1 yemenicinin yıllık geliri 467,5 kuruş olarak kaydedilmiştir. Yahudiyan Mahallesi'ndeki 1 yemenicinin de yıllık geliri 400 kuruştur.

Deri iş kolunda en fazla gelir elde eden ikinci grup yemenici ustalarıdır. Toplamda 8 yemenici ustasının elde ettiği yıllık gelir 10580 kuruştur. Yemenici ustalarından en fazla gelire sahip mahalle Ermeniyan Mahallesi'dir. Ermeniyan Mahallesi'ndeki 5 yemenici ustasının toplam yıllık geliri 6238,5 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki 2 yemenici ustasının yıllık toplam geliri 3941,5 kuruş ve Camiikebir Mahallesi'ndeki 1 yemenici ustasının yıllık toplam geliri 400 kuruştur.

En çok gelir elde eden üçüncü grup semercilerdir. Semercilerin hepsi Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Toplam 10 semercinin yıllık geliri 10312 kuruştur.

Semercilerden sonra gelen meslek grubu debbağ ustalarıdır. Toplamda şehir merkezindeki 5 debbağ ustasının yıllık kazancı 10182 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki 4 debbağ ustasının yıllık toplam kazancı 8659 kuruştur. Çınarlık Mahallesi'nde kayıtlı olan 1 debbağ ustasının yıllık geliri 1523 kuruştur.

Debbağ ustalarından sonra kazancı en yüksek meslek grubu debbağ kalfalarıdır. Şehirdeki 6 debbağ kalfasının yıllık geliri 5667,5 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki 1 debbağ kalfasının yıllık geliri 800 kuruş, Çınarlık Mahallesi'ndeki 5 debbağ kalfasının yıllık geliri 4867,5 kuruştur.

Debbağ kalfalarından sonra en çok kazancı olan yemenici kalfalarıdır. Toplamda 7 yemenici kalfasının yıllık geliri 4111 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki 4 yemenici kalfasının yıllık geliri 2561 kuruş, Arslanca Mahallesi'ndeki 1 yemenici kalfasının yıllık geliri 600 kuruş, Çınarlık Mahallesi'ndeki 1 yemenici kalfasının yıllık geliri 500 kuruş ve Yahudiyan Mahallesi'ndeki 1 yemenici kalfasının yıllık geliri 450 kuruştur.

Tablo 33

Deri iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Mahalle	Yemenici	Yemenici Ustası	Yemenici Kalfası	Debbağ	Debbağ Ustası	Debbağ Kalfası	Semerci	Semerci Kalfası	Serrac	Serrac Ustası
Camiikebir	2761	400	2561	900	8659	800			400	
Yalı		3941,5		2675						1180
Arslanca	467,5		600							
Çınarlık			500		1523	4867,5				
Kıbtıyan										
Rumiyan	4750									
Ermeniyan	9808	6238,5					10312	900		
Yahudiyan	400		450							
Toplam	18186,5	10580	4111	3575	10182	5667,5	10312	900	400	1180

Debbağların toplam yıllık kazancı 3575 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 1 debbağın yıllık kazancı 900 kuruş iken Yalı Mahallesi'ndeki 1 debbağın yıllık kazancının 2675 kuruş olduğu görülmektedir.

Şehir merkezinde Yalı Mahallesi'nde kayıtlı olan 1 tane serrac ustası vardır. Serrac ustasının yıllık toplam kazancı 1180 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde mesleği serrac olan 1 kişi kaydedilmiştir ve yıllık geliri 400 kuruştur.

Ermeniyan Mahallesi'nde 1 kişi semerci kalfası olarak kaydedilmiş ve yıllık toplam kazancı 900 kuruştur.

3.3.3. Dokuma İş Kolu

5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinden elde edilen veriler doğrultusunda dokuma iş koluna ait meslekleri icra eden 12 hane bulunmaktadır. Müslümanlardan 5 hane, gayrimüslimlerden 7 hane dokuma iş koluna ait meslekleri yapmaktadır. Bu meslekler ise çulhacı, muytab, muytab çırağı, kazzaz ve çırçırardan oluşmaktadır. Bu gruptaki meslekleri icra eden haneler Camiikebir, Rumiyan ve Yahudiyan mahalleleri sakinleridir. Yalı, Arslanca, Çınarlık, Kıbtıyan ve Ermeniyan mahallelerinden hiçbir hane reisi dokuma iş koluna ait mesleklerde faaliyet göstermemektedir. Dokuma iş kolu ile uğraşan hane sayısının en fazla olduğu mahalleler Camiikebir Mahallesi ve Yahudiyan Mahallesi'dir. Müslüman hanelerin hepsi Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Rumiyan Mahallesi'nde 2 hane ve Yahudiyan Mahallesi'nde 5 hane bulunmaktadır.

Tablo 34

Dokuma iş koluna ait meslekler ve hane sayıları

Mahalle	Çulhacı	Muytab	Muytab Çırağı	Kazzaz	Çırçır
Camiikebir	2	2	1		
Yalı					
Arslanca					
Çınarlık					
Kıbtıyan					
Rumiyan		2			
Ermeniyan					
Yahudiyan				2	3
Toplam	2	4	1	2	3

Şehirde çulhacı olan 2 hane bulunmaktadır. 2 çulhacı da Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Muytab olan 4 hane bulunmaktadır. Muytablar, kıldan eşya yapan kişilerdir (Parlatır, 2016: 1149). İki hane Camiikebir Mahallesi sakini, iki hane de Rumiyan Mahallesi sakini. Muytabların yarısı müslümanlardan diğer yarısı da gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Muytab çırağı olan 1 hane bulunmaktadır ve Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlıdır. Kazzaz (ipekçi) olan toplam 2 hane bulunmaktadır ve ikisi de Yahudiyan Mahallesi sakini. Çırçır olan 3 kişi bulunmaktadır ve hepsi Yahudiyan Mahallesi sakini.

Defterde kayıtlı toplamda dokuma iş koluna ait 5 adet dükkan kaydı bulunmaktadır. Bunlardan 4 tanesi muytab dükkanı, 1 tanesi de abacı dükkanıdır. Dükkanların 2 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelere ait olup 3 tanesi de Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelere aittir. Kişinin kendi tasarrufunda bulunan toplam 2 adet dükkan kaydı vardır. 3 tane de kira geliri olan dükkan kaydı bulunmaktadır. Kişinin kendi tasarrufunda bulunduğu 2 adet muytab dükkanı vardır ve bunlar Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Kira geliri olan 3 tane dükkan kaydı vardır. Bunlardan 2 tanesi muytab dükkanı, 1 tanesi de abacı dükkanıdır. Kirada olan 3 dükkandan elde edilen yıllık gelir 740 kuruştur. Gelirin 440 kuruşu müslümanlara, 300 kuruşu gayrimüslimlere aittir.

Tablo 35

Dokuma iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan	Kirada Olan Dükkan			
	Muytab Dükkanı	Muytab Dükkanı		Abacı Dükkanı	
	Adet	Adet	İcarı Senevisi	Adet	İcarı Senevisi
Camiikebir		1	240	1	200
Yalı					
Arslanca					
Çınarlık					
Kıbtıyan					
Rumiyan	2	1	300		
Ermeniyan					
Yahudiyan					
Toplam	2	2	540	1	200

Abacı dükkanı bulunmasına rağmen defterde mesleği abacı olan kimse bulunmamaktadır. Abacılar, aba dokuyan kişilerdir (Parlatır, 2016: 29). Abacı dükkanı Camiikebir Mahallesi'nden "Cebecibaşı Mehmet Ağa"ya aittir. Dükkandan elde ettiği yıllık kira geliri 200 kuruştur.

Kirada olan muytab dükkanlarından 1 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reisine aittir. 1 adet dükkandan elde ettiği yıllık gelir 240 kuruştur. Diğer muytab dükkanı Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait olup elde ettiği yıllık kira geliri 300 kuruştur.

Dokuma iş koluna ait mesleklerde, 12 hanenin yıllık toplam kazancı 8475 kuruştur. Gelirin %70'i gayrimüslim hanelere, %30'u müslüman hanelere aittir. Gayrimüslimlerin toplam yıllık kazancı 5905 kuruş olup müslümanların yıllık kazancı 2570 kuruştur. En çok gelir elde edenler muytablar olmuştur. Toplamda 4 muytab toplamda yıllık 2975 kuruş gelir elde etmiştir. Camiikebir Mahallesi'ndeki 2 muytabın yıllık kazancı 1015 kuruş olup Rumiyan Mahallesi'ndeki 2 muytabın yıllık kazancı 1960 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 1 muytab çırağı bulunmakta olup kişinin yıllık kazancı 500 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'nde kayıtlı olan 2 kazzazın yıllık toplam geliri 1500 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlı 2 çulhacının yıllık toplam kazancı da 1055 kuruş olarak kaydedilmiştir. Yahudiyan Mahallesi'ndeki 3 çırçırın toplam yıllık geliri 2445 kuruştur.

Tablo 36

Dokuma iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Mahalle	Çulhacı	Muytab	Muytab Çırağı	Kazzaz	Çırçır
Camiikebir	1055	1015	500		
Yalı					
Arslanca					
Çınarlık					
Kıbtıyan					
Rumiyan		1960			
Ermeniyan					
Yahudiyan				1500	2445
Toplam	1055	2975	500	1500	2445

3.3.4. Ağaç İşlemeciliği İş Kolu

Çanakkale şehir merkezinde ağaç iş kolu ile ilgili meslek sahibi olan 41 hane bulunmaktadır. Müslüman hanelerden 14 kişi, gayrimüslimlerden 27 kişi ağaç işlemeciliği ile ilgili meslekleri yapmaktadır. Bu alandaki mesleklerin keresteci, doğramacı, marangoz, tahtacı, oduncu, hatabcı, kürekçi, makaracı, sandıkçı, fiçici ve kayıkçı ustası olduğu görülmektedir. Bu alandaki mesleklerden %34'ü müslümanlar tarafından %66'sı da gayrimüslimler tarafından yapılmaktadır. Şehir merkezinde toplamda 9 keresteci, 8 doğramacı, 2 doğramacı kalfası, 1 marangoz ustası, 4 marangoz, 1 marangoz kalfası, 3 tahtacı, 4 oduncu, 3 hatabcı, 1 kürekçi, 2 makaracı, 1 sandıkçı, 1 fiçici ve 1 kayıkçı ustası bulunmaktadır. Kıbtıyan ve Yahudiyan mahallelerinde ağaç iş koluna ait meslek sahibi olan kimse bulunmamaktadır. Ağaç işlemeciliği en çok Rumlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Burada toplam 25 hane ağaç işlemeciliği iş koluna ait meslekleri yapmaktadır. Camiikebir Mahallesi'nde 10 hane, Yalı'da 2 hane Arslanca'da 1 hane, Çınarlık'ta 1 ve Ermeniyan'da 2 hane ağaç işlemeciliği ile geçimini sağlamaktadır.

Tablo 37

Ağaç iş koluna ait meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Keresteci	1	1				7			9
Doğramacı	1	1				4	2		8
Doğramacı Kalfası						2			2
Marangoz Ustası	1								1
Marangoz	1					3			4
Marangoz Kalfası						1			1
Tahtacı						3			3
Oduncu	3		1						4
Hatabcı	2			1					3
Kürekçi						1			1
Makaracı						2			2
Sandıkçı	1								1
Fiçici						1			1
Kayıkçı Ustası						1			1

Şehirde toplamda 9 tane keresteci bulunmaktadır. 1 hane Camiikebir Mahallesi'nde, 1 hane Yalı Mahallesi'nde ve 7 hane de Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Doğramacılar toplamda 10 kişidir. Bunlardan 8 kişi doğramacı, 2 kişi de doğramacı kalfasıdır. Doğramacılardan 1'i Camiikebir, 1'i Yalı, 4'ü Rumiyan ve 2'si Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Doğramacı kalfalarının 2'si de Rumiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şehirde toplamda 6 marangoz bulunmaktadır. 1 tane marangoz ustası olup bu hane Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlıdır. Defterde 4 hane marangoz olarak kaydedilmiştir. Marangozlardan 1 tanesi Camiikebir Mahallesi, 3 tanesi Rumiyan Mahallesi sakinidir. Rumiyan Mahallesi'nde 1 kişi marangoz kalfası olarak kaydedilmiştir. Toplamda 3 tane tahtacı vardır ve hepsi Ruamlardan oluşmaktadır. Oduncuların 3 tanesi Camiikebir Mahallesi, 1 tanesi de Arslanca Mahallesi sakinidir. Gayrimüslimlerden oduncu olarak kaydedilen kimse bulunmamaktadır. Hatabcı (oduncu, çıracı) toplamda 3 kişidir. 2 hane Camiikebir Mahallesi'nde, 1 hane Çınarlık Mahallesi'nde kayıtlıdır. Kürekçi, makaracı, fiçici ve kayıkçı ustası olan hanelerin hepsi Rumiyan Mahallesi sakinidir. Müslüman hanelerde bu mesleklere sahip kimse bulunmamaktadır. Şehirde 1 hane sandıkçı olarak kaydedilmiş olup onun da Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlı olduğu görülmektedir.

Çanakkale merkez mahallelerine ait temettuat defterinde ağaç iş kolundaki mesleklere ait gayrimenkuller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Kayıtlı dükkanlar, hanelerin kendi tasarrufunda olanlar ve kiraya verilen dükkanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Burada toplam 16 adet dükkan bulunmaktadır. Dükkanların 10 tanesi kişilerin kendi tasarrufunda olanlar, 6 tanesi kira geliri sağlanan dükkanlardır. Ağaç iş kolundaki meslekler daha çok gayrimüslim haneler tarafından gerçekleştirildiği için sahip oldukları gayrimenkullerin müslüman hanelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Müslüman hanelerde kayıtlı toplam 5 dükkan bulunurken gayrimüslim hanelerde 11 dükkan bulunmaktadır. 5123 numaralı temettuat defterindeki kayıtlara göre toplamda 12 tane keresteci dükkanı, 3 adet doğramacı dükkanı ve 1 adet de fiçici dükkanı bulunmaktadır. Keresteci dükkanlarının 8 adedi hanelerin kendi tasarrufundaki dükkanlardır. Bunlardan 6'sı Rumiyan'da, 1 tanesi Yalı'da ve 1 tanesi de Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır. Doğramacı dükkanlarından 1 tanesi kişinin kendi tasarrufunda olup Rumiyan Mahallesi'nde

bulunmaktadır. Şehirde sadece 1 adet fıçıcı dükkanı kaydedilmiş olup Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine aittir.

Tablo 38

Ağaç iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan			Kirada Olan Dükkan			
	Keresteci Mağazası	Doğramacı Dükkanı	Fıçıcı Dükkanı	Doğramacı Dükkanı		Keresteci Dükkanı	
	Adet	Adet	Adet	Adet	İcarı Senevisi	Adet	İcarı Senevisi
Camiikebir	1			2	360		
Yalı	1					1	480
Arslanca							
Çınarlık							
Kıbtıyan							
Rumiyan	6	1	1			3	1240
Ermeniyan							
Yahudiyan							
Toplam	8	1	1	2	360	4	1720

Kira geliri sağlanan toplam dükkan sayısı 6 tanedir. Bunlardan 2 tanesi doğramacı dükkanı, 4 tanesi de keresteci dükkanıdır. 2 adet doğramacı dükkanından elde edilen yıllık gelir 360 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reislerinde kayıtlıdır. Bir hanenin bir dükkandan elde ettiği yıllık kira geliri 120 kuruş, diğer hanenin de elde ettiği yıllık kira geliri 240 kuruş olarak kaydedilmiştir.

Kirada olan toplam 4 keresteci dükkanı bulunmaktadır. Dükkanlardan 1 tanesi Yalı Mahallesi'ndeki hanede kayıtlı olup icarı senevisi 480 kuruştur. Diğer 3 dükkan Rum hanelerde kayıtlıdır. Toplam 3 dükkanın icarı senevisi 1240 kuruştur. Dükkanlardan birinin yıllık kirası 240 kuruş, birinin 400 kuruş ve bir dükkanın da kirası 600 kuruş olarak belirtilmiştir.

1844-1846 yıllarında ağaç iş kolu meslek grubunda olan toplam 41 hane bulunmaktadır. Bu 41 hanenin toplam yıllık geliri 64064,5 kuruştur. Gelirin %78'i

gayrimüslimlere, %22'si müslümanlara aittir. Toplam gelirin 13915 kuruşu müslüman hanelere, 50149,5 kuruşu gayrimüslim hanelere aittir. Bu meslek grubunda en çok gelire sahip olanlar Rumlardır. Toplam kazançları 48949,5 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerin toplam kazançları 8615, Yalı'daki hanelerin 4100, Ermeniyan'daki hanelerin 1200 ve Arslanca'daki hanenin kazancı 600 kuruş ve Çınarlık'taki hanenin kazancı 600 kuruştur.

Tablo 39

Ağaç iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Kerestesci	3415	3500				26931,5			33846,5
Doğramacı	500	600				3763	1200		6063
Doğramacı Kalfası						1290			1290
Marangoz Ustası	1600								1600
Marangoz	600					2500			3100
Marangoz Kalfası						800			800
Tahtacı						3230			3230
Oduncu	1400		600						2000
Hatabcı	700			600					1300
Kürekçi						900			900
Makaracı						2285			2285
Sandıkçı	400								400
Fıçıcı						2900			2900
Kayıklı Ustası						4350			4350

Yukarıdaki tabloda bu gruptaki meslekleri yapan hanelerin elde ettikleri yıllık gelirler gösterilmektedir. Burada en çok kazanç sağlayan kerestecilik mesleği olduğu görülmektedir. Toplamda 9 kerestecinin yıllık geliri 33846,5 kuruştur. Hane başına ortalama gelir 3760 kuruştur. Defterde kayıtlı 8 doğramacının yıllık toplam kazancı 6063 kuruştur. Hane başına düşen ortalama kazanç 757 kuruştur. İki doğramacı kalfasının toplam kazancı 1290 kuruştur. Doğramacı kalfalarından birinin yıllık kazancı 490 kuruş olarak kaydedilmiştir. 490 kuruşun 90 kuruşu bağdan elde ederken 400 kuruşunu

kalfalıktan elde etmiştir. Diğer doğramacı kalfasının kalfalıktan toplam geliri 800 kuruş olarak yazılmıştır.

Camiikebir Mahallesi'ndeki marangoz ustasının yıllık kazancı 1600 kuruştur. Aynı mahalledeki marangozun yıllık geliri de 600 kuruş olduğu görülmektedir. Rumiyan'daki 3 marangozun yıllık toplam kazancı 2500 kuruştur. Buradaki 3 hanenin de kazancı birbirinden farklı olup bu hanelerin yıllık kazançları 900, 600 ve 1000 kuruş olarak yazılmıştır. Rum marangoz kalfasının yıllık geliri ise 800 kuruş olarak kaydedilmiştir. Marangoz hanelerin elde ettikleri yıllık kazançların birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir.

Şehir merkezinde tahtacı olan 3 hanenin toplam kazancı 3270 kuruştur. Rumiyan Mahallesi sakini olan tahtacılardan birinin toplam kazancı 980 kuruştur. Bunun 180 kuruşunu bağdan, 800 kuruşunu tahtacılıktan elde etmiştir. Bir diğer tahtacının yıllık kazancı 1450 kuruştur. 450 kuruşunu bağdan 1000 kuruşunu tahtacılıktan kazanmıştır. Başka bir tahtacının toplam kazancı 800 kuruş olup hepsini tahtacılıktan elde etmiştir. Tahtacı olan hanelerin meslekten elde ettikleri yıllık kazançları arasındaki farkın az olduğu görülmektedir.

Dört oduncu elde ettiği toplam yıllık geliri 2000 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki 3 oduncunun gelirlerinin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Hanelerden iki tanesinin yıllık kazancı 500 kuruş, diğerinin de 400 kuruş olduğu görülmektedir. Arslanca'daki bir hanenin de yıllık geliri 600 kuruş olup ortalama hane başına düşen toplam kazanç 500 kuruştur. Temettuat defterinde hatabcı olarak yazılan 3 hane reisi bulunmaktadır. Hatabcılar da oduncu olan kimselerdir. Toplamda 3 kişi olup yıllık gelirleri toplamı 1300 kuruştur. 2 hatabcı Camiikebir, 1 hatabcı da Çınarlık Mahallesi sakinidir.

Rumiyan'daki 1 kürekçinin toplam kazancı 900 kuruş olup bunun 300 kuruşunu bağdan, 600 kuruşunu kürekçilikten kazandığı görülmektedir. İki makaracının toplam

yıllık kazancı 2285 kuruştur. Bir makaracının hanesine kaydedilen toplam yıllık kazanç 1385 kuruştur. 585 kuruşunu bağdan, 800 kuruşunu makaracılıktan kazanmıştır. Diğer makaracı hanenin sadece makaracılıktan toplam kazancı 900 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'nde fiıcı olan hanenin toplam kazancı 2900 kuruş olarak gösterilmiştir. Bunun 450 kuruşunu bağdan, 2450 kuruşunu fiıcılıktan elde etmiştir. Camiikebir'deki sandıkcı bir hanenin geliri 400 kuruş ve Rumiyan'daki kayıkçı ustasının geliri 4350 kuruş olduğu görülmektedir.

3.3.5. Metalürji İş Kolu

Bu alandaki iş kolu demir ve kömür gibi ham madde işlemeciliği ile ilgili meslek gruplarını içermektedir. Şehir merkezinde toplamda metalürji alanında meslek sahibi olan 73 hane bulunmaktadır. Bu alandaki mesleklerin %71'i gayrimüslimler tarafından, %17'si kıbtılar tarafından ve %12'si müslümanlar tarafından yapılmaktadır. Metalürji iş koluna ait mesleklerin daha çok gayrimüslim haneler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu sayı en fazla Ermeniyan Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Burada toplam 27 hane metalürji iş koluna ait meslekleri icra etmektedir. Rumiyan'da 22, Kıbtıyan'da 12, Camiikebir'de 5, Yahudiyan'da 3, Yalı'da 2 ve Arslanca'da 1 hane reisi ve Çınarlık'ta 1 hane bu alandaki meslekleri icra etmektedir. Metalürji iş kolundaki mesleklere kalaycı, nalbant, timurcu, çivici, tüfenkçi, kömürcü, kalafatçı, tenekeci, mumcu amelesi ve bıçakçı dahil edilmiştir. Bu grupta en kalabalık grup nalbantlardır. 1844-1846 yıllarında Çanakkale merkezde toplamda 9 kalaycı, 17 nalbant, 13 timurcu, 12 çivici, 2 tüfenkçi, 13 kömürcü, 1 kalafatçı, 3 tenekeci, 1 mumcu amelesi ve 2 bıçakçı bulunmaktadır.

İlgili yıllarda Çanakkale'de toplam 9 kalaycı bulunmaktadır. Bunlardan 1 tanesi kalaycı ustası, 8 tanesi kalaycı olarak kaydedilmiştir. Kalaycı ustası ve 3 kalaycı Rumiyan Mahallesi sakini, 5 kalaycı da Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Şehirde Rumlar ve Ermeniler dışında kalaycılık yapan kimse bulunmamaktadır.

Nalbantlar metalürji alanındaki en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Defterde nalbant ustası, nalbant, nalbant kalfası ve nalbant hizmetkarı olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Nalbantların 15'ini gayrimüslimler, 2'sini müslümanlar oluşturmaktadır. Şehirde sadece bir hane nalbant ustası olarak yazılmış olup Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlıdır. Nalbant olarak kaydedilen 14 hane bulunmaktadır. 1 nalbant Yalı'da, 4 nalbant Rumiyan'da ve 9 nalbant Ermeniyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Nalbant kalfası olan bir hane Ermeniyan Mahallesi'nde, nalbant hizmetkarı olan 1 hane de Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır.

Tablo 40

Metalürji iş koluna ait meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Kalaycı Ustası						1			1
Kalaycı						3	5		8
Nalbant Ustası	1								1
Nalbant		1				4	9		14
Nalbant Kalfası							1		1
Nalbant Hizmetkarı						1			1
Timurcu Ustası	1				5				6
Timurcu					4				4
Timurcu Kalfası					3				3
Çivici							11		11
Çivici Kalfası							1		1
Tüfenkçi		1							1
Tüfenkçi Ustası	1								1
Kömürcü						13			13
Kalafatçı	1								1
Tenekeci								3	3
Mumcu Amelesi				1					1
Bıçakçı	1		1						2

Çanakkale'deki timurcuların büyük bir kısmı kıbtilerden oluşmaktadır. Defterde toplam 13 timurcu kayıtlı olup bunlardan 1 tanesi Camiikebir Mahallesi'nde, 12 tanesi Kıbtıyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bunlar timurcu ustası, timurcu ve timurcu kalfası

olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Timurcu ustalarından 1 tanesi Camiikebir, 5 tanesi Kıbtıyan Mahallesi sakinidir. Kalan timurcu ve timurcu kalfalarının hepsi kıbtilerden oluşmaktadır. Kıbtıyan Mahallesi'nde toplam 39 haneden 12'si timurculuktan geçimini sağlamaktadır.

Şehir merkezinde toplam 12 çivici bulunmaktadır. Çivicilerin hepsi Ermenilerden oluşmaktadır. Defterde 11 hane çivici olarak 1 hane de çivici kalfası olarak belirtilmiştir. Tüfençilik mesleğine sahip toplam 2 kişi kayıtlıdır. Camiikebir Mahallesi'nde 1 hane tüfençi ustası, Yalı Mahallesi'nde de 1 hane tüfençi olarak kaydedilmiştir. Müslümanlar dışında bu mesleği yapan başka bir hane bulunmamaktadır.

Merkez mahallelerde toplam 13 kömürcü bulunmaktadır ve kömürcülerin hepsi Rumlardan oluşmaktadır. 1 hane kalafatçı olup Camiikebir Mahallesi sakinidir. Defterde 3 hane tenekeci olarak kaydedilmiş ve hepsi Yahudi hanelerden oluşmaktadır. 1 hane mumcu amesi olup Çınarlık Mahallesi sakinidir. Bıçakçılık ile geçimini sağlayan 2 hane bulunmaktadır. Bıçakçıların 1 tanesi Camiikebir, 1 tanesi de Arslanca Mahallesi sakinidir.

Metalürji iş koluna ait toplamda 27 dükkan bulunmaktadır. Bunlardan 12 tanesi kişilerin kendi tasarrufunda olan dükkanlar, 15 tanesi de kira geliri sağlanan dükkanlardır. Aşağıdaki tabloda kalaycı, çivici, timurcu, nalbant ve tenekeci dükkanlarının adetleri ve kiraya verilen dükkanların icarı senevileri kuruş cinsinden gösterilmiştir. En çok dükkana sahip olan haneler Camiikebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Buradaki hanelerin sahip olduğu toplam dükkan sayısı 11'dir. İkinci sırada Ermeni haneler bulunmaktadır. Ermenilerin sahip olduğu dükkan sayısı ise 9'dur. Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerde 3 dükkan, Yalı Mahallesi'ndeki hanelerde 3 dükkan ve Kıbtıyan Mahallesi'ndeki hanede 1 dükkan bulunmaktadır.

Camiikebir Mahallesi'nde hane 118 numro 119'da kayıtlı olan "*Ali Beyzade Hasan Ağa*"nın hanesinde "*Bakkal ve çivici dükkânı 5 adet, icarı senevisi 600 kuruş*" olarak bir kayıt bulunmaktadır. Burada bakkal ve çivici dükkanı ayrı ayrı belirtilmediği için kesin bir sonuca ulaşılamamış ve aşağıdaki tabloda bu veriler dahil edilmemiştir. Bu kaydın dışında

toplamda 8 çivici dükkanı bulunmaktadır. Dükkanlardan 6 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelere ait olup elde edilen yıllık kira geliri 720 kuruştur. Diğer 2 çivici dükkanı Ermeni hanelerin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır.

Tablo 41

Metalürji iş koluna ait gayrimenkullerin sayısı ve icarı senevileri (kuruş)

		Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Kendisi Sakini Olan	Kalaycı	Adet							
	Çivici	Adet						2	
	Timurcu	Adet	1			1			
	Nalbant	Adet	1				2	5	
	Tenekeci	Adet							
Kirada Olan Dükkan	Kalaycı	Adet	1	2				1	
		İcarı S.	120	324				60	
	Çivici	Adet	6						
		İcarı S.	720						
	Timurcu	Adet		1					
		İcarı S.		100					
	Nalbant	Adet	1				1	1	
		İcarı S.	400				200	120	
	Tenekeci	Adet	1						
		İcarı S.	144						

Toplam 4 adet kalaycı dükkanı bulunmaktadır. Hanelerin sahip olduğu kalaycı dükkanlarının hepsi kiraya verilmiş olup 4 dükkandan elde edilen toplam kira bedeli 504 kuruştur. Timurcu dükkanları toplamda 3 adettir. Bunlardan 1 tanesi kiraya verilmiştir. 1 timurcu dükkanının icarı senevisi 100 kuruştur. Nalbant dükkanları toplamda 11 adettir. Kişilerin kendi tasarrufunda toplam 8 dükkan bulunmaktadır. Nalbant dükkanlarından 5'i Ermenilere, 2'si Rumlara ve 1 tanesi de müslüman haneye aittir. Kiraya verilen 3 nalbant dükkanı bulunmaktadır. Kira bedelleri her dükkan için farklılık göstermektedir. Camiikebir'deki haneye ait nalbant dükkanının icarı senevisi 400 kuruş, Rumiyan'daki dükkanın icarı senevisi 200 kuruş ve Ermeniyan'daki dükkanın icarı senevisi 120 kuruştur. Tenekeci dükkanı Camiikebir Mahallesi'ndeki bir haneye aittir. Bu dükkandan elde edilen yıllık kira geliri ise 144 kuruştur.

1844-1846 yıllarında metalürji iş kolundaki meslekleri icra eden toplam 73 hane bulunmaktadır. 73 hanenin elde ettiği toplam yıllık kazanç 63864 kuruştur. Bu grupta en fazla kazanç sağlayanların gayrimüslimler olduğu görülmektedir. Gelirin % 79'u gayrimüslimlere, %13'ü müslümanlara ve %8'i kıbtilere aittir. Gayrimüslim hanelerin toplam yıllık kazançları 50288 kuruş, müslüman hanelerin 8141 kuruş ve Kıbtıyan Mahallesi'ndeki hanelerin toplam kazançları 5435 kuruştur. Bu gruptaki mesleklerden en çok gelir elde eden mahalle 24502 kuruş ile Ermeniyan Mahallesi'dir. Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerin elde ettiği toplam yıllık gelir 23887 kuruştur. Kıbtıyan Mahallesi'ndeki hanelerin yıllık kazancı 5435 kuruş, Camiikebir Mahallesi'de 5044 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'nde 1900 kuruş, Yalı Mahallesi'nde 1798 kuruş ve Arslanca Mahallesi'nde elde edilen toplam kazanç 500 kuruştur. Çınarlık Mahallesi'ndeki hanenin toplam yıllık geliri 800 kuruştur.

Aşağıdaki tabloda mesleklerden elde edilen yıllık kazançların toplamı gösterilmektedir. Burada en çok gelire sahip olanların nalbantlar olduğu görülmektedir. Nalbant olan 17 haneye ait toplam yıllık kazanç 15993 kuruş, Camiikebir Mahallesi'ndeki nalbant ustasının yıllık geliri ise 1255 kuruştur. Nalbant olarak kaydedilen 14 hanenin toplam yıllık geliri 12906,5 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki bir nalbantın yıllık geliri 930 kuruş, Rumiyan Mahallesi'ndeki 4 nalbantın toplam yıllık geliri 4030 kuruş ve Ermeniyan Mahallesi'nde mesleği nalbantlık olan 9 hanenin toplam yıllık geliri 7946,5 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'ndeki 1 nalbant kalfasının yıllık kazancı 974 kuruş, Rumiyan Mahallesi'ndeki nalbant hizmetkarının da toplam yıllık geliri 875,5 kuruştur.

Mesleği kömürcü olan 13 hanenin toplam yıllık geliri 14879 kuruştur. Ortalama hane başına düşen yıllık gelir 1445 kuruştur. Şehir merkezinde kömürcülerin hepsi Rumlar olduğu için bütün gelir Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelere aittir.

Şehir merkezindeki çivicilerin hepsi Ermeni hanelerden oluşmaktadır. Toplamda 12 çivici bulunmakta ve bu hanelerin toplam yıllık kazancı 11381 kuruştur. Defterden alınan veriler doğrultusunda 11 çivicinin yıllık toplam kazancı 10881 kuruştur. Ortalama hane

başına düşen yıllık gelir 989 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'ndeki 1 çivici kalfasının toplam geliri de 500 kuruştur.

Mesleği kalaycı olan 9 hanenin yıllık toplam geliri 8320 kuruştur. Hane başına düşen ortalama gelir 925 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki bir kalaycı ustasının yıllık geliri 1400 kuruştur. Rumiyan'da kalaycı olarak yazılan 3 hanenin yıllık toplam kazancı da 2720 kuruş olduğu görülmektedir. Ermeniyan'daki 5 kalaycının toplam kazancı 4200 kuruştur. Müslüman hanelerden kalaycılık yapan kimse olmadığı için bu meslek grubundaki bütün kazanç gayrimüslim hanelere aittir.

Tablo 42

Metalürji iş koluna ait mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Kalaycı Ustası						1400			1400
Kalaycı						2720	4200		6920
Nalbant Ustası	1255								1255
Nalbant		930				4030	7946,5		12906,5
Nalbant Kalfası							974		974
Nalbant Hizmetkarı						857,5			857,5
Timurcu Ustası	1283				2935				4217,5
Timurcu					1900				1900
Timurcu Kalfası					600				600
Çivici							10881		10881
Çivici Kalfası							500		500
Tüfenkçi		867,5							867,5
Tüfenkçi Ustası	743								743
Kömürcü						14879			14879
Kalafatçı	1263								1263
Tenekeci								1900	1900
Mumcu Amelesi				800					800
Bıçakçı	500		500						1000

Toplamda 13 timurcu bulunmakta olup bu hanelerin toplam kazancı 6717,5 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki 1 timurcu ustasının yıllık geliri 1283 kuruş, Kıbtıyan Mahallesi'ndeki 5 timurcu ustasının toplam yıllık geliri 2935 kuruştur. Defterde timurcu olarak kaydedilen Kıbtıyan Mahallesi'ndeki 4 haneye ait toplam yıllık gelir 1900 kuruştur. Kıbtıyan'daki 3 timurcu kalfasının yıllık geliri 600 kuruş olarak kaydedilmiştir.

Mesleği tenekeci olan Yahudiyan Mahallesi sakini 3 hanenin elde ettiği toplam yıllık gelir 1900 kuruştur. Buradaki gelirler birbirine yakın olup hanelerin tenekecilikten toplam gelirleri 500, 600 ve 800 kuruş olarak yazılmıştır.

1844-1846 yıllarında şehir merkezinde 2 tane tüfenkçi bulunmaktadır. Yalı Mahallesi'ndeki bir tüfenkçinin yıllık kazancı 867,5 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ndeki 1 tüfenkçi ustasının elde ettiği yıllık gelir 743 kuruştur.

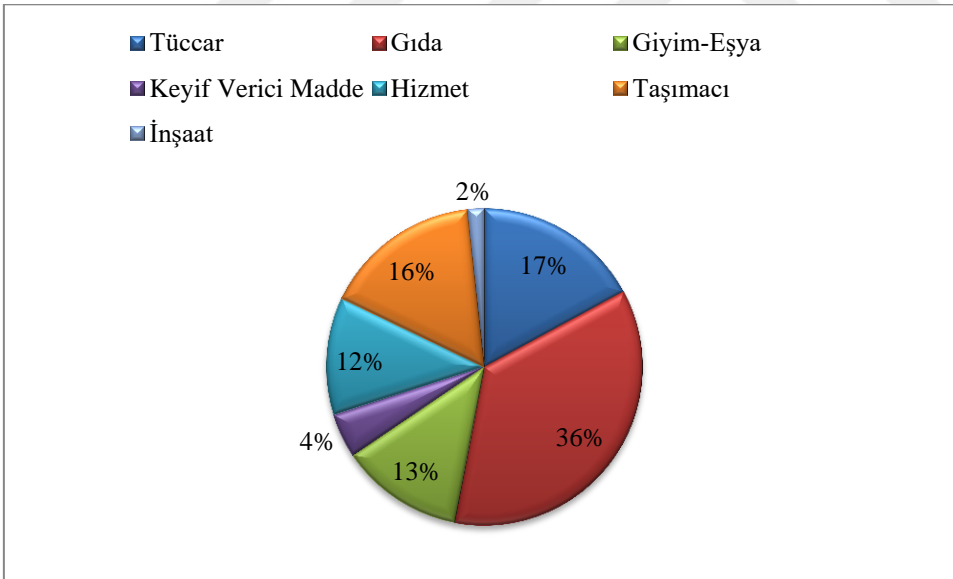
Camiikebir Mahallesi'ndeki 1 kalafatçının yıllık kazancı 1263 kuruştur. Merkezde toplam 2 hane bıçakçı olarak kaydedilmiştir. Bıçakçılardan bir tanesi Camiikebir, bir tanesi de Arslanca Mahallesi sakinidir. Yıllık kazançları aynı olup hane başına elde ettikleri yıllık gelir 500 kuruştur. Bir hane mumcu amelesi olarak kaydedilmiş olup yıllık toplam geliri 800 kuruştur.

3.4. Ticaret

Çanakkale'nin ticari yapısı içerisinde meslekler faaliyetlerine göre yedi grupta incelenmiştir. Bunlar; tüccar esnafı, gıda esnafı, giyim-eşya esnafı, keyif verici madde satan esnaf, hizmet üreten esnaf, taşımacı esnafı ve inşaat esnafıdır. Ticaret alanındaki mesleklere ait toplamda 532 hane bulunmaktadır. Bunun %30'u müslümanlardan, %66'sı gayrimüslimlerden ve %4'ü kıbtilerden oluşmaktadır. Gayrimüslim hanelerin ticaret alanındaki mesleklerde daha fazla faaliyet gösterdiği görülmektedir. Müslüman hanelerden

162 kişi, gayrimüslim hanelerden 350 kişi ve kıbtî hanelerden 20 kişi ticaret alanında faaliyet göstermektedir.

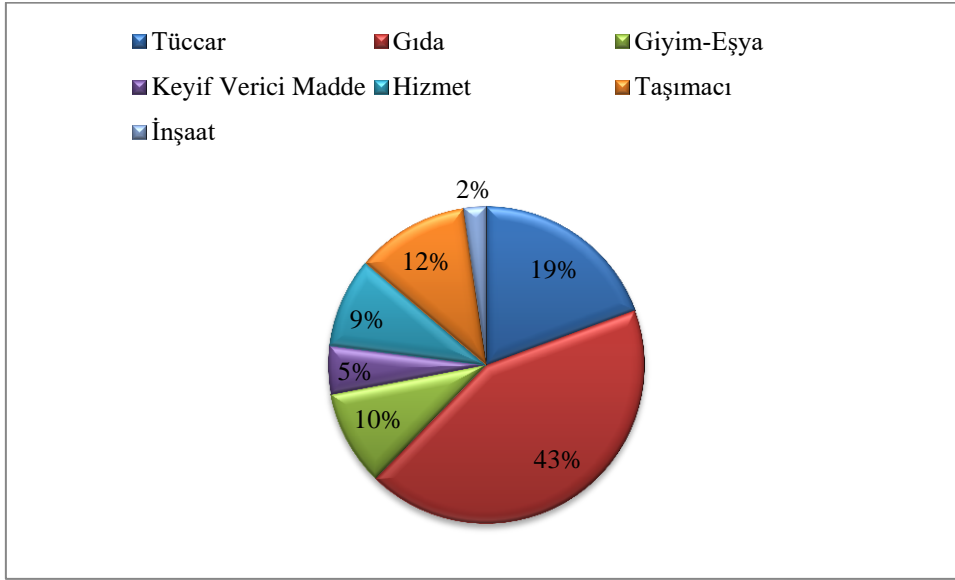
Ticaret alanındaki esnaf grupları incelendiğinde kişi sayısı en fazla gıda esnafı grubunda bulunmaktadır. Gıda esnafı grubuna dahil olan hanelerin toplam sayısı 191 olup ticaretteki toplam kişi sayısının %36'sını oluşturmaktadırlar. İkinci sırada hane sayısının fazla olduğu grup tüccar esnafıdır. Burada 91 hane bulunmakta ve ticaret alanındaki mesleklerin %17'sini oluşturmaktadır. Taşımacı esnafı grubunda toplamda 86 kişi kayıtlıdır. Esnaf gruplarının %16'sı taşımacılardan oluşmaktadır. Giyim-eşya esnafına ait toplam kişi sayısı 67'dir. Toplam kişi sayısının %13'ünü oluşturmaktadır. Hizmet esnafındaki toplam kişi sayısı 64, keyif verici madde satan esnafın toplam kişi sayısı 24 ve inşaat alanında mesleğini icra eden toplam kişi sayısı 9'dur. Aşağıdaki grafikte faaliyet çeşitlerine göre esnafın yüzdesel dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 15. Esnaf gruplarının yüzdesel dağılımı

Ticaret alanındaki 532 haneye ait toplam yıllık gelir 518650 kuruştur. Toplam gelirin %28'i müslümanlara, %71'i gayrimüslimlere ve %1'i kıbtîlere aittir. Müslüman hanelere ait toplam yıllık gelir 147228 kuruş, gayrimüslim hanelere ait toplam yıllık gelir 366397 kuruş ve kıbtî hanelere ait toplam yıllık gelir 5025 kuruştur. Esnaf gruplarına göre

en çok gelire sahip olan gıda esnafıdır. Toplam gelirin %43'ü gıda esnafındaki hanelere aittir. İkinci sırada en çok gelire sahip olan tüccar esnafı grubudur. Toplam gelirin %19'u tüccar esnafına aittir. Aşağıdaki grafikte toplam gelirin esnaf gruplarına göre yüzdesel dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 16. Toplam gelirin esnaf gruplarına göre yüzdesel dağılımı

3.4.1. Tüccar Esnafı

Tüccarlar küçük ve büyük çapta ticaretle uğraşan kişilerdir. 1844-1846 yıllarında Çanakkale şehir merkezinde tüccar sınıfına giren meslek gruplarında toplam 91 kişi bulunmaktadır. Bu alanda ağırlıklı olarak gayrimüslim hanelerin yoğun olduğu görülmektedir. Bu gruptaki mesleklerin %88'i gayrimüslimler, %11'i müslümanlar ve %1'i kıbtiller tarafından yapılmaktadır. En çok 36 kişi ile Yahudiyan Mahallesi'nde bu meslek grubundaki kişilerin faaliyette olduğu görülmektedir. Rumiyan Mahallesi'nde 22 kişi ve Ermeniyan Mahallesi'nde de 22 kişi bulunmaktadır. Müslüman mahallelerde ise Yalı'da 6 kişi ve Camiikebir'de de 4 kişinin tüccar esnafı olduğu görülmektedir. Kıbtıyan Mahallesi'nde 1 kişi tüccar esnafı sınıfındadır. Arslanca ve Çınarlık mahallelerinde bu grupta meslek sahibi olan kimse bulunmamaktadır.

Tüccar esnafı grubundaki meslekler çerçi, tüccar, bazergan, eskici, eşyacı, dellal ve dükkancı olarak ayrılmıştır. Merkez mahallelerde toplam 29 çerçi, 24 tüccar, 18 bazergan, 10 eskici, 8 dellal, 1 eşyacı ve 1 dükkancı bulunmaktadır. Bu grubun %32'sini çerçiler, %26'sını tüccarlar, %20'sini bazerganlar, %11'ini eskiciler, %9'unu dellaller, %1'ini eşyacılar ve %1'ini dükkancılar oluşturmaktadır. Merkez mahallelerde meslek gruplarına göre kişi sayısını gösteren tablo aşağıda detaylı olarak verilmiştir.

Tablo 43

Tüccar esnafı grubu içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyen	Toplam
Çerçi	1	2					3	22	28
Çerçi Başı					1				1
Bazergan						1	3	14	18
Tüccar-1 Hayriye	1						4		5
Tüccar						14	1		15
Tüccar Kalfası						4			4
Eskici						2	8		10
Eşyacı							1		1
Dellal	2	3				1	1		7
Dellal Başı		1							1
Dükkancı							1		1

Çerçiler, sokaklarda ufak tefek eşya satan seyyar satıcılardır (Parlatır, 2016: 288). Defterde 28 hane çerçi olarak 1 hane de çerçi başı olarak kaydedilmiştir. Çerçilerin en çok Yahudilerden oluştuğu görülmektedir. Burada 22 hane reisi çerçi olarak kaydedilmiştir. Ermeniyan Mahallesi'nde 3 çerçi, Yalı Mahallesi'nde 2 çerçi ve Camiikebir Mahallesi'nde 1 çerçi bulunmaktadır. 1 hane reisi çerçi başı olarak kaydedilmiş olup Kıbtıyan Mahallesi sakini olduğu görülmektedir.

Bazergan olarak toplam 18 hane reisi kaydedilmiştir. Bazerganların 14'ü Yahudiyen Mahallesi'nde bulunmaktadır. 3 bazergan Ermeniyan Mahallesi'nde ve 1 bazergan da Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Bazerganlar diğer tüccarlara göre daha

büyük ölçüde satış yapan tüccarlar olup önceden sadece Hristiyan tüccarlara verilen bu isim, daha sonra ticaret yapan herkese verilmiştir (Büberci, 2003: 74). Çanakkale'deki bazerganların hepsi gayrimüslimlerden oluşmaktadır.

Temettuat defterinde kayıtlı olan toplamda 24 tüccar bulunmaktadır. Bunların içinde tüccar-ı hayriye olarak kaydedilen 5 hane vardır. Tüccar-ı hayriyeden olan hanelerin 1 tanesi Camiikebir, 4'ü Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Toplamda 15 tüccar bulunmaktadır. Hepsi gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Tüccarlardan 14'ü Rum, 1'i Ermeni'dir. Müslümanlardan tüccar olan kimse bulunmamaktadır. Rumiyan Mahallesi'nde 4 tane tüccar kalfası bulunmaktadır.

Şehirde eskicilik yapan 10 kişi bulunmaktadır. Eskicilerin 8'i Ermenilerden, 2'si Rumlardan oluşmaktadır. Eşyacı olarak kaydedilen 1 hane reisi bulunmakta olup Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Eskici ve eşyacı olan hanelerin hepsi gayrimüslim halktan oluşmaktadır.

Dellal, bir şeyin satılacağını veya bir duyuruyu çarşı ve pazar yerlerinde yüksek sesle herkese duyuran, her türlü mal, hayvan ve emlak satışı sırasında alıcı ve satıcı arasında vasıta olan kişilerdir (Parlatır, 2016: 329). Merkezde toplam 8 dellal vardır. 7 kişi dellal, 1 kişi dellal başı olarak kaydedilmiştir. Yalı Mahallesi'nde 3 dellal ve 1 dellal başı bulunmaktadır. Camiikebir'de 2 dellal, Rumiyan'da 1 ve Ermeniyan'da 1 dellal bulunmaktadır. Ayrıca Ermeniyan Mahallesi'nde 1 hane dükkancı olarak kaydedilmiştir.

1844-1846 yıllarında Çanakkale'de tüccar esnafı ile ilgili gayrimenkuller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Kişinin kendi tasarrufunda olan dükkanlarda icarı senevileri yazılmamış olup kiraya verilen dükkanların adedi ve yıllık kira geliri kuruş olarak gösterilmiştir. Bu yüzden aşağıdaki tabloda dükkanlar, hanelerin tasarruf şekline göre ayrılarak gösterilmiştir. 5123 numaralı temettuat defterinden çıkarılan veriler doğrultusunda toplamda 23 adet dükkan bulunmaktadır. Bu dükkanlardan 6 tanesi hanelerin kendi kullanımındayken 17 tanesi kira getirisi olan dükkanlardır. 17 dükkanın

toplam icarı senevisi 2324 kuruştur. Bu kira gelirinin 1284 kuruşu müslüman hanelere, 1040 kuruşu gayrimüslim hanelere aittir.

Defterde toplamda 6 tane çerçi dükkanı yazılmıştır. Bu dükkanlardan 3 tanesi kişilerin kendi kullanımındayken 3 tanesi kiraya verilen dükkanlardır. Çerçi dükkanlarının hepsi gayrimüslim hanelere aittir. Kişilerin kendi kullanımında olan 3 dükkan Ermeniyan Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır. Kiraya verilen 3 çerçi dükkanının toplam icarı senevisi 480 kuruştur. Dükkanlardan 1 tanesi Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine aittir. Buradaki 1 dükkanın icarı senevisi 120 kuruştur. Diğer 2 çerçi dükkanı Ermeni hanelere ait olup bu dükkanların toplam icarı senevisi 360 kuruştur.

Tablo 44

Tüccar esnafına ait gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan		Kirada Olan Dükkan							
	Çerçi Dükkanı	Bazergan Dükkanı	Dellal Dükkanı		Bit Pazarı Dükkanı		Çerçi Dükkanı		Bazergan Dükkanı	
	Adet	Adet	Adet	İcarı Senevisi	Adet	İcarı Senevisi	Adet	İcarı Senevisi	Adet	İcarı Senevisi
Camiikebir			2	288	6	900				
Yalı			2	96						
Arslanca										
Çınarlık										
Kıbtıyan										
Rumiyan							1	120		
Ermeniyan	3						2	360	3	360
Yahudiyan		3							1	200
Toplam	3	3	4	384	6	900	3	480	4	560

Bazergan dükkanları toplamda 7 adettir. 3 tanesi kişilerin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır. Bunların hepsi Yahudi hanelere aittir. Kirada olan 4 tane bazergan dükkanı bulunmaktadır. Bu dükkanların toplam icarı senevileri 560 kuruştur. 3 tanesi Ermeniyan Mahallesi'ndeki hanelere, 1'i de Yahudiyan Mahallesi'ndeki haneye aittir. Ermeniyan'daki 3 bazergan dükkanının toplam icarı senevisi 360 kuruştur. Yahudiyan'daki 1 bazergan dükkanının icarı senevisi 200 kuruştur.

Şehirdeki dellal dükkanlarının hepsi müslümanlara aittir. Toplamda 4 adet dellal dükkanı kaydedilmiş olup hepsi kiraya verilen dükkanlardır. 4 dükkanın toplam yıllık kira getirisi 384 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 2 adet dellal dükkanının toplam icarı senevisi 288 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki 2 dellal dükkanının toplam icarı senevisi 96 kuruş olarak yazılmıştır. Dükkanlar arasında kira gelirleri açısından büyük bir fark olduğu görülmektedir.

Toplamda 6 adet bit pazarı dükkanı kayıtlıdır. Bu dükkanların hepsi kira geliri elde edilen dükkanlardır ve sadece Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelere aittir. 6 bit pazarı dükkanının toplam icarı senevisi 900 kuruştur.

Tüccar esnafı grubunda olan toplamda 91 hane reisi bulunmaktadır. Bu hanelerin toplam yıllık geliri 100529 kuruştur. Gelirin %86'sı gayrimüslim hanelere, %14'ü de müslüman hanelere aittir. Gayrimüslimlerin bu alanda açık bir ağırlığı olduğu görülmektedir. Tüccar esnafının 10 hanesi müslümandır ve müslümanların elde ettiği yıllık geliri 13601 kuruştur. Gayrimüslimlerden toplamda 80 hane bulunmaktadır. Bu hanelerin elde ettiği yıllık gelirler 86778 kuruştur. Bu grupta kıbtilerden 1 hane reisi bulunmaktadır ve yıllık geliri 150 kuruştur. En çok gelir elde eden Yahudiyan Mahallesi'dir. Yahudiyan Mahallesi'ndeki 36 hanenin toplam yıllık kazancı 37963,5 kuruştur. En çok gelir elde eden ikinci mahalle Ermeniyan Mahallesi'dir. Ermeniyan'da 22 hanenin toplam yıllık kazancı 29106,5 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki 22 hanenin de yıllık toplam geliri 19708 kuruştur. Yalı Mahallesi'nde 6 hanenin yıllık kazancı 7641 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 4 hanenin yıllık toplam kazancı ise 5960 kuruştur. Aşağıdaki tabloda mesleklere ait yıllık gelirler kuruş cinsinden gösterilmiştir.

1844-1846 yıllarında şehir merkezinde 28 tane çerçi bulunmaktadır. 28 kişinin yıllık toplam geliri 23226 kuruştur. Çerçilerin en yoğun olduğu mahalle Yahudiyan Mahallesi'dir. Burada 22 tane çerçi bulunmaktadır ve elde ettikleri yıllık toplam gelir 13911 kuruştur. Ermeniyan'da kayıtlı olan 3 çerçinin yıllık toplam geliri 4720 kuruş, Yalı Mahallesi'ndeki 2 çerçinin toplam yıllık geliri 3995 kuruş ve Camiikebir Mahallesi'ndeki

1 çerçinin yıllık toplam geliri 600 kuruştur. Kıbtıyan'da 1 hane çerçi başı olarak kaydedilmiş olup toplam yıllık geliri 150 kuruştur.

Tablo 45

Tüccar esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Çerçi	600	3995					4720	13911	23226
Çerçi Başı					150				150
Bazergan						1200	5577	24052,5	30829,5
Tüccar-ı Hayriye	4400						12109,5		16509,5
Tüccar						11690	600		12290
Tüccar Kalfası						4795			4795
Eskici						1243	4700		5943
Eşyacı							400		400
Dellal	960	2446				780	400		4586
Dellal Başı		1200							1200
Dükkancı							600		600

Bazerganların kazançları diğer mesleklere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Şehirde toplamda 18 tane bazergan bulunmakta olup çoğu Yahudilerden oluşmaktadır. Müslümanlardan bazergan olan kimse bulunmamaktadır. Bazerganların toplam yıllık kazancı 30829,5 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'ndeki 14 hanenin toplam yıllık geliri 24052,5 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'ndeki 3 hanenin yıllık kazançlarının toplamı 5577 kuruştur. Rumiyan'daki 1 hanenin yıllık toplam kazancı ise 1200 kuruştur.

Çanakkale'de 5 tane Hayriye tüccarı bulunmaktadır. Bu kişilerin toplam yıllık gelirleri 16509,5 kuruştur. Bu gruptaki tüccarların gelirlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Hane başına düşen ortalama yıllık gelir ise 3302 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde hane 122 numro 123'te kayıtlı olan "Tüccar-ı Hayriyeden Kara Mustafa oğlu Hüseyin Ağa"nın yıllık toplam geliri 4400 kuruştur. Hanesinde "1500 kilelik filikanın nısfı hissesi" notu düşülmüştür. Fakat onun dışında bir bilgi yazılmadığı için kesin bir çıkarım yapılamamıştır. Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlı 4 hayriye tüccarının yıllık toplam

kazancı 12109,5 kuruştur. Defterde tüccar olarak kaydedilen 15 hane bulunmaktadır. 14'ü Rumiyan Mahallesi'nde, 1'i Ermeniyan Mahallesi'ndedir. Tüccarların toplam yıllık geliri 12290 kuruştur. 11690 kuruşu Rum tüccarlara, 600 kuruşu Ermeni tüccara aittir. Rumiyan Mahallesi'nde 4 tane tüccar kalfası bulunmaktadır. Kalfaların toplam yıllık gelirleri 4795 kuruştur.

Şehir merkezinde 10 tane eskici bulunmaktadır. Eskicilerin toplam yıllık gelirleri 5943 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki 2 eskicinin toplam gelirleri 1243 kuruştur. Ermeniyan'daki 8 eskicinin toplam yıllık gelirleri 4700 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'ndeki 1 eşyacınnın yıllık toplam geliri 400 kuruştur.

Defterde dellal olarak kaydedilen 7 hanenin toplam yıllık kazancı 4586 kuruştur. Toplam yıllık gelirin en fazla olduğu mahalle Yalı Mahallesi'dir. Burada 3 dellalın toplam geliri 2446 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 2 dellal bulunmaktadır ve gelirlerinin toplamı 960 kuruştur. Rumiyan'daki 1 dellalın yıllık toplam geliri 780 kuruş, Ermeniyan'daki 1 dellalın da yıllık toplam geliri 400 kuruştur. Yalı Mahallesinde 1 hane dellal başı olarak kaydedilmiş olup toplam yıllık geliri 1200 kuruştur.

3.4.2. Gıda Esnafı

Çanakkale şehir merkezinde gıda esnafı grubuna mensup 191 kişi bulunmaktadır. Bu gruba gıda imal edenler ve gıda teminini sağlayan meslek grupları dahil edilmiştir. Gıda sektörünü oluşturan iş kollarında gayrimüslim hanelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. 191 kişinin %79'unu gayrimüslimler, %20'sini müslümanlar ve %1'ini kıbtiler oluşturmaktadır. Özellikle Rumların yoğun olarak gıda iş kolu içerisinde olduğu görülmektedir. Rumiyan Mahallesi'nde 102 hane gıda iş kolundan gelir elde etmektedir. Bu mahalle toplamda 312 haneden oluşmaktadır. Rum mahallesinin hemen hemen üçte biri gıda sektöründen geçimini sağladığı görülmektedir.

Gıda esnafı içerisinde Yahudiyan Mahallesi'nde 34 hane, Camiikebir Mahallesi'nde 19 hane, Ermeniyan Mahallesi'nde 14 hane, Çınarlık Mahallesi'nde 8 hane, Yalı Mahallesi'nde 7 hane, Arslanca Mahallesi'nde 5 hane ve Kıbtıyan Mahallesi'nde 2 hane bulunmaktadır.

5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinden alınan veriler doğrultusunda gıda esnafı grubuna dahil edilen meslekler acemci, attar, bakkal, balıkçı, çorbacı, değirmenci, ekmekçi, fırıncı, helvacı, kadayıfçı, kahve değirmencisi, kasap, leblebici, lokumcu, simitçi, şekerçi, şerbethaneci, tahmişçi ve yağcılardır. Aynı meslek içerisinde kalfa, çırak, hizmetkar ve benzeri olarak belirtilen kişiler de ayrıca aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda gıda esnafı içerisindeki meslekler ve mesleklerdeki kişi sayıları gösterilmiştir.

Defterde 1 hane acemci (çekirdekçi) olarak kaydedilmiş olup Camiikebir Mahallesi sakinidir. Attar, güzel kokulu maddeler ve yağlar satan kişilerdir (Parlatır, 2016: 119). Attarların hepsi Yahudilerden oluşmaktadır ve Çanakkale'de toplamda 4 attar bulunmaktadır. Bakkallar gıda esnafı içerisindeki en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Toplamda 49 tane bakkal bulunmaktadır. Gayrimüslimlerin bu meslekte daha yoğun oldukları görülmektedir. 49 kişinin 40'ını gayrimüslimler, 9'unu müslümanlar oluşturmaktadır. En fazla bakkalın bulunduğu mahalle 17 kişi ile Rumiyan Mahallesi'dir. Yahudiyan'da 14 bakkal, Ermeniyan'da 9 bakkal, Camiikebir'de 7 bakkal ve Yalı'da 2 bakkal bulunmaktadır. Arslanca, Çınarlık ve Kıbtıyan'da bakkal olan hane bulunmamaktadır.

Tablo 46

Gıda esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Acemci	1								1
Attar								4	4
Bakkal	7	2				17	9	14	49
Balıkçı	3	1			1	2			7
Balıkçı Taifesi				1					1
Çorbacı						1			1
Değirmenci						20			20
Değirmenci Elekçisi						1			1
Ekmekçi						8		1	9
Ekmekçi Elekçisi						1			1
Ekmekçi Hizmetkârı						1			1
Ekmekçi Kalfası						7			7
Fırıncı						1			1
Helvacı		1				4		1	6
Helvacı Çırağı						1			1
Kadayıfçı						1			1
Kahve Değirmencisi				1					1
Kasap		1	1	1		6	1	3	13
Kasap Çırağı						1			1
Kasap Hizmetkârı								1	1
Kasap Kalfası						4		2	6
Leblebici								3	3
Lokumcu					1				1
Simitçi						9			9
Simitçi Çırağı						1			1
Şekerci	1		1						2
Şekerci Kalfası								1	1
Şerbethaneci						2	2	4	8
Tahmişçi Amelesi							1		1
Yağcı	3	2		1		14	1		21
Yağcı Amelesi	4		3	4					11

Çanakkale'nin deniz kenarında bir yerleşim yeri olması ile geçimini balıkçılıktan elde eden haneler de bulunmaktadır. Şehirde toplamda 8 balıkçı bulunmaktadır. Camiikebir'de 3 kişi, Yalı'da 1 kişi, Kıbtıyan'da 1 kişi, Rumiyan'da 2 kişi balıkçılıktan geçimini sağlamaktadır. 1 hane balıkçı taifesi olarak kaydedilmiş olup Çınarlık Mahallesi sakinidir. Şehirde 1 çorbacı bulunmaktadır ve Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Buğdayın en önemli gıda maddelerinden biri olduğu dönemde işlenerek un haline getirilmesinde değirmenlerden yararlanılmaktadır. Bu nedenle değirmencilerin sayısı oldukça fazladır. Toplamda 20 hane değirmenci olarak 1 hane de değirmen elekçisi olarak kaydedilmiştir. Değirmencilerin hepsi Rumlardan oluşmaktadır. Ekmeğin yaygın olarak evlerde yapıldığı bir dönemde şehirde 18 ekmekçi bulunmaktadır. Müslümanlardan ekmekçilik yapan kimse bulunmamaktadır. Gayrimüslimlerden yoğunlukla Rumların ekmekçi olduğu görülmektedir. Şehirde 9 ekmekçi bulunmaktadır. 8 ekmekçi Rum, 1 ekmekçi Yahudi'dir. 1 ekmekçi elekçisi, 1 ekmekçi hizmetkarı ve 7 ekmekçi kalfası olup hepsi Rumiyan Mahallesi sakinidir. Şehirde 1 fırıncı bulunmakta olup Rumiyan'da kayıtlıdır. Mesleği helvacı olan 7 kişi bulunmaktadır. Bu kişiler arasında 1 hane helvacı çırağı olarak kaydedilmiştir. Helvacılardan 4'ü Rumiyan'da, 1'i Yahudiyan'da ve 1'i de Yalı'da bulunmaktadır. Helvacılarda gayrimüslim hanelerin yoğun olduğu görülmektedir. Mesleği kadayıfçı olan 1 hane olup Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Kahve değirmencisi olan 1 kişi bulunmaktadır ve Çınarlık Mahallesi sakinidir. 1844-1846 yıllarında şehirde mesleği kasap olan 21 kişi bulunmaktadır. Bunlardan 13'ü kasap, 1'i kasap çırağı, 1'i kasap hizmetkarı, 6'sı kasap kalfası olarak kaydedilmiştir. Kasapların çoğunlukla Rumlardan oluştuğu görülmektedir. Rumiyan Mahallesi'nde 6 kasap, Yahudiyan Mahallesi'nde 3 kasap, Ermeniyan Mahallesi'nde 1 kasap bulunmaktadır. Müslüman mahallelerden Yalı, Arslanca ve Çınarlık'ta birer kasap bulunmaktadır. Kasap çırağı Rumiyan, kasap hizmetkarı Yahudiyan Mahallesi sakinidir. Kasap kalfalarından 4'ü Rum, 2'si Yahudi'dir. Leblebicilerin hepsi Yahudi hanelerden oluşmaktadır ve toplamda 3 kişidir. Çanakkale'de 1 tane lokumcu bulunmaktadır ve Kıbtıyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Mesleği simitçi olan 9 kişi bulunmaktadır. 1 kişi de simitçi çırağı olarak kaydedilmiştir. Simitçilerin hepsi Rum hanelerden oluşmaktadır. Şehirde 2 şekerçi, 1 şekerçi kalfası bulunmaktadır. Şekerçilerin 1 tanesi Camiikebir, 1 tanesi de Arslanca Mahallesi sakinidir. Şekerçi kalfası Yahudiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Defterde şerbethaneci olarak kaydedilen 8 hane bulunmaktadır. Şerbethanecilerin hepsi gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Şerbethanecilerden 2'si Rum, 2'si Ermeni ve 4'ü Yahudi'dir. 1 tane tahmişçi amelesi bulunmakta olup Ermeniyan

Mahallesi sakinidir. Yağcılarının sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Merkezde 21 yağcı, 11 yağcı ameleli bulunmaktadır. Yağcılarının 14'ü Rumiyan Mahallesi'nde, 3'ü Camiikebir Mahallesi'nde, 2'si Yalı Mahallesi'nde, 1'i Çınarlık Mahallesi'nde ve 1'i de Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Yağcı amelelerinin hepsi müslümanlardan oluşmaktadır. Camiikebir'de 4 kişi, Çınarlık'ta 4 kişi ve Arslanca'da 3 kişi bulunmaktadır.

Gıda esnafı içerisinde birçok meslek dahil olduğu için bu gruptaki gayrimenkullerin çeşidi daha fazladır. Net bir analiz verebilmek için gayrimenkuller 3 gruba ayrılmıştır. Bunlar; dükkanlar, fırınlar ve değirmenlerdir. Gayrimenkullerin hepsinin çeşidi, tasarruf biçimi ve elde edilen gelirler detaylı olarak gösterilmiştir.

Gıda esnafı grubundaki meslekler ile ilgili dükkanlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Kişilerin kendi tasarrufundaki dükkanlar ve kiraya verilen dükkanlar olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Kiraya verilen dükkanlardan elde edilen yıllık kira gelirleri kuruş cinsinden gösterilmiştir.

1844-1846 yıllarında Çanakkale şehir merkezinde gıda esnafına ait toplamda 83 adet dükkan bulunmaktadır. Dükkanların %55'i gayrimüslimlere, %45'i müslümanlara aittir. En çok dükkana sahip mahalle Rumiyan Mahallesi'dir. Rumların sahip olduğu toplam dükkan sayısı 32'dir. Camiikebir'de 19 dükkan, Yalı'da 13 dükkan, Ermeniyan'da 8 dükkan, Yahudiyan'da 6 dükkan, Çınarlık'ta 3 dükkan ve Arslanca'da 2 dükkan kaydı bulunmaktadır.

Dükkanlar içinde sayısı en fazla olan bakkallardır. Toplamda 51 adet bakkal dükkanı bulunmaktadır. Dükkanların 15 tanesi kişilerin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır. Kiraya verilen bakkal dükkanı adedi ise 36'dır. Bu dükkanlardan elde edilen toplam yıllık kira geliri 11060 kuruştur. Bakkal dükkanlarından elde edilen toplam kira gelirlerinin 6734 kuruşu müslümanlara, 4326 kuruşu gayrimüslimlere aittir. En fazla bakkal dükkanı sayısı Camiikebir ve Rumiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. En çok kira geliri Yalı Mahallesi'ndeki hanelere aittir.

Bakkal dükkanlarından sonra sayısı en fazla olan yağhanelerdir. Toplamda 8 adet yağhane bulunmaktadır. Bunların 7 tanesi kişilerin kendi tasarrufunda, 1 tanesi kiraya verilen yağhanedir. 1 yağhanenin icarı senevisi 400 kuruş olup Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine aittir. Yağhanelerin 6 tanesi Rumiyan Mahallesi'nde, 1 tanesi Çınarlık Mahallesi'nde ve 1 tanesi de Yahudiyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Defterde yağcı dükkanı olarak kaydedilen toplamda 2 dükkan bulunmaktadır. İkisi de Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlı olup kişilerin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır.

Üçüncü sırada sayısı en fazla olan şerbethanelerdir. Defterde toplamda 6 tane şerbethane kaydedilmiştir. Bunlardan 3 tanesi hanelerin kendi kullanımında, 3 tanesi de kira geliri elde edilen gayrimenkullerdir. Şerbethanelerin hepsi gayrimüslim hanelerde kayıtlıdır. Bunların 4 tanesi Rumiyan Mahallesi'nde, 2 tanesi Ermeniyan Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır. 3 adet şerbethanenin icarı senevisi 2000 kuruştur.

Şehir merkezinde toplamda 4 adet helvacı dükkanı bulunmaktadır. Dükkanlardan 3'ü Rumlara, 1'i müslüman haneye aittir. Helvacı dükkanlarından 1 tanesi kişinin kendi tasarrufundayken 3 tanesi kira geliri elde edilen dükkanlardır. Bu dükkanların icarı senevisi 1600 kuruştur.

Defterde 3 adet cevizci dükkanı kaydı bulunmaktadır. Dükkanların hepsi Camiikebir Mahallesi'ndeki tek bir kişiye ait olup toplam icarı senevileri 216 kuruştur. Şekerci dükkanları toplamda 2 adettir. 1 tanesi kiraya verilmiş olup 1 tanesi kişinin kendi tasarrufundadır. Kira geliri elde edilen dükkan, Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reisine aittir ve icarı senevisi 180 kuruştur. Diğer dükkan Arslanca Mahallesi'ndeki hane reisine aittir. Defterde kayıtlı kasap dükkanı 2 tanedir. 1 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reisine ait olup yıllık kira geliri 360 kuruştur. Diğer kasap dükkanı Rum haneye ait olup kişinin kendi tasarrufundadır. Fırın dükkanı olarak kaydedilen 1 tane dükkan bulunmaktadır. Yalı Mahallesi'ndeki haneye ait olup yıllık kira getirisi 600 kuruştur. 1 tane ekmekçi dükkanı bulunmaktadır. bu dükkan Rum haneye ait olup icarı senevisi 1200 kuruştur. Şehriyeci dükkanı 1 adettir ve Rumiyan Mahallesi'ndeki haneye aittir. Dükkanın icarı senevisi 400 kuruştur.

Tablo 47

Gıda esnafına ait dükkanlar ve icarı senevileri (kuruş)

			Camiikebir	Yah	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Kendisi Sakini Olduğu	Bakkal	Adet	2					7	3	3
	Şekerci	Adet			1					
	Yağhane	Adet				1		5		1
	Kasap	Adet						1		
	Helvacı	Adet						1		
	Yağcı	Adet						2		
	Şerbethane	Adet						1	2	
	Akdar	Adet								1
Kirada Olan Dükkanlar	Cevizci Dükkanı	Adet	3							
		İcarı S.	216							
	Bakkal	Adet	11	12		2		7	3	1
		İcarı S.	2690	3324		720		2878	1073	375
	Akdar Dükkanı	Adet	1							
		İcarı S.	100							
	Kasap	Adet	1							
		İcarı S.	360							
	Şekerci Dükkanı	Adet	1							
		İcarı S.	180							
	Fırın Dükkanı	Adet		1						
		İcarı S.		600						
	Helvacı Dükkanı	Adet			1			2		
		İcarı S.			500			1100		
	Ekmekçi Dükkanı	Adet						1		
		İcarı S.						1200		
	Şerbethane	Adet						3		
		İcarı S.						2000		
	Yağhane	Adet						1		
		İcarı S.						400		
Şehriyeci Dükkanı	Adet						1			
	İcarı S.						400			

1844-1846 yıllarında 13 adet fırın bulunmaktadır. Fırınların 3 tanesi müslümanlara, 10 tanesi gayrimüslimlere aittir. Defterde fırınların türleri belirtilmiş ve 3 ayrı fırın kaydı bulunmaktadır. Bunlar ekmekçi, simitçi ve peksimetçi fırınlarıdır. Hanelerin fırınlardaki tasarruf şekli defterde belirtilmiştir. Kiraya verilen fırınların icarı senevileri kuruş cinsinden yazılmıştır. Toplamda 7 fırından kira geliri elde edilmiştir. Fırınların toplam icarı

senevileri 3500 kuruştur. Toplam yıllık kira getirisinin %55'i müslümanlara, %45'i gayrimüslimlere aittir. Aşağıdaki tabloda fırınlar çeşitlerine göre ayrılmış olup sayıları ve varsa icarı senevileri kuruş olarak gösterilmiştir.

Tablo 48

Gıda esnafıyla ilgili fırınlar ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan			Kirada Olan Fırın			
	Ekmekçi	Simitçi	Peksimetçi	Ekmekçi		Simitçi	
	Adet	Adet	Adet	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.
Camiikebir				1	600	1	600
Yalı							
Arslanca						1	720
Çınarlık							
Kıbtıyan							
Rumiyan		4	1	1	480	3	1100
Ermeniyan							
Yahudiyan	1						

Fırınların 9 tanesi Rumiyan'da, 2 tanesi Camiikebir'de, 1 tanesi Arslanca'da ve 1 tanesi Yahudiyan Mahallesi'ndeki hanelerde kayıtlıdır. Ekmekçi fırınları toplamda 3 adettir. 2 tanesi kiraya verilmiş olup 1 tanesi kişinin kendi kullanımındadır. Kiraya verilen ekmekçi fırınlarında 1 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reisine ait olup icarı senevisi 600 kuruştur. Diğer kira getirisi olan ekmekçi fırını Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine aittir ve icarı senevisi 480 kuruştur.

Simitçi fırınları toplamda 9 tanedir. Bunlardan 4 tanesi kişilerin kendi tasarrufunda olan fırınlardır ve hepsi Rum hanelere aittir. Kira geliri elde edilen simitçi fırınları 5 tanedir. Camiikebir'deki 1 fırının icarı senevisi 600 kuruştur. Arslanca'daki 1 simitçi fırının icarı senevisi 720 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'nde 3 adet simitçi fırının toplam icarı senevisi 1100 kuruştur.

Peksimetçi fırını olarak kaydedilen 1 fırın bulunmaktadır. Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait olup kişinin kendi tasarrufundadır.

Temettuat defterine kaydedilen değirmenler çeşitlerine göre ayrı ayrı yazılmıştır. Hanenin kendi kullanımında olan değirmenlerde sadece çeşidi ve adedi belirtilmiştir. Kiraya verilen değirmenlerin de çeşidi, adedi ve icarı senevisi kuruş olarak belirtilmiştir. Hane reislerinin su değirmenine, yel değirmenine ve taş değirmene sahip olduğu görülmektedir. Toplam değirmen sayısı 19'dur. İlgili yıllarda toplamda 4 adet su değirmeni, 14 adet yel değirmeni ve 1 adet taş değirmeni bulunmaktadır. Değirmenler sadece Camiikebir ve Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerde bulunmaktadır. Değirmenlerin 2 tanesine müslüman hanelere, 17 tanesi Rum hanelere aittir. Değirmenlerden toplamda 2800 kuruş yıllık kira geliri elde edilmiştir. Bu toplam gelirin %89'u gayrimüslim hanelere, %11'i müslüman hanelere aittir.

Tablo 49

Değirmenler ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan		Kiraya Verilen Değirmen					
	Su Değirmeni	Yel Değirmeni	Su Değirmeni		Yel Değirmeni		Taş Değirmen	
	Adet	Adet	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.
Camiikebir	1		1	300				
Yalı								
Arslanca								
Çınarlık								
Kıbtıyan								
Rumiyan		11	2	300	3	1300	1	900
Ermeniyan								
Yahudiyan								

Yukarıdaki tabloda değirmenler çeşidine ve hanelerin tasarruf biçimine göre ayrılarak sayıları ve icarı senevileri gösterilmiştir. Değirmenler içerisinde en fazla olan yel değirmenleridir. Toplam yel değirmenlerinin sayısı 14'tür. Yel değirmenlerinden 11 tanesi

hanelerin kendi tasarrufundadır. Kira geliri olan yel değirmeni sayısı 3'tür ve toplam icarı senevileri 1300 kuruştur.

Toplamda su değirmenlerinin sayısı 4 adettir. 2 tanesi Camiikebir Mahallesi'nde, 2 tanesi de Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reislerine aittir. Su değirmenlerinden 1 tanesi kişinin kendi kullanımında olup 3 tanesi de kira getirisi olan değirmenlerdir. Toplam 3 değirmenin yıllık icarı senevisi 600 kuruştur. Defterde 1 adet taş değirmen kaydı bulunmaktadır. Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait olan bu değirmenin icarı senevisi 900 kuruştur.

5123 numaralı temettuat defterinde, Camiikebir Mahallesi'ndeki bir hanenin sahip olduğu dalyan kaydedilmiştir. Hanenin kiraya vermiş olduğu 2 dalyanın icarı senevisi 250 kuruştur.

Gıda esnafı grubunda toplam 191 hane bulunmaktadır. 191 hanenin toplam yıllık geliri 222631,5 kuruştur. Gelirin %18'i müslümanlara, %82'si gayrimüslimlere aittir. Müslüman hanelere ait toplam yıllık gelir 40584,5 kuruştur. Gayrimüslim hanelere ait toplam yıllık gelir 181447 kuruştur. Gayrimüslim hanelerin bu alanda yoğun olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. Kıbtilere ait toplam yıllık gelir 600 kuruştur.

Yıllık toplam gelirin en fazla olduğu mahalle Rumiyan Mahallesi'dir. Gıda sektöründe, Rumlara ait toplam yıllık gelir 139299 kuruştur. Gıda esnafı içerisindeki toplam gelirin yarısından fazlası Rum hanelere ait olduğu görülmektedir. Geliri en fazla olan ikinci mahalle Yahudiyan Mahallesi'dir. Yahudi ailelerin yıllık toplam kazançları 26734 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde toplam gelir 15929,5 kuruş, Ermeniyan'da 15414 kuruş, Yalı'da 11137,5 kuruş, Çınarlık'ta 7512 kuruş, Arslanca'da 6005,5 kuruş ve Kıbtiyan'da toplam gelir 600 kuruştur.

Tablo 50

Gıda esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan	Toplam
Acemci	500								500
Attar								5401	5401
Bakkal	7671	3518				36844,5	9968	10500	68501,5
Balıkçı	1845	1200			200	1100			4345
Balıkçı Taifesi				600					600
Çorbacı						4645			4645
Değirmenci						25789,5			25789,5
Değirmenci Elekçisi						800			800
Ekmekçi						15670		600	16270
Ekmekçi Elekçisi						1070			1070
Ekmekçi Hizmetkârı						805			805
Ekmekçi Kalfası						6440			6440
Fırıncı						600			600
Helvacı		2109,5				6457,5		600	9167
Helvacı Çırağı						665			665
Kadayıfçı						800			800
Kahve Değirmencisi				1200					1200
Kasap		3110	3060,5	1347,5		9765	1500	1500	20283
Kasap Çırağı						780			780
Kasap Hizmetkârı								400	400
Kasap Kalfası						2745		900	3645
Leblebici								1645	1645
Lokumcu					400				400
Simitçi						7202,5			7202,5
Simitçi Çırağı						300			300
Şekerci	1466		1200						2666
Şekerci Kalfası								350	350
Şerbethaneci						1700	3346	4838	9884
Tahmişçi Amelesi							400		400
Yağcı	2262,5	1200		1663,5		15120	200		20446
Yağcı Amelesi	2185		1745	2701					6631

Yukarıdaki tabloda gıda esnafı grubundaki mesleklerin toplam yıllık kazançları gösterilmektedir. Bu gruptaki mesleklerden en çok kazanca sahip olan bakkallardır. Şehir merkezindeki bakkalların toplam yıllık geliri 68501,5 kuruştur. Bu gelirin yarısından fazlası Rum hanelere aittir. İkinci sırada en çok gelire sahip değirmencilerdir. Değirmencilerin toplam yıllık kazancı 25789,5 kuruştur. Toplam gelirin tamamı Rumlara aittir. Üçüncü sırada en çok gelire sahip olan yağcılardır ve yıllık toplam kazançları 20446 kuruştur. Yağcılardan sonra en çok gelire sahip olan kasaplardır. Kasapların toplam yıllık kazancı 20283 kuruştur.

3.4.3. Giyim-Eşya Esnafı

1844-1846 yıllarında Çanakkale’de giyim eşya esnafı grubunda 67 kişi bulunmaktadır. Bu grubun %84’ünü gayrimüslimler, %12’sini kıbtiler ve %4’ünü müslümanlar oluşturmaktadır. Müslüman hanelerden 3 kişi, kıbtilerden 8 kişi ve gayrimüslimlerden 56 kişi bulunmaktadır. Gayrimüslim hanelerin bu alanda yoğunlukta olduğu görülmektedir. Giyim eşya esnafı grubuna çamaşırcı, elekçi, kuyumcu, kürkçü, pabuççu, saatçi, sepetçi, terzi ve yorgancı esnafı dahil edilmiştir. Bu grupta meslek sahibi olan kişiler en çok Ermeniyan Mahallesi’nde bulunmaktadır. Ermeniyan Mahallesi’nde 33 kişi, Rumiyan Mahallesi’nde 17 kişi, Kıbtıyan Mahallesi’nde 8 kişi, Yahudiyan Mahallesi’nde 6 kişi, Camiikebir Mahallesi’nde 2 kişi ve Arslanca Mahallesi’nde 1 kişi bu alandan geçimini sağlamaktadır. Yalı ve Çınarlık mahallelerinde bu işkoluna mensup hane reisi bulunmamaktadır.

Terziler bu işkolunda en fazla sayıya sahip olanlardır. Şehir merkezindeki terzilerin toplam sayısı 38’dir. 9 pabuççu, 8 sepetçi, 4 kuyumcu, 2 çamaşırcı, 2 elekçi, 2 kürkçü, 1 saatçi ve 1 yorgancı bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda giyim eşya esnafı grubundaki meslekler ve kişi sayıları gösterilmektedir.

Tablo 51

Giyim eşya esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Çamaşırcı	1		1					
Elekçi						1	1	
Kuyumcu						3		1
Kürkçü						1	1	
Pabuççu						1	4	
Pabuççu Çırağı						1	1	
Pabuççu Kalfası						1	1	
Saatçi						1		
Sepetçi					8			
Terzi	1					8	22	5
Terzi Kalfası							2	
Yorgancı							1	

Şehir merkezinde 2 tane çamaşırcı esnafı bulunmaktadır. Çamaşırcılarından 1 tanesi Camiikebir, 1 tanesi Arslanca Mahallesi sakinidir. Elekçi esnafının sayısı 2'dir. Elekçilerden 1 tanesi Rum diğeri de Ermeni'dir. Çanakkale'de 4 tane kuyumcu bulunmaktadır. Kuyumcuların hepsi gayrimüslim hanelerden oluşmaktadır. 3 kuyumcu Rumiyan Mahallesi, 1 kuyumcu Yahudiyan Mahallesi sakinidir. Toplamda 2 tane kürkçü esnafı bulunmaktadır. Kürkçülerden biri Rumiyan Mahallesi'nde, diğeri Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. 5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinde pabuççular; pabuççu, pabuççu çırağı ve pabuççu kalfası olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Pabuççu olarak kaydedilen toplamda 5 hane bulunmaktadır. Pabuççulardan 1 tanesi Rum, 4 tanesi Ermeni'dir. 2 tane pabuççu çırağı ve 2 tane pabuççu kalfası bulunmaktadır. Şehirde 1 saatçi bulunmaktadır ve Rumiyan Mahallesi sakinidir. Sepetçilerin hepsi kıbtilerden oluşmaktadır ve toplamda 8 sepetçi bulunmaktadır. Defterde terziler, terzi ve terzi kalfası olarak yazılmıştır. Toplamda 36 terzi, 2 terzi kalfası bulunmaktadır. 22 terzi Ermeniyan, 8 terzi Rumiyan, 5 terzi Yahudiyan ve 1 terzi Camiikebir Mahallesi sakinidir. Terzi kalfalarının ikisi de Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Yorgancı esnafından 1 kişi bulunmaktadır ve Ermeniyan Mahallesi sakinidir.

Giyim-eşya esnafına ait toplamda 15 dükkan bulunmaktadır. Gayrimenkullerin %73'ü gayrimüslimlere, %27'si müslümanlara aittir. 4 dükkan Camiikebir'de, 9 dükkan Ermeniyan'da ve 2 dükkan Yahudiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Yalı, Arslanca, Çınarlık, Kıbtıyan ve Rumiyan mahallelerinde bu mesleklere ait dükkan kaydı bulunmamaktadır. Dükkanlardan 3 tanesi kişinin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır. Diğer 12 dükkan kiraya verilmiş olup toplam icarı senevileri 1590 kuruştur. Giyim-eşya esnafına ait dükkanlar terzi, kürkçü ve pabuççu dükkanlarından oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda dükkanların adedi, icarı senevileri ve hanelerin tasarruf biçimi gösterilmektedir.

Tablo 52

Giyim-eşya esnafı ile ilgili gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan	Kirada Olan Dükkan					
	Terzi Dükkanı	Terzi Dükkanı		Kürkçü Dükkanı		Pabuççu Dükkanı	
	Adet	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.
Camiikebir		3	240	1	60		
Yalı							
Arslanca							
Çınarlık							
Kıbtıyan							
Rumiyan							
Ermeniyan	3	4	830			2	240
Yahudiyan		2	220				

Terzi dükkanlarının toplam sayısı 12'dir. Dükkanlardan 3'ü hanelerin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır ve bu dükkanlar Ermeniyan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kiraya verilen 9 terzi dükkanının toplam icarı senevisi 1290 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 3 terzi dükkanının toplam icarı senevisi 240 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'ndeki 4 terzi dükkanının toplam icarı senevisi 830 kuruş ve Yahudiyan Mahallesi'ndeki 2 terzi dükkanının toplam icarı senevisi 220 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 1 adet kürkçü dükkanı olup icarı senevisi 60 kuruştur. 2 tane pabuççu dükkanı Ermeniyan Mahallesi'ndeki hane reislerinde kayıtlı olup toplam icarı senevileri 240 kuruştur.

1844-1846 yıllarında giyim-eşya esnafı grubunda 67 hane bulunmaktadır. 67 hanenin toplam yıllık geliri 50309,5 kuruştur. Gelirin %92'si gayrimüslimlere, %4'ü kıbtilere ve %4'ü müslümanlara aittir. Müslüman hanelerin yıllık geliri 2274,5 kuruştur. Gayrimüslimlerin toplam yıllık geliri 46235 kuruş ve kıbtilerin yıllık geliri 1800 kuruştur. Bu esnaf grubu içerisinde en yüksek gelire sahip olan Ermeniyan Mahallesi'dir. Ermeni hanelerin toplam yıllık kazancı 27318 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerin yıllık geliri 15717 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'ndeki hanelerin 3200 kuruş, Kıbtıyan Mahallesi'ndeki hanelerin 1800 kuruş, Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerin 1265 kuruş, Arslanca Mahallesi'ndeki hanelerin 1009,5 kuruş yıllık geliri olduğu görülmektedir.

Giyim-eşya esnafı içerisinde en çok gelire sahip olan terzilerdir. Terzilerin toplam yıllık geliri 30354 kuruştur. Pabuçcuların toplam yıllık geliri 7175 kuruş, kuyumcuların 3475 kuruş, elekçilerin 2896 kuruş, sepetçilerin 1800 kuruş, kürkçülerin 1600 kuruş, çamaşırcıların 1409,5 kuruş, saatçinin 900 ve yorgancının 700 kuruş yıllık geliri bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda mesleklere göre hanelerin yıllık gelirleri gösterilmiştir.

Tablo 53

Giyim-eşya esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Çamaşırcı	400		1009,5					
Elekçi						2096	800	
Kuyumcu						2875		600
Kürkçü						600	1000	
Pabuççu						1105	3100	
Pabuççu Çırağı						1670	300	
Pabuççu Kalfası						500	500	
Saatçi						900		
Sepetçi					1800			
Terzi	865					5971	20003	2600
Terzi Kalfası							915	
Yorgancı							700	

Mesleği çamaşırcı olan 2 kişi bulunmaktadır. Hanelerden 1 tanesi Camiikebir Mahallesi sakini olup yıllık geliri 400 kuruştur. Arslanca Mahallesi'ndeki çamaşırcının yıllık geliri 1009,5 kuruştur. Elekçilerin hepsi gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Rumiyan'daki 1 elekçinin yıllık geliri 2096 kuruş, Ermeniyan'daki 1 elekçinin yıllık geliri 800 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki 3 kuyumcunun yıllık toplam geliri 2875 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'ndeki 1 kuyumcunun yıllık geliri 600 kuruştur. Şehirde kürkçü olan 2 kişi bulunmaktadır. Ermeni kürkçünün yıllık geliri 1000 kuruş, Rum kürkçünün yıllık geliri 600 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki 1 pabuççunun yıllık geliri 1105 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'ndeki 4 pabuççunun yıllık geliri 3100 kuruştur. Rum pabuççu çırağının yıllık geliri 1670 kuruş, Ermeni pabuççu çırağının yıllık geliri 300 kuruştur. Pabuççu kalfaları 2 kişi olup yıllık gelirleri 500 kuruştur. Şehirde 1 saatçi bulunmaktadır ve yıllık geliri 900 kuruştur. Sepetçilerin hepsi kıbtilerden oluşmaktadır ve 8 sepetçinin toplam yıllık geliri 1800 kuruştur. Bu grup içerisinde en fazla gelire sahip olan terzilerdir. Camiikebir'deki 1 terzinin yıllık geliri 865 kuruş, Rumiyan'daki 8 terzinin yıllık gelirleri 5971 kuruş, Ermeniyan'daki 22 terzinin toplam yıllık gelirleri 20003 kuruş ve Yahudiyan'daki 5 terzinin yıllık gelirleri toplamı 2600 kuruştur. Ermeniyan'da bulunan 2 terzi kalfasının yıllık gelirleri toplamı 915 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi sakini olan 1 yorgancının yıllık geliri de 700 kuruştur.

3.4.4. Keyif Verici Madde Satan Esnaf

Keyif verici madde satan esnaf grubuna çubukçu (tütün içmek için çubuk yapan kişi), duhancı (tütüncü), duhan kıyıcı (tütün kıyıcı) ve kahveciler dahil edilmiştir. Çanakkale'de toplamda bu işkoluna dahil 24 hane bulunmaktadır. Bu gruptaki esnafların %62'si müslümanlardan, %38'i gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Keyif verici madde satan esnafları içerisinde müslüman hanelerin sayısı 15, gayrimüslim hanelerin sayısı ise 9'dur. Bu esnaf grubunun mahallelere göre dağılımına bakıldığında Camiikebir'de 8 kişi, Yalı'da 4 kişi, Arslanca'da 3 kişi, Rumiyan'da 5 kişi, Ermeniyan'da 3 kişi ve Yahudiyan'da 1 kişi bulunmaktadır. Meslekler içerisinde sayısı en fazla olan kahvecilerdir. Şehir merkezinde kahvecilerin toplam sayısı 12'dir. 8 kişi duhancı, 3 kişi çubukçu ve 1 kişi de duhan kıyıcıdır. Aşağıdaki tabloda keyif verici madde satan esnafların mesleklere göre dağılımı gösterilmiştir.

Şehir merkezinde 3 çubukçu bulunmaktadır. Çubukçular Yalı, Rumiyan ve Yahudiyan mahallelerinde kayıtlıdır. Duhancılardan 3 kişi Camiikebir, 2 kişi Yalı, 1 kişi Arslanca ve 2 kişi de Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Çubukçuların çoğu müslümanlardan oluşmaktadır. Şehirde 1 hane duhan kıyııcı olarak kaydedilmiştir ve Rumiyan Mahallesi sakinidir. Kahveciler sayıları en fazla olan gruptur. Camiikebir’de 5 hane, Yalı’da 1 hane, Arslanca’da 2 hane, Rumiyan’da 3 hane ve Ermeniyan’da 1 hane kahveci olarak kaydedilmiştir.

Tablo 54

Keyif verici madde satan esnaf grubu içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Mahalle	Çubukçu	Duhancı	Duhan Kıyııcı	Kahveci
Camiikebir		3		5
Yalı	1	2		1
Arslanca		1		2
Çınarlık				
Kıbtıyan				
Rumiyan	1		1	3
Ermeniyan		2		1
Yahudiyan	1			
Toplam	3	8	1	12

Bu gruba ait dükkanlar; kahveci dükkanı, çubukçu dükkanı ve duhancı dükkanıdır. Dükkanların toplam sayısı 30 adet olup toplam icarı senevileri 18760 kuruştur. Dükkanların %80’i müslüman hanelere, %20’si gayrimüslim hanelere aittir. 30 dükkanın 5’i hanelerin kendi tasarrufunda olan dükkanlar, 25’i kiraya verilen dükkanlardır. Sayısı en fazla olan kahve dükkanlarıdır. Şehir merkezinde toplamda 28 adet kahve dükkanı bulunmaktadır. 1 tane çubukçu dükkanı, 1 tane de duhancı dükkanı vardır. Aşağıdaki tabloda dükkanların sayıları ve icarı senevileri gösterilmiştir.

Tablo 55

Keyif verici madde satan esnaflar ile ilgili gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan		Kirada Olan Dükkan			
	Kahve Dükkanı	Çubukçu Dükkanı	Kahve Dükkanı		Duhancı Dükkanı	
	Adet	Adet	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.
Camiikebir	1		11	7720		
Yalı			7	5340		
Arslanca	2		2	1400	1	300
Çınarlık						
Kıbtıyan						
Rumiyan	1		2	1500		
Ermeniyan			1	1500		
Yahudiyan		1	1	1000		

Şehir merkezinde 1 tane çubukçu dükkanı vardır. Yahudiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait olan dükkanın kira getirisi yoktur. Duhancı dükkanı da 1 adettir. Arslanca Mahallesi'nde kayıtlı olan hane reisine ait olup icarı senevisi 300 kuruştur.

Kahve dükkanlarının toplam sayısı 28 adettir. 4 adet kahve dükkanı hanelerin kendi kullanımında olan dükkanlardır. 24 adet kahve dükkanı ise kiraya verilmiş olup toplam yıllık icarı senevileri 18460 kuruştur. En çok kahve dükkanı Camiikebir Mahallesi'nde kayıtlıdır. Burada toplamda 12 adet dükkan bulunmaktadır. Bu dükkanların 1 adedi hanenin kendi tasarrufunda, 11 adedi kira geliri olan dükkanlardır. 11 adet kahve dükkanının toplam icarı senevisi 7720 kuruştur. Yalı Mahallesi'nde 7 adet kahve dükkanının toplam icarı senevisi 5340 kuruştur. Arslanca Mahallesi'nde 4 adet kahve dükkanı kaydı bulunmaktadır. 2 dükkan kiraya verilmiş olup toplam icarı senevisi 1400 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'nde 3 adet kahve dükkanı bulunmaktadır. 2 tanesi kiraya verilmiş olup yıllık kira gelirleri toplamı 1500 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'ndeki 1 adet kahve dükkanının icarı senevisi 1500 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'ndeki 1 adet kahve dükkanının icarı senevisi 1000 kuruştur. Çınarlık ve Kıbtıyan mahallelerinde bu meslek gruplarına ait dükkan kaydı bulunmamaktadır.

Keyif verici madde satan 24 esnafın toplam yıllık geliri 25791,5 kuruştur. Gelirin %74'ü müslümanlara, %26'sı gayrimüslimlere aittir. Bu alanda müslüman hanelerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Müslüman hanelere ait toplam yıllık gelir 19182,5 kuruş, gayrimüslim hanelere ait toplam yıllık gelir 6609 kuruştur. Camiikebir Mahallesi 8780 kuruş ile en fazla geliri olan mahalledir. Bu iş kolundaki hanelerin toplam yıllık gelirleri Yalı Mahallesi'nde 6167,5 kuruş, Arslanca'da 4235 kuruş, Rumiyan'da 2367 kuruş, Ermeniyan'da 2400 kuruş, Yahudiyan'da 1842 kuruştur. Aşağıdaki tabloda mesleklere göre toplam gelirler kuruş cinsinden gösterilmiştir.

Çanakkale şehir merkezinde 3 çubukçu hane reisinin toplam yıllık geliri 3247 kuruştur. Duhancıların sayısı toplamda 8 kişi olup toplam yıllık gelirleri 12332,5 kuruştur. Keyif verici madde satan esnaf grubunda en çok gelire sahip olanların duhancılar olduğu görülmektedir. 1 hane duhan kıyıcı olarak kaydedilmiş olup yıllık geliri 405 kuruştur. Kahveciler sayısı en fazla olan esnaflardır. Şehirdeki 12 kahvecinin toplam yıllık geliri 9807 kuruştur.

Tablo 56

Keyif verici madde satan esnaf grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Mahalle	Çubukçu	Duhancı	Duhan Kıyıcı	Kahveci
Camiikebir		5130		3650
Yalı	1005	3802,5		1360
Arslanca		1800		2435
Çınarlık				
Kıbtıyan				
Rumiyan	400		405	1562
Ermeniyan		1600		800
Yahudiyan	1842			

3.4.5. Hizmet Üreten Esnaf

Hizmet üreten esnaf sınıfına araba yaycısı, ayvaz, berber, çalgıcı, davulcu, hekim, hizmetkar, karatine hademesi, kantarcı, kemaneci, kileci, külhancı, natır ve zurnacı dahil edilmiştir. Hizmet erbabı grubunda toplamda 64 hane bulunmaktadır. Hanelerin %44'ü müslümanlardan, %42'si gayrimüslimlerden, %14'ü kıbtilerden oluşmaktadır. Hizmet esnafı içerisinde müslümanlardan 28 kişi, gayrimüslimlerden 27 kişi ve kıbtilerden 9 kişi bulunmaktadır. Hizmet erbabındaki kişilerin en yoğun olduğu mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Bu iş kolunda Camiikebir Mahallesi'nde 18 hane, Ermeniyan'da 13 hane, Kıbtıyan'da 9 hane, Yahudiyan'da 8 hane, Rumiyan'da 6 hane, Yalı'da 4 hane, Çınarlık'ta 3 hane ve Arslanca'da 3 hane bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda mesleklere göre kişi sayılarının dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 57

Hizmet esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Araba Yaycısı	1							
Ayvaz							2	
Berber	8	4	3	3		1	5	2
Berber Kalfası	3					1		
Çalgıcı						1		
Davulcu					3			
Hekim						1		
Hizmetkar	1						1	
Karatine Hademesi	5							
Kantarcı						1		6
Kemaneci						1		
Kileci							1	
Külhancı							2	
Natır							2	
Zurnacı					6			

1844-1846 yıllarında Çanakkale şehir merkezinde 1 araba yaycısı, 2 ayvaz, 26 berber, 4 berber kalfası, 1 çalgıcı, 3 davulcu, 1 hekim, 2 hizmetkar, 5 karatine hademesi, 7 kantarcı, 1 kemaneci, 1 kileci, 2 külhancı, 2 natır ve 6 zurnacı bulunmaktadır. Ayvaz, bir konağın ayak işlerinde, özellikle de sofraya, yemeğe ait işlerde bulunan hizmetçilerdir (Parlatır, 2016: 131). Defterde kaydedilen 2 ayvaz da Ermeniyan Mahallesi sakinidir. Külhancılar, hamamları ısıtmakla görevli kişilerdir (Parlatır, 2016: 947). Şehirde 2 hane külhancı olup Ermeniyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Natır, hamam uşağı veya tellaklardır (Parlatır, 2016: 1268). Defterde kayıtlı olan 2 natır da Ermenidir. Karatine hademesi olarak kaydedilen 5 hane, Karatine tebaasından olarak kaydedilen 1 hane reisi bulunmaktadır. Bununla ilgili defterde herhangi bir bilgiye ulaşamadığı için net bir çıkarım yapılamamıştır.

5123 numaralı temettuat defterindeki kayıtlara istinaden Yahudiyan Mahallesi'ndeki 2 kantarcı hane, diğer meslekleri ile birlikte yazılmıştır. Hane 74'teki kayıta bazergan kantarcı olarak yazılmış, hane 107'deki kayıta da bakkal kantarcı olarak yazılmıştır. Bu kişiler bazergan ve bakkal mesleklerinde de belirtilmiş olup kantarcılarda da gösterilmiştir.

Hizmet erbabı işkoluna ait iki çeşit dükkan kaydı bulunmaktadır. Bunlar berber ve hekim dükkanlarıdır. Şehirde toplamda 10 adet dükkan bulunmaktadır. 7 dükkan müslüman hanelere, 3 dükkan gayrimüslim hanelere aittir. Arslanca, Kıbtıyan ve Rumiyan mahallelerinde kayıtlı olan hanelere ait dükkan kaydı bulunmamaktadır. Kiraya verilen dükkanların sayısı toplamda 4tane olup toplam icarı senevileri 820 kuruştur. Hizmet erbabı kişilerin sahip oldukları dükkanlardan 9 tanesi berber dükkanı, 1 tanesi hekim dükkanıdır. Berber dükkanlarının 6 tanesi hanelerin kendi tasarrufunda olan dükkanlardır. 3 tane berber dükkanı kiraya verilmiş olup toplam icarı senevileri 720 kuruştur. Şehirde 1 tane hekim dükkanı bulunmaktadır. Dükkanın sahibi Camiikebir Mahallesi sakini olup hekim dükkanından el ettiği icarı senevisi 100 kuruştur. Aşağıdaki tabloda dükkanlar tasarruf şekillerine göre ayrılmış olup çeşitlerine göre adet ve icarı senevileri kuruş cinsinden gösterilmiştir.

Tablo 58

Hizmet esnafı ile ilgili gayrimenkuller ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisi Sakini Olan	Kirada Olan Dükkan			
	Berber Dükkanı	Hekim Dükkanı	İcarı S.	Berber Dükkanı	İcarı S.
	Adet	Adet	İcarı S.	Adet	İcarı S.
Camiikebir		1	100	2	540
Yalı	2				
Arslanca					
Çınarlık	2				
Kıbtıyan					
Rumiyan					
Ermeniyan	1			1	180
Yahudiyan	1				

Çanakkale’de hizmet esnafı grubuna dahil 64 hane bulunmaktadır. 64 hanenin toplam yıllık geliri 47620,5 kuruştur. Gelirin %50’si gayrimüslimlere, %45’i müslümanlara ve %5’i kıbtilere aittir. Müslüman hanelere ait toplam yıllık gelir 21234,5 kuruş, gayrimüslim hanelere ait toplam yıllık gelir 23911 kuruş ve kıbti hanelere ait toplam yıllık gelir 2475 kuruştur. Hizmet esnafı işkolunda müslüman hanelerin sayısı daha fazla iken elde edilen toplam gelirden gayrimüslim hanelerin kazançlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Merkez mahallelerde en çok gelire sahip olan mahalle Camiikebir Mahallesi’dir. Camiikebir Mahallesi’ndeki hanelere ait toplam yıllık gelir 10661 kuruştur. İkinci sırada en fazla gelire sahip olan Ermeniyan Mahallesi’nde, hizmet erbabı hanelerin toplam yıllık gelirleri 9458 kuruştur. Bu iş kolundaki toplam yıllık gelirler Rumiyan’da 8566 kuruş, Yahudiyan’da 5887 kuruş, Arslanca’da 4325 kuruş, Yalı’da 3790 kuruş, Çınarlık’ta 2458,5 kuruş ve Kıbtıyan’da 2475 kuruştur.

Hizmet esnafı grubundaki meslekler içerisinde en çok gelire sahip olan berberlerdir. Berber ve berber kalfası olarak yazılan hanelerin toplam yıllık gelirleri 24724,5 kuruştur. İkinci sırada en yüksek gelire sahip olan kantarcılardır. Kantarcıların toplam yıllık geliri 7553 kuruştur. Karatine hademelerinin toplam yıllık gelirleri 2700 kuruştur. Kemaneci olan bir hanenin yıllık geliri 2200 kuruş, ayvazların 1700 kuruş, araba yalcısının 1348 kuruş, zurnacılar 1275 kuruş, davulcuların 1200 kuruş, hekimin 1120 kuruş, külhancılar

1000 kuruş, hizmetkarlar 800 kuruş, natırlar 700 kuruş, kileci 700 kuruş, çalgıcının 600 kuruştur. Aşağıdaki tabloda mesleklere göre kişilerin toplam yıllık kazançları kuruş cinsinden gösterilmiştir.

Tablo 59

Hizmet esnafı grubundaki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çımarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Araba Yayıncısı	1348							
Ayvaz							1700	
Berber	4713	3790	4325	2458,5		600	4858	1000
Berber Kalfası	1600					1380		
Çalgıcı						600		
Davulcu					1200			
Hekim						1120		
Hizmetkar	300						500	
Karatine Hademesi	2700							
Kantaracı						2666		4887
Kemaneci						2200		
Kileci							700	
Külhancı							1000	
Natır							700	
Zurnacı					1275			

3.4.6. Taşımacı Esnafı

Çanakkale'nin deniz şehri olması ve coğrafi konumu sonucu Çanakkale Boğazı'nda bulunması özellikle deniz taşımacılığını ön plana çıkarmıştır. 1844-1846 yıllarında Çanakkale şehir merkezinde bu işkoluna mensup 86 hane bulunmaktadır. Taşımacılık esnafı grubunda müslüman hanelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Hanelerin %77'si müslümanlardan, %23'ü gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Kıbtilerden taşımacılık işkolunda mesleği olan hane bulunmamaktadır. Burada 66 hane müslümanlardan, 20 hane gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Deniz taşımacılığı sadece müslüman haneler tarafından yapılmaktadır. Taşıma işkolunda hanelerin en fazla olduğu mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Camiikebir Mahallesi'nde bu işkoluna ait 40 hane reisi bulunmaktadır. Yalı

Mahallesi'nde 15 hane, Yahudiyan Mahallesi'nde 14 hane, Arslanca Mahallesi'nde 10 hane, Ermeniyan Mahallesi'nde 4 hane, Rumiyan Mahallesi'nde 2 hane ve Çınarlık Mahallesi'nde 1 hane bulunmaktadır.

Taşıma esnafına arabacı, hamal, kayıkçı, kiracı ve reis dahil edilmiştir. İlgili yıllarda toplamda 1 arabacı, 17 hamal, 49 kayıkçı, 14 kiracı ve 5 reis bulunmaktadır. Taşıma iş kolunda toplam kişi sayısının %46'sını kayıkçılar oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda taşıma iş kolu grubundaki meslekler ve kişi sayıları gösterilmektedir.

Tablo 60

Taşıma esnafı içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Arabacı	1							
Hamal			1				2	14
Kayıkçı	24	14	9					
Kayıkçı Kumandar Çırağı	1							
Kayıkçı Taifesi				1				
Kiracı	9					2	2	
Kiracı Sürücüsü	1							
Reis	4	1						

Şehir merkezinde 1 hane arabacı olarak kaydedilmiş olup Camiikebir Mahallesi sakinidir. Hamalların toplam sayısı 17'dir. Çoğunlukla Yahudi haneler tarafından yapıldığı görülmektedir. Yahudiyan Mahallesi'nde 14 hamal, Ermeniyan Mahallesi'nde 2 hamal ve Arslanca Mahallesi'nde 1 hamal bulunmaktadır. Taşıma iş kolunda sayısı en fazla olan kayıkçılardır ve tamamı müslüman hanelerden oluşmaktadır. Defterde haneler kayıkçı, kayıkçı kumandar çırağı ve kayıkçı taifesi şeklinde detaylı olarak belirtilmiştir. Kayıkçıların toplam sayısı 47'dir. 1840 yılında Çanakkale merkez mahallerinde toplamda 22 kayıkçı bulunmaktayken dört yıl sonra 47 kayıkçı bulunmaktadır (Büberci, 2003: 78). Deniz taşımacılığındaki talebin fazla olması kayıkçıların sayısını dört yılda 2 kat arttırmıştır. Camiikebir'de 24 hane, Yalı'da 14 hane ve Arslanca'da 9 hane kayıkçı olarak kaydedilmiştir. Kayıkçı kumandar çırağı 1 kişi olup Camiikebir Mahallesi sakinidir.

Kayıkçı taifesi olarak kaydedilen 1 hane bulunmaktadır ve Çınarlık Mahallesi'nde kayıtlıdır. Şehirde toplamda 13 kiracı ve 1 kiracı sürücüsü bulunmaktadır. Kiracıların taşıma işini çoğunlukla bargir ya da merkeble yaptığı görülmektedir. Camiikebir Mahallesi'nde dört hanenin 2 bargiri, iki hanenin 2 bargiri, bir hanenin de 2 bargir ve 1 merkebi vardır. Bir hanenin sadece 1 çift kara sığır öküzü bulunmaktadır. Bir hane de kayıtlı hayvan bulunmamaktadır. Rumiyan Mahallesi'nde kiracıların hanelerinde hayvan kaydı yoktur. Ermeniyan Mahallesi'ndeki bir hanenin 2 tane bargiri, bir hanenin de hayvanı bulunmamaktadır. Çanakkale'deki kiracıların çoğunlukla bargiri kullandıkları görülmektedir. Şehirde reislerin toplam sayısı 5 kişidir. 4 reis Camiikebir Mahallesi sakini, 1 reis Yalı Mahallesi sakinidir.

Taşıma esnafına ile ilgili mülklerde sadece kayıklar bulunmaktadır. Çanakkale temettuat defterinde kaydedilen toplam 5 kayık bulunmaktadır. Hepsi müslüman hanelere aittir. Kayıklardan 2 tanesi Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reislerine ait olup kişilerin kendi tasarrufunda olan kayıklardır. Diğer 3 kayık Yalı Mahallesi'ndeki hane reislerine aittir. Buradaki bütün kayıklardan kira geliri elde edilmektedir. Toplam 3 kayıktan elde edilen icarı senevi 1120 kuruştur. Kayıkların yıllık kiralari değişiklik göstermektedir. Bir haneye ait 2 kayığın toplam icarı senevisi 620 kuruş, diğer haneye ait 1 kayığın icarı senevisi ise 500 kuruştur. Aşağıdaki tabloda kayıkların sayısı ve icarı senevileri kuruş cinsinden gösterilmiştir.

Tablo 61

Taşıma esnafı ile ilgili mülkler ve icarı senevileri (kuruş)

Mahalle	Kendisinin Olan	Kirada Olan	
	Kayık	Kayık	
	Adet	Adet	İcarı S.
Camiikebir	2		
Yalı		3	1120
Arslanca			
Çınarlık			
Kıbtıyan			
Rumiyan			
Ermeniyan			
Yahudiyan			

1844-1846 yıllarında Çanakkale’de taşıma esnafı işkoluna ait toplamda 86 kişi bulunmaktadır. 86 hanenin toplam yıllık geliri 59694 kuruştur. Gelirin %83’ü müslüman hanelere, %17’si gayrimüslim hanelere aittir. Müslüman hanelere ait toplam yıllık gelir 49751 kuruş, gayrimüslim hanelere ait toplam yıllık gelir 9943 kuruştur. Merkez mahalleler arasında en çok gelire sahip olan mahalle Camiikebir Mahallesi’dir. Camiikebir Mahallesi’nde taşıma esnafı iş kolundaki hanelere ait toplam yıllık gelir 25204 kuruştur. Toplam gelirin %46’sı Camiikebir Mahallesi’ndeki hane sakinlerine aittir. İkinci sırada en çok gelire sahip olan Yalı Mahallesi’dir. Buradaki hanelerin elde ettiği toplam yıllık gelir 17919,5 kuruştur. Arslanca Mahallesi’ndeki hanelere ait toplam yıllık gelir 5919,5 kuruş, Yahudiyan Mahallesi’nde 5000, Ermeniyan Mahallesi’nde 3443 kuruş, Rumiyan Mahallesi’nde 1500 kuruş ve Çınarlık Mahallesi’nde 708 kuruştur.

Tablo 62

Taşıma esnafı içerisindeki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Arabacı	500							
Hamal			400				1100	5000
Kayıkçı	14687	17319,5	5519,5					
Kayıkçı Kumandar Çırağı	600							
Kayıkçı Taifesi				708				
Kiracı	4652					1500	2343	
Kiracı Sürücüsü	250							
Reis	4515	600						

Taşıma iş kolu içerisinde, sayılarının diğer mesleklere göre fazla olması ile birlikte en fazla gelire sahip olan kayıkçılardır. 1844 yılında 47 kayıkçının toplam yıllık geliri 37526 kuruştur. Toplam yıllık gelirin %63’ü kayıkçılara aittir. Kayıkçı kumandar çırağı olarak kaydedilen hanenin yıllık geliri 600 kuruş, kayıkçı taifesi olarak kaydedilen hanenin de yıllık toplam geliri 708 kuruştur. Şehirdeki 13 kiracının toplam yıllık geliri 8495 kuruştur. Toplam yıllık gelirin %14’ü kiracılara aittir. Kiracı sürücüsü olan bir hanenin toplam yıllık geliri 250 kuruştur. Defterde kayıtlı olan 17 hamalın toplam yıllık geliri 6500 kuruş olup toplam gelir içerisindeki payı %11’dir. Reis olan 5 hanenin toplam yıllık geliri

5115 kuruştur. Defterdeki bir arabacının yıllık geliri de 500 kuruştur. Yukarıdaki tabloda mesleklere ait toplam yıllık gelirler kuruş cinsinden gösterilmiştir.

3.4.7. İnşaat İş Kolu

İnşaat iş koluna boyacı, duvarcı, kiremitçi, kirişçi, su yolcu ve taşçı dahil edilmiştir. Toplamda inşaat işi ile uğraşan 9 hane bulunmaktadır. Hanelerin %89'u gayrimüslimlerden, %11'i müslümanlardan oluşmaktadır. 8 hane Rumiyan Mahallesi sakini, 1 hane Yalı Mahallesi sakinidir. Diğer mahallelerde inşaat işkoluna ait meslekleri yapan kimse bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda meslekler ve kişi sayısı gösterilmiştir.

Tablo 63

İnşaat iş kolu içerisindeki meslekler ve hane sayıları

Meslekler	Camikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Boyacı						1		
Duvarcı						3		
Kiremitçi						1		
Kirişçi		1						
Su Yolcu						1		
Taşçı						2		

Çanakkale merkez mahallelerine ait temettuat defterinde 1 boyacı kaydı bulunmaktadır. Boyacı olan hane Rumiyan Mahallesi sakinidir. Duvarcı olan hanelerin toplam sayısı 3 olup hepsi Rumiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Mesleği kiremitçi olan 1 hane reisi bulunmaktadır ve Rumiyan'da kayıtlıdır. Defterde sadece 1 kişi kirişçi olarak kaydedilmiş olup Yalı Mahallesi sakinidir. Su yolcu, su yolu yapımında ve bakımında çalışan kimselerdir (Kütükoğlu, 2007: 66). Defterde bir hane su yolcu olarak kaydedilmiş olup Rumiyan Mahallesi sakinidir. 2 hanenin mesleği taşçı olup Rumiyan Mahallesi sakinidirler.

Bu işkoluna ait gayrimenkul olarak boyacı ve camcı dükkanı dahil edilmiştir. Defterde kayıtlı olan 1 adet boyacı dükkanı bulunmaktadır. Camiikebir Mahallesi'ndeki hane reisine ait olan dükkanın kira getirisi bulunmamaktadır. Yahudiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait 1 adet camcı dükkanı bulunmaktadır ve dükkandan elde edilen kira geliri bulunmamaktadır.

İnşaat işi ile geçimini sağlayan toplamda 9 hane bulunmaktadır. 9 hanenin toplam yıllık kazancı 12074 kuruştur. Gelirin %95'i Rumlara aittir. Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelere ait toplam yıllık gelir 11474 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki 1 hanenin toplam yıllık geliri 600 kuruştur. İnşaat iş kolundaki meslekler arasında en fazla gelire sahip olan duvarcılardır. Toplam yıllık gelirin %33'ü duvarcılara ait olup elde ettikleri toplam kazanç 4011 kuruştur. İkinci sırada geliri en fazla olan su yolcudur. Mesleği su yolcu olan bir hanenin yıllık kazancı 3250 kuruştur. Bir boyacının yıllık geliri 1980 kuruş, 2 taşçının toplam yıllık geliri 1633 kuruş, bir kiremitçinin toplam yıllık geliri 600 kuruş ve bir kirişçinin de toplam yıllık geliri 600 kuruştur. Aşağıdaki tabloda mesleklere göre hanelerin toplam yıllık gelirleri kuruş cinsinden gösterilmiştir.

Tablo 64

İnşaat iş kolu içerisindeki mesleklerin yıllık gelirleri (kuruş)

Meslekler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Boyacı						1980		
Duvarcı						4011		
Kiremitçi						600		
Kirişçi		600						
Su Yolcu						3250		
Taşçı						1633		

3.5. Diğer

3.5.1. Mesleği Belirtilmeyen Haneler

Çanakkale şehir merkezinde mesleği yazılmayan haneler diğer bölümüne dahil edilmiştir. Bu grupta; mesleği olmayan, babası yanında, biraderi yanında, çolak, zevce, sail, yetim, tebadan ve alil olan haneler verilmiştir. Mesleği yazılmayan haneler başlığı altında incelenen toplam hane sayısı 91'dir. Bunların %56'sı müslümanlardan, %40'ı gayrimüslimlerden ve %4'ü kıbtilerden oluşmaktadır. Müslümanlardan toplam 51 hane, gayrimüslimlerden 36 hane ve kıbtilerden 4 hane bulunmaktadır. Mahalle olarak incelediğimizde kişi sayısının en fazla Camiikebir Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Camiikebir Mahallesi'nde bu gruba dahil olan hane sayısı 28'dir. Rumiyan Mahallesi'nde 20 hane, Yalı Mahallesi'nde 14 hane, Yahudiyan Mahallesi'nde 11 hane, Arslanca Mahallesi'nde 6 hane, Ermeniyan Mahallesi'nde 5 hane, Kıbtiyan Mahallesi'nde 4 hane ve Çınarlık Mahallesi'nde 3 hane bulunmaktadır.

Mesleği yazılmayan kişilerin toplam sayısı 64'tür. Buradaki haneler defterde mesleği belirtilmemiş fakat temettuatı olan kişilerdir. Genelde lakapları veya babalarının isimleri belirtilerek yazılmıştır. Onun altına varsa sahip olduğu toprak veya mülk yazılmış, en son temettuatı kuruş olarak yazılmıştır. Örnek olarak Camiikebir Mahallesi'nde Hane 245 Numro 255'teki hane reisi "*Arap Ali*" olarak kaydedilmiş ve temettuatı 500 kuruş şeklinde yazılmıştır. Bu gruptaki hanelerin gelirlerinin çoğu sahip oldukları topraktan elde ettikleri gelirlerdir.

Babası yanında ve biraderi yanında olarak belirtilen hanelerde, kişiler aynı hane içerisinde gösterilmiş fakat ayrı geliri olan kişilerdir. Hanedeki toplam temettuat içerisinde ayrıca belirtilmiştir. Yalı Mahallesi'nde Hane 9 Numro 9'da "*Kayıkçı Kâtip oğlu İbrahim*"in hanesinde temettuatı yazılırken "*oğlundan temettuat 700 kuruş*" olarak belirtilmiştir. Bu tarz kayıtlardan anlaşılan, temettuat defterlerinde kişiler hakkındaki bütün ayrıntılar yazılmaya çalışılmıştır. Babasının hanesinde olan toplam kişi sayısı 7, biraderi yanında olan toplam kişi sayısı 2'dir.

Tablo 65

Diğer haneler (kişi sayısı)

Diğer Haneler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Meslek Yazılmayan	21	7	5	2	4	13	3	9
Babası Yanında		4				3		
Biraderi Yanında						2		
Çolak						1		1
Zevce						1		
Sail (Dilenci)			1				1	1
Yetim	2	3						
Tebadan	5			1				
Alil							1	

Çolak olarak gösterilen hanelerin toplam sayısı 2'dir. 1 hane Rumiyan Mahallesi'nde, 1 hane Yahudiyan Mahallesi'nde kayıtlıdır. Temettuat tahrirleri ile ilgili talimatnamede mülk sahibi olan kadınların da sayımlarda yer alacakları belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2007: 70). Çanakkale temettuat defterinde Rumiyan Mahallesi'nde 1 zevce kaydı bulunmaktadır. Zevcenin Sarıcaile toprağında yarım dönüm bağı bulunmakta ve oradan elde ettiği gelir temettuatı olarak gösterilmiştir. Saillerin toplam sayısı 3'tür. Arslanca'da 1 sail, Ermeniyan'da 1 sail ve Yahudiyan'da 1 sail bulunmaktadır. Çanakkale'de hane reisi durumunda olan yetimlerin toplam sayısı 5'tir. 2 yetim Camiikebir Mahallesi'nde, 3 yetim Yalı Mahallesi'nde kayıtlıdır. Çanakkale temettuat defterinde tebadan şeklinde yazılan kayıtlar bu gruba dahil edilmiştir. Bu şekilde yazılan toplam 5 hane bulunmakta ve hepsi Camiikebir Mahallesi sakinidir. Örnek olarak Camiikebir Mahallesi'nde Hane 199 Numro 208'de hane reisi "*Tebadan Mustafa*" olarak kaydedilmiştir. 5 kişiden sadece 1 hane "*Karatine Tebasından Hüseyin Efendi*" olarak kaydedilmiştir. Bu hane reisinin geliri diğer hanelere göre daha yüksektir. Defterde Ermeniyan Mahallesi'nde 1 hane alil olarak kaydedilmiştir. Alil, sakat ya da kör kişilerdir (Parlatır, 2016: 78).

Diğer grubuna dahil edilen 91 hanenin toplam yıllık geliri 64778 kuruştur. Toplam gelirin %59'u müslümanlara, %39'u gayrimüslimlere ve %2'si kıbtilere aittir. Müslüman hanelere ait toplam yıllık gelir 38310,5 kuruş, gayrimüslim hanelere ait toplam yıllık gelir

25067,5 kuruş ve kıbtî hanelere ait toplam yıllık gelir 1400 kuruştur. Aşağıdaki tabloda toplam gelirler kuruş olarak gösterilmiştir.

Tablo 66

Diğer hanelere ait toplam yıllık gelirler (kuruş)

Diğer Haneler	Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtîyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Meslek Yazılmayan	15715	8438,5	4735,5	945	1400	9544	1880	7903,5
Babası Yanında		3000				1800		
Biraderi Yanında						1170		
Çolak						600		1000
Zevce						720		
Sail (Dilenci)			0				150	300
Yetim	367,5	1084,5						
Tebadan	3019,5			1005				
Alil							0	

Çınarlık Mahallesi'nde mesleği yazılmayan kişiler grubundaki 2 haneden birinin geliri olup diğerinin temettuatı bulunmamaktadır. Arslanca Mahallesi'ndeki Hane 27 Numro 29'da kayıtlı olan sailin hanesine “*Merkum total olub saillik ile geçindiği*” şeklinde belirtilmiştir.

3.5.2. Diğer Mülkler

Diğer mülkler başlığına iş kolları ile ilgili olmayan gayrimenkuller dahil edilmiştir. Genellikle mülk dükkan, mülk mağaza ve benzeri şekilde yazıldıkları için spesifik bir bilgi elde edilememiştir. Bu gruba dahil edilen mülkler; dükkan, mağaza, salhane, konsoloshane, hamam, mekane, menzil, oda, nısfî hisse dükkan ve sahilhanedir. Toplamda 43 adet mülk bulunmaktadır. Bunların %26'sı müslümanlara, %74'ü gayrimüslimlere aittir. Müslüman hanelere ait toplam mülk sayısı 11, gayrimüslim hanelere ait toplam mülk sayısı ise 32'dir. Arslanca ve Kıbtîyan mahallelerinde diğer mülklerle ilgili kayıt bulunmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda kişinin kendi tasarrufunda olan gayrimenkuller ve kira getirisi olan gayrimenkuller ayrı ayrı belirtilmiştir. Kira getirisi olan mülklerin icarı senevileri kuruluş olarak belirtilmiştir. Hanelerin kendi tasarrufunda olan mülklerin toplam sayısı 17 adettir. Kira getirisi olan mülklerin toplam sayısı 26 adettir. Mülklerden elde edilen toplam icarı senevi 26326 kuruluşur. Kira gelirinin %56'sı gayrimüslimlere, %44'ü müslümanlara aittir. Gayrimüslim hanelere ait toplam icarı senevi 14804 kuruluş, müslüman hanelere ait toplam icarı senevi 11522 kuruluşur.

Tablo 67

Diğer mülklerin adet ve icarı senevileri (kuruş)

			Camiikebir	Yalı	Arslanca	Çınarlık	Kıbtıyan	Rumiyan	Ermeniyan	Yahudiyan
Kendisi Sakını Olan	Mülkü Dükkan	Adet	1						4	9
	Mülkü Mağaza	Adet						2		
	Mülkü Salhane	Adet						1		
Kira Getirisi Olan Mülk	Konsoloshane	Adet	1							
		İcarı S.	1200							
	Mülkü Dükkan	Adet	1	1		1			2	6
		İcarı S.	241	180		60			360	324
	Mülkü Hamam	Adet	2							
		İcarı S.	7000							
	Mülkü Mağaza	Adet						2		
		İcarı S.						1500		
	Mülkü Mekan	Adet								1
		İcarı S.								100
	Mülkü Menzil	Adet		2				4		1
		İcarı S.		2200				6120		200
	Mülkü Oda	Adet								
		İcarı S.						6200		
	Nısf-ı Hisse Dükkan	Adet		1						
		İcarı S.		200						
Sahil Hane	Adet		1							
	İcarı S.		4600							

Mülk dükkan olarak kaydedilmiş olan toplamda 25 adet dükkan bulunmaktadır. Bu dükkanların 14 tanesi hanelerin kendi tasarrufunda, 11 dükkan da kiraya verilmiştir. Toplamda mülk dükkanlardan elde edilen icarı senevi 1165 kuruluşur.

Defterde toplamda 4 adet mülk mağaza bulunmaktadır. Hepsı Rum hanelere ait olup 2 mağazanın kira getirisi bulunmaktadır. Mağazalara ait toplam icarı senevi 1500 kuruştur.

Mülk salhane (mezbaha) sayısı 1 adettir. Salhane Rumiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait olup hanenin kendi tasarrufundadır. Camiikebir Mahallesi sakinine ait olan 1 adet konsoloshane kaydı bulunmakta olup icarı senevisi 1200 kuruştur. Merkez mahallelerdeki hanelere ait 2 adet hamam bulunmaktadır. İki hamamın toplam icarı senevisi 7000 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'ndeki hane reisine ait 1 adet mülk mekanenin icarı senevisi 100 kuruştur. Diğer mülkler arasında en çok kira getirisi olan menzillerdir. Menziller, seyahat sırasında konaklanan yerlerdir (Parlatır, 2016: 1058). Toplamda 7 adet mülk menzil bulunmaktadır. Menzillerin toplam icarı senevisi 8520 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'ndeki 3 hane reisine ait mülk oda kayıtları bulunmaktadır. Defterde odaların sadece icarı senevileri yazılmıştır. Toplam icarı senevileri 6200 kuruştur. Yalı Mahallesi'nde bir hanede nısf-ı hisse dükkan kaydı bulunmaktadır. Dükkan hissesi iki kişi tarafından paylaşılmış olan haneye düşen icarı senevi 200 kuruştur. Yalı Mahallesi'ndeki 1 hane reisine ait sahilhane (yalı evi) bulunmaktadır. Sahilhanenin icarı senevisi 4600 kuruştur.

5123 numaralı temettuat defterinde dükkan arsası, değirmen arsası ve attar dükkanı arsası kayıtları bulunmaktadır. Arsa kayıtlarında sadece adedi belirtilmiştir. Toplamda 8 adet dükkan arsası, 1 adet değirmen arsası ve 1 adet attar dükkanı arsası bulunmaktadır. Dükkan arsalarının 2 tanesi Camiikebir Mahallesi'nde, 1 tanesi Rumiyan Mahallesi'nde ve 5 tanesi Yahudiyan Mahallesi'ndeki hane reislerine aittir. Çınarlık Mahallesi'ndeki 1 hane reisine ait değirmen arsası bulunmaktadır. Attar dükkanı arsası Yahudiyan Mahallesi'ndeki 1 hane reisine aittir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERGİLER

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte vergi alanında önemli değişiklikler yapılmıştır. Örfi vergiler kaldırılarak herkesten mal, arazi, hayvan miktarları üzerinden elde ettikleri toplam servetleri oranında tek bir vergi alınması kararlaştırılmıştır (Şahin, 2013: 46). Bu verginin miktarı, Maliye Nezareti tarafından liva düzeyinde belirlenmekte ve livalar vergi miktarını önce kazalara, sonra da mahalle ve köyler arasında bölüştürmektedir (Güran, 1998: 81). Hanelerin kazançları oranında vergi alınabilmesi için toplam varlıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Tanzimat'ın ilk yıllarında kişilerin servetlerinin belirlenmesi ve kazançları oranında vergi alınabilmesi için muhasıllara buldukları yerlerde nüfus, arazi ve emlak sayımları yaptırılmıştır. Muhasıllık uygulamasından istenilen sonuç alınamadığı için 1844 yılında Osmanlı Devleti'nin büyük bir bölümünde temettuat tahrirleri yapılmaya başlanmıştır (Şahin, 2013: 49). Yapılan tahrirlerde kişilerin bütün mal varlığı ve kazançları kaydedilmiş ve servetleri üzerinden vergi tahsis edilmiştir. Tanzimat dönemine kadar toprağın verimliliği esas alınarak üçte bir ile onda bir arasında alınan aşar, Tanzimat ile birlikte onda bir oranında alınmaya başlanmıştır (Güran, 1998: 81). Bu dönemde ayrıca koyunlardan ağnam vergisi ve gayrimüslimlerden cizye alınması esas kılınmıştır.

1844-1846 yıllarına ait 5123 numaralı Çanakkale temettuat defterinden çıkarılan veriler doğrultusunda toplanan vergi-yi mahsusa, aşar ve cizye miktarları üç başlık halinde incelenmiştir. Çanakkale'de üç kalem vergiden tahsil edilen toplam tutar 149767 kuruştur. Toplam tahsilatın %69'unu vergi-yi mahsusa, %18'ini aşar, %13'ünü cizye oluşturmaktadır.

4.1. Vergi-yi Mahsusa

Çanakkale şehir merkezinde toplam gelir 1224501,5 kuruş, toplam vergi-yi mahsusa da 103546,5 kuruştur. Toplam verginin %54'ü gayrimüslimlerden, %45'i müslümanlardan ve %1'i kıbtilerden toplanmıştır. Gayrimüslimlerden alınan toplam vergi

55668,5 kuruş, müslümanlardan alınan toplam vergi 46859 kuruş ve kıbtilerden alınan toplam vergi 1019 kuruştur. En çok vergi toplanan mahalle Rumiyan Mahallesi'dir. Rumlara ait toplam vergi-yi mahsusa 31965 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'ne ait vergi-yi mahsusa 23638 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'nde 15375,5 kuruş, Yalı Mahallesi'nde 12570 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'nde 8328 kuruş, Arslanca Mahallesi'nde 6690 kuruş, Çınarlık Mahallesi'nde 3961 kuruş ve Kıbtıyan Mahallesi'nde 1019 kuruştur.

Tablo 68

Vergi-yi mahsusa ve toplam temettuat

Mahalleler	Vergi-yi Mahsusa	Toplam Temettuat	Verginin Gelire Oranı
	Kuruş	Kuruş	%
Camiikebir	23638	258271	9,15
Yalı	12570	171346,5	7,33
Arslanca	6690	90855	7,36
Çınarlık	3961	50366,5	7,86
Kıbtıyan	1019	12760	7,98
Rumiyan	31965	396231	8,06
Ermeniyan	15375,5	146427,5	10,5
Yahudiyan	8328	98244	8,47
Toplam	103546,5	1224501,5	8,45

Müslüman ve gayrimüslim reayaya ait dini görevlilerden vergi-yi mahsusanın alınmadığı görülmektedir. Alınmama sebebi temettuat defterinde hanelerin kayıtlarının üstüne yazılarak belirtilmiştir. Camiikebir Mahallesi'nde hane 1'de kayıtlı olan "*İmam Mehmet Said Efendi*"nin hanesinin üstüne "*on akçe vazife ile hitabet ve imamiye cihetine mutasarrıf olduğundan virgü alınmadığı*" şeklinde belirtilmiştir. Gayrimüslim dini görevlilerin hane kayıtlarının üzerine aynı şekilde "*virgü-yü senevisi olmadığı*" yazılmıştır. Dini görevlilerin dışında asker, alil ve ihtiyar kesim de vergiden muaf tutulmuştur.

Çanakkale'deki toplam temettuatın toplam vergi-yi mahsusaya oranı %8.45'tir. Yani 1224501,5 kuruş olan toplam temettuatın 103546,5 kuruşu vergi-yi mahsusadır. Camiikebir Mahallesi'nin yıllık toplam temettuatının %9,15'i vergiye gitmiştir. Yalı

Mahallesi'nde vergi-yi mahsusa toplam temettuatın %7,33'ünü oluşturmaktadır. Arslanca Mahallesi'nde toplam temettuatın %7,36'sı, Çınarlık Mahallesi'nde %7,86'sı, Kıbtıyan Mahallesi'nde %7,98'i, Rumiyan Mahallesi'nde %8,06'sı, Ermeniyan Mahallesi'nde %10,5 ve Yahudiyan Mahallesi'nde %8,47'si vergi-yi mahsusa olarak ödenmiştir.

Alınan toplam vergi-yi mahsusadan, Çanakkale'deki toplam 1156 haneden hane başına düşen ortalama vergi 89,57 kuruştur. En yüksek hane başına düşen ortalama vergi miktarı Yalı Mahallesi'ne aittir. Yalı Mahallesi'nde toplam 121 hane kayıtlı olup hane başına düşen ortalama vergi miktarı 103,88 kuruştur. Bu sayı Rumiyan Mahallesi'nde 102,45 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'nde 97,31 kuruş, Camiikebir Mahallesi'nde 85,95 kuruş, Çınarlık Mahallesi'nde 82,52 kuruş, Arslanca Mahallesi'nde 79,64 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'nde 69,98 kuruş ve Kıbtıyan Mahallesi'nde 26,12 kuruştur.

Tablo 69

Hane başına düşen ortalama vergi-yi mahsusa (kuruş)

Mahalleler	Vergi-yi Mahsusa (Kuruş)	Hane Sayısı	Hane Başına Düşen Ortalama Vergi (Kuruş)
Camiikebir	23638	275	85,95
Yalı	12570	121	103,88
Arslanca	6690	84	79,64
Çınarlık	3961	48	82,52
Kıbtıyan	1019	39	26,12
Rumiyan	31965	312	102,45
Ermeniyan	15375,5	158	97,31
Yahudiyan	8328	119	69,98
Toplam	103546,5	1156	89,57

Hanelerden alınan verginin toplam gelir içindeki payını incelemek için temettuat defterindeki kayıtlara istinaden analiz yapılmıştır. Çanakkale'de en yüksek temettuatı olan ilk 5 hane ve en düşük temettuatı olan ilk 5 hane incelenmiştir. Vergi-yi mahsusanın amacı, kişilerden geliri oranında vergi almaktır. Yapılan incelemede gelir arttıkça alınan verginin arttığı görülmektedir fakat verginin gelir içindeki oranı, düşük geliri olan hanelerde daha

yüksek olduğu görülmektedir. Yani gelir dilimi yükseldikçe verginin yüzdesel olarak artmadığı görülmektedir. Özellikle toprak sahibi hanelerin ranttan elde ettikleri gelir ile ödedikleri vergi oranı arasında paralellik bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda sayısal olarak bu veriler verilmiştir. Çanakkale’de en yüksek temettuatı olan hanenin yıllık toplam geliri 12474 kuruştur. Bu haneden yıllık 814,5 kuruş temettuat vergisi alınmıştır. Toplam gelirin %6,5’ini vergi olarak verdiği görülmektedir. En yüksek beş temettuatın içerisinde bile gelir dilimine oranla vergi tahsili yapılmadığı görülmektedir. En düşük temettuata sahip hanenin toplam yıllık geliri 100 kuruş olarak kaydedilmiştir. Haneden alınan yıllık vergi 5 kuruştur. Gelirin %5’i vergi olarak alınmıştır. Toplamları incelediğimizde en yüksek gelire sahip beş hanenin toplam temettuatı 40371 kuruş, beş haneden tahsil edilen toplam vergi-yi mahsusa da 3098 kuruştur. Toplam temettuatın %7,6’sı vergi giderini oluşturmaktadır. En düşük temettuata sahip ilk beş hanenin toplam geliri 705 kuruş, toplam vergi-yi mahsusa da 128 kuruştur. Buradaki vergi payı toplam gelirin %18’ini oluşturmaktadır.

Tablo 70

Temettuata göre vergi dağılımı

Hane	En Yüksek Temettuatlar			En Düşük Temettuatlar		
	Temettuat (Kuruş)	Vergi-yi Mahsusa (Kuruş)	Verginin Gelir İçindeki %'si	Temettuat (Kuruş)	Vergi-yi Mahsusa (Kuruş)	Verginin Gelir İçindeki %'si
1	12474	814,5	6,5	100	5	5
2	8549,5	574	6,7	120	43	35
3	6806	346	5	135	45	33
4	6544,5	550	8,4	150	15	10
5	5997	813,5	13	200	20	10
Toplam	40371	3098	7,6	705	128	18

Aşağıdaki tabloda vergi-yi mahsusa ve temettuatın bilgisayar toplamı ile defterdeki toplam değerleri verilmiştir. Değerler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Defterdeki kayıtlar doğrultusunda bilgisayar toplamı sonucu vergi-yi mahsusa miktarı 103546,5 kuruştur. Defterdeki toplam vergi-yi mahsusa miktarı 112394 kuruştur. Defterde Yahudiyan Mahallesi’nde 8328 vergi-yi mahsusanın altına 5106 kuruş eklenerek toplam

13434 kuruş olarak yazılmıştır. 5106 kuruşun yanına “*milleti mersumun bazı perakendesiyle müstemin Yahudilerden ahz ve kabz müfredat*” şeklinde not düşülmüştür. Herhangi bir işle uğraşan ve o anda şehirde olan Yahudilere ait vergi-yi mahsusalar gösterilmiştir. Bu kişilere ait temettuatlar toplam Yahudiyan Mahallesi temettuatları içerisinde yer almadığı görülmektedir. Defterde bu kişilere ait başka bir bilgiye rastlanılmadığı için toplama dahil edilmemiştir. Çanakkale’deki temettuatların bilgisayar toplamı 1224501,5 kuruş, defterdeki toplamı 1229583,5 kuruştur.

Tablo 71

Bilgisayar toplamı ve defter toplamı (kuruş)

Mahalle	Vergi-yi Mahsusa (Kuruş)		Temettuat (Kuruş)	
	Bilgisayar Toplamı	Defter Toplamı	Bilgisayar Toplamı	Defter Toplamı
Camiikebir	23638	23961	258271	255610
Yalı	12570	12654	171346,5	171311
Arslanca	6690	7032	90855	90173,5
Çınarlık	3961	4282	50366,5	49931,5
Kıbtıyan	1019	1000	12760	12880
Rumiyan	31965	34646	396231	404069
Ermeniyan	15375,5	15385	146427,5	147665
Yahudiyan	8328	13434	98244	97943,5
Toplam	103546,5	112394	1224501,5	1229583,5

4.2. Aşar Vergisi

Tanzimat Fermanı’ndan önce zirai üretimde toprağın verimliliğine göre üçte bir ve onda bir arasında alınan aşar, Tanzimat Fermanı ile birlikte onda bir olarak sabitlenmiştir. Bunun sonucunda üretim maliyetleri farklı olan toprakları aynı oranda vergilendirmek üretici açısından adaletsizliğe yol açmıştır (Güran, 1998: 81). Bu uygulama ile temettuat defterinde kayıtlı zirai ürünlerdeki toplam hasılat ve alınan onda bir oranında aşar arasında yakın bir paralellik bulunmaktadır. Bütün ürünler üzerinde onda bir oranında aşar alınmış, 100 kuruş hasılatın altına 10 kuruş aşar yazılarak toplam hasılat 90 kuruş olarak gösterilmiştir.

Çanakkale merkez mahallelerinden alınan toplam aşar 27230,5 kuruştur. Toplanan aşarın %53'ü müslümanlardan, %47'si gayrimüslimlerden alınmıştır. Müslüman hanelerden alınan aşarın toplamı 14399,5 kuruş, gayrimüslim hanelerden alınan aşarın toplamı 12786 kuruş ve kıbtilerden alınan toplam aşar 45 kuruştur. Aşar vergisi miktarı en fazla olan mahalle Rumiyan Mahallesi'dir. Rumiyan Mahallesi'ne ait toplam aşar miktarı 10833,5 kuruştur. Rumiyan'daki toplam aşarın 9409,5 kuruşu bağlardan alınan aşardır. İkinci sırada en çok aşar toplanan mahalle 4722 kuruş ile Camiikebir Mahallesi'dir. Arslanca Mahallesi'ndeki toplam aşar 3509 kuruş, Yalı Mahallesi'nde 3291,5 kuruş, Çınarlık Mahallesi'nde 2877 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'nde 1067,5 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'nde 885 kuruş ve Kıbtıyan Mahallesi'nde 45 kuruştur. Zirai üretim çeşitliliği müslüman mahallelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Rumiyan Mahallesi dışında bütün müslüman mahalleler gayrimüslim mahallelerden daha çok aşar vermiştir.

Defterde aşar vergileri yazılırken hangi üründen ne kadar alındığı belirtilmiştir. Bazı ürünlerin aynı ve nakdi değerleri birlikte yazılmış, bazılarında sadece nakdi değerleri yazılmıştır. Aynı ve nakdi değerleri birlikte yazılan ürünler; hinta, şair, alef, darı, nohut, bakla, burçak, palamut ve susamdır. Palamut dışındaki bütün ürünlerin aynı değeri kile olarak yazılmış, palamut kantar olarak belirtilmiştir. Aşağıdaki tabloda Çanakkale'de üretilen ürünlerden alınan toplam aşar miktarları aynı ve nakdi olarak gösterilmiştir. Ayrıca defterde ürün belirtilmemiş olup aşar miktarı yazılan kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlarda alınan aşar miktarı Camiikebir Mahallesi'nde 70 kuruş, Yalı Mahallesi'nde 17 kuruştur.

Tablo 72

Zirai ürünlerden alınan aşar

Mahalle	Bağ	Bostan	Hinta		Şair		Alef		Darı		Nohut		Bakla		Burçak		Susam		Pamuk	Soğan	Pamuk-Bostan	Palamut	
	Kuruş	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kile	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kantar
Camiikebir	982,5	496,5	155,5	2387,5	48,5	317,5	27,5	165	0,5	3,5	8	101,5	4,5	54	12	88	2	25	11		20		
Yalı	628,5	200	144	2160	17,5	169,5	8	48			1	4	3	36	2	28,5							
Arslanca	652	288	137,5	2057,5	22	136	16	96			5	86,5	6	83	13	125,5			20	32,5	22		
Çınarlık	344	328	100,5	1507,5	37,5	263,5	26	157			4,5	67			13,5	120	3,5	62,5	20		7,5		
Kıbtıyan	15		1	15							1	15											
Rumiyan	9409,5	152	71,5	1050	1	8	2,5	9			3,5	56	1	12					27	25	85		
Ermeniyan	984,5	8,5	5	74,5																			
Yahudiyan	840	5																				1,5	40
Toplam	13766	1478	615	9252	126,5	894,5	80	475	0,5	3,5	23	330	14,5	185	40,5	362	5,5	87,5	78	57,5	135	1,5	40

Toplam aşarın %52'si bağdan, %36'sı hintadan ve %6'sı bostandan alınmıştır. Tarımsal faaliyetlerde bağcılığın ön planda olduğu görülmektedir. Bağdan alınan toplam aşar 13766 kuruştur. Bağcılık bütün mahallelerde yapılmaktadır. Özellikle bağcılıkta Rumların ön planda olduğu görülmektedir. Bağdaki toplam aşarın 9409,5 kuruşu Rumiyan Mahallesi sakinlerine aittir. Camiikebir Mahallesi'nde toplam bağ aşarı 982,5 kuruş, Yalı'da 628,5 kuruş, Arslanca'da 652 kuruş, Çınarlık'ta 344 kuruş, Kıbtıyan'da 15 kuruş, Ermeniyan'da 984,5 kuruş, Yahudiyan'da 840 kuruştur.

Bostandan alınana aşar toplamda 1478 kuruştur. En çok bostan aşarı 496,5 kuruş ile Camiikebir Mahallesi'ne aittir. Kıbtıyan Mahallesi dışında bütün mahallelerde bostan hasılatı ve aşarı bulunmaktadır. Yalı Mahallesi'nde bostandan alınan toplam aşar 200 kuruş, Arslanca'da 288, Çınarlık'ta 328 kuruş, Rumiyan'da 152 kuruş, Ermeniyan'da 8,5 kuruş ve Yahudiyan'da 5 kuruştur. Defterdeki bazı kayıtlarda pamuk ve bostan şeklinde birlikte yazıldığı görülmektedir. Bu şekilde yazılan toplam aşar 135 kuruştur. Camiikebir Mahallesi'nde 20 kuruş, Arslanca'da 22 kuruş, Çınarlık'ta 7,5 kuruş ve Rumiyan'da 85 kuruş pamuk ve bostan aşarı birlikte yazılmıştır. Sadece pamuk aşarı olarak yazılan toplam tutar 78 kuruştur. Toplamın 11 kuruşu Camiikebir Mahallesi'ne, 20 kuruşu Arslanca Mahallesi'ne, 20 kuruşu Çınarlık Mahallesi'ne, 27 kuruşu Rumiyan Mahallesi'ne aittir.

Tahılların aynı ve nakdi değeri birlikte yazılmıştır. Tahıllardan alınan toplam aşar 10625 kuruştur. Tahılların miktar olarak karşılığı da toplamda 822 kiledir. Hintadan alınan toplam aşar 9252 kuruştur. Miktar olarak toplam 615 kile hinta yazılmıştır. Şairden alınan toplam aşar 894,5 kuruş, miktar olarak 126,5 kiledir. Aleften alınan toplam aşar 475 kuruş, miktarı 80 kuruştur. Darıdan alınan toplam aşar 3,5 kuruş olup 0,5 kiledir. Tahıllarda en çok aşar alınan mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Yahudiyan Mahallesi'nde tahıl üretimi yapılmadığı görülmektedir.

Baklagillerde de aynı ve nakdi değerler birlikte yazılmıştır. Baklagillerden alınan toplam aşar 877 kuruştur. Kile olarak toplam aşar 78 kiledir. Nohuttan alınan toplam aşar 330 kuruş, bakladan 185 kuruş, burçaktan 362 kuruştur. Nohutta en fazla aşar alınan mahalle Camiikebir Mahallesi'dir. Bakla ve burçakta Arslanca Mahallesi'nden en fazla

aşar alınmıştır. Burçak aşarlarının hepsi müslüman mahallelerine aittir. Gayrimüslim mahallelerden sadece Rumiyan Mahallesi'nde baklagil üretimi yapıldığı görülmektedir.

Susam aşarı toplamı 87,5 kuruştur. Aynı ve nakdi değeri birlikte yazılan ürünlerdendir. Sadece Camiikebir Mahallesi ve Çınarlık Mahallesi'nden susam aşarı alınmıştır. Camiikebir Mahallesi'ndeki aşar; 2 kile 25 kuruş, Çınarlık Mahallesi'nde 3,5 kile 62,5 kuruş olarak yazılmıştır.

Toplam soğan aşarı 57,5 kuruştur. Arslanca Mahallesi ve Rumiyan Mahallesi'nde soğan aşarı alınmıştır. Arslanca Mahallesi'nden 32,5 kuruş, Rumiyan Mahallesi'nden 25 kuruş aşar alınmıştır.

Palamut aşarı kantar ve kuruş şeklinde yazılmıştır. Sadece Yahudiyan Mahallesi'nden alınmış olup toplam palamut aşarı 1,5 kantar 40 kuruş olarak yazılmıştır.

Tablo 73

Aşar vergisinde bilgisayar toplamı ve defter toplamı (kuruş)

Mahalleler	Aşar (Yekûn)	
	Bilgisayar Toplamı	Defter Toplamı
Camiikebir	4722	4735
Yalı	3291,5	3281
Arslanca	3509	3606,5
Çınarlık	2877	2773,5
Kıbtıyan	45	30
Rumiyan	10833,5	11373
Ermeniyan	1067,5	1057
Yahudiyan	885	885
Toplam	27230,5	27741

Defterdeki toplamlar ile bilgisayar toplamaları arasında farklılıklar olabilmektedir. Yukarıdaki tabloda bilgisayar ve defter toplamaları kuruş olarak verilmiştir. Bilgisayarda

toplanılan aşar 27320,5 kuruş, defterdeki toplam aşar 27741 kuruş olarak hesaplanmıştır. Defter toplamlarında yanlışlıklar olabilmektedir. Bütün veriler bilgisayar toplamları üzerinden değerlendirilmiştir.

4.3. Cizye

Cizye, Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Yetişkin erkek gayrimüslim hanelerden askerlikten muaf olmaları karşılığında alınan bir baş vergisidir. Tanzimat döneminde her cemaatini dini görevlileri tarafından toplanması esas kılınmıştır. (Güran, 1998: 81). Bu vergi gayrimüslim hanelerin gelirine göre üç grup halinde tahsil edilmiştir. Âlâ, en yüksek gelir dilimine sahip olanlardan, edna orta gelir düzeyinde olanlardan ve evsat düşük gelire sahip olan hanelerden alınmıştır. Çanakkale temettuat defterindeki kayıtlara göre ednanın karşılığı 15 kuruş, evsatın karşılığı 30 kuruş ve âlânın karşılığı 60 kuruş olarak yazılmıştır.

Çanakkale'de toplamda 654 gayrimüslim haneden alınan cizye toplamı 18990 kuruştur. Cizye vergisinin %57'si Rumlardan, %27'si Ermenilerden ve %16'sı Yahudilerden toplanmıştır. Rumiyan Mahallesi'nden alınan toplam cizye 10845 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'nden alınan toplam cizye 5190 kuruş ve Yahudiyan Mahallesi'nden alınan toplam cizye 2955 kuruştur. Ortalama hane başına 29 kuruş cizye vergisi düşmektedir. Aşağıdaki tabloda gayrimüslim mahallelerine ait cizye miktarları ve hane sayıları gösterilmiştir.

Tablo 74

Cizye Vergisi

Mahalleler	Âlâ		Evsat		Edna	
	Hane	Kuruş	Hane	Kuruş	Hane	Kuruş
Rumiyan	28	1680	290	8700	31	465
Ermeniyan	11	660	125	3750	52	780
Yahudiyan	10	600	50	1500	57	855
Toplam	49	2940	465	13950	140	2100

Toplanan cizye miktarı içerisinde ortalama gelir düzeyinden alınan evsatın payı en fazladır. Cizye toplamının %73'ü evsat olarak, %16'sı âlâ ve %11'i edna olarak toplanmıştır. Âlâ oranı, çoğunlukla 1100 kuruş ve üzeri geliri olan hanelerden alınmıştır. Özellikle 2000 kuruş üzerinde geliri olan hanelerin hepsinden âlâ oranında vergi alınmıştır. Toplamda 49 haneden 2940 kuruş cizye âlâ olarak toplanmıştır. En yüksek gelir seviyesindeki hanelerden alınan bu oran, en fazla Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerden alınmıştır. Rumiyan Mahallesi'nde 28 hane cizye vergisini âlâ oranından ödemiştir. Bu 28 hanenin toplam ödediği cizye miktarı 1680 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'nde toplam 11 hane vergisini âlâ oranında ödemiş olup bu hanelerden alınan toplam cizye 660 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'nde cizye vergisini âlâ olarak ödeyen toplam hane sayı 10 olup alınan toplam 2940 kuruştur.

Evsat oranı ortalama gelire sahip hanelerden alınmıştır. Genellikle geliri 500-1500 arasında olan hanelerin ödediği cizye miktarı 30 kuruş (evsat) olarak yazılmıştır. Cizye içerisinde en yüksek pay evsata aittir. Evsat oranından alınan toplam cizye vergisi 13950 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'nde 290 hane evsat oranında cizye vermiştir. Rumlardan bu orandan tahsil edilen toplam cizye 8700 kuruştur. Ermenilerden evsat oranında 125 hane cizye ödemiştir. Ermenilerden alınan toplam tutar 3750 kuruştur. Yahudiyan Mahallesi'nde 50 hane evsat oranından vergi vermiş olup toplam cizye tutarı 1500 kuruştur.

Edna, cizye içerisinde hanelerden alınan en düşük orandır. Edna cizye miktarı 15 kuruş olarak yazılmıştır. Toplamda 140 hane 15 kuruş (edna) cizye ödemiştir. Bu orandan tahsil edilen toplam vergi 2100 kuruştur. Genellikle 500 kuruşa kadar geliri olan hanelerden edna oranında cizye alınmıştır. Edna oranından vergiyi kişi sayısı olarak en fazla Yahudilerden alındığı görülmektedir. Yahudiyan Mahallesi'nde toplamda 57 hane bu orandan vergi ödeyerek toplanan miktar 855 kuruştur. Ermeniyan Mahallesi'nde 52 haneden bu oran üzerinden alınan toplam vergi 780 kuruştur. Rumiyan Mahallesi'nde 31 haneden alınan toplam cizye 465 kuruştur. Yahudilerin daha az gelire sahip oldukları görülmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda birçok alanda değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte devlet ekonomisini iyileştirmek amacıyla yapılan en önemli reformlardan birisi vergi alanında yapılmıştır. Devletin önemli gelir kaynağı olan vergilerin, herkesten eşit oranda alınabilmesi için tahrir çalışmaları başlatılmıştır. Bu dönemde yazımı başlanan temettuat defterleri, bölgelerin sosyal ve ekonomik açıdan özellikleri hakkında çıkarımlar yapılabilmesine imkan sağlamaktadır. Defterlerdeki kayıtların hane bazlı tutulması sebebiyle nüfus hakkında bilgi edinilebilmekte, müslüman ve gayrimüslim nüfusun sayısal olarak karşılaştırılması yapılabilmektedir. Hanelerin gelirlerini hangi meslekten elde ettiği, ağırlıklı olarak şehrin ekonomik yapısında geçim kaynağının hangi alanlardan sağlandığına ulaşılabilmektedir. Tarım, ticaret ve sanayi kollarında hangi dini grupların ağırlıkta olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Tarımda toplam ekili ve ekili olmayan tarla sayısı, ekilen ürün çeşitliliği ve ziraattan elde edilen toplam hasılat ile tarımda verimlilik ve bölgede yetiştirilen ürünler hakkında bilgi edinilebilmektedir. Müslüman ve gayrimüslim halkın üretimini tercih ettiği ürünleri ve toplam hasılat sonucu dönüm başına elde edilen ürün verimliliği karşılaştırılması yapılabilmektedir. Hanelerin sahip olduğu hayvan çeşitleri, tarımda ve ulaşımda kullanılan hayvan türü ve bölgede en çok tercih edilen hayvan çeşitleri hakkında bilgi edinebilmektedir. Hayvanlardan elde edilen yıllık gelir miktarı, hayvanların parasal olarak değeri hakkında analizler yapılabilmektedir. Ayrıca defterde yazımı yapılan gayrimenkullerin çeşitleri, yıllık kira bedelleri ve şehirde ağırlıklı olarak hangi dükkan çeşitlerinin bulunduğu ve esnafların kendi dükkanına sahip olup olmadığı hakkında çıkarımlar yapılabilmektedir.

Temettuat defterlerinin bu kadar ayrıntılı tutulması ile bir bölgenin, şehrin veya bir köyün sosyal ve ekonomik hayatı hakkında önemli veriler elde edebilmekteyiz. Bu çalışmada 5123 numaralı Çanakkale temettuat defteri incelenmiş olup, Çanakkale'nin 1844-1846 yıllarındaki sosyal ve ekonomik durumu hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda bu dönemde Çanakkale hakkında elde edilen bilgiler şu şekildedir:

Çanakkale'nin toplamda 7 tane merkez mahallesi bulunmaktadır. Bunların 4 tanesi müslüman mahalleleri, 1 tanesi Kıbtî Mahallesi ve 3 tanesi gayrimüslim halkın yaşadığı mahallelerdir. Toplamda 7 mahallede 1156 hane kayıtlıdır. Şehrin nüfusunu tespit edebilmek için Ömer Lütfî Barkan'ın hane karşılığı olarak belirttiği 5 katsayısı esas alınmıştır (Barkan, 1953: 12). Buna göre Çanakkale'deki toplam tahmini nüfusun 5780 kişiden oluşabileceği söylenebilir. Temettuat defterinde, müslümanlardan 528 hane, kıbtîlerden 39 hane ve gayrimüslimlerden 589 hane kayıtlıdır. Hanelerin dini gruplara göre dağılımı incelendiğinde, gayrimüslimler %51'ini, müslümanlar %46'sını ve kıbtîler %3'ünü oluşturmaktadır. Şehirde gayrimüslim ve müslüman hanelerin sayısının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Mahalle bazlı bakıldığında en kalabalık mahallenin Rumiyan Mahallesi olduğu görülmektedir. Rumiyan Mahallesi'ndeki toplam hane sayısı 312'dir. Bu sayı Camiikebir Mahallesi'nde 275, Ermeniyan Mahallesi'nde 158, Yalı Mahallesi'nde 121, Yahudiyân Mahallesi'nde 119, Arslanca Mahallesi'nde 84, Çınarlık Mahallesi'nde 48 ve Kıbtîyan Mahallesi'nde 39'dur. 1844-1846 yıllarında Çanakkale merkez mahalleleri içerisinde gayrimüslim hane sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Şehrin liman kenti olması ve ticari faaliyetlerin ön planda tutulması bunun nedenleri arasında gösterilebilir.

Çanakkale merkez mahallelerinden tahsil edilen toplam vergi miktarı 149767 kuruştur. Toplam verginin 103546,5 kuruşunu vergi-yi mahsusa, 27230,5 kuruşunu aşar ve 18990 kuruşunu cizye oluşturmaktadır. Müslümanlardan alınan toplam vergi miktarı 61258,5 kuruş, kıbtîlerden 1064 kuruş ve gayrimüslimlerden alınan toplam vergi miktarı 87444,5 kuruştur. Toplam vergi-yi mahsusa içerisinde müslümanlardan tahsil edilen miktar 46859 kuruş, kıbtîlerden tahsil edilen miktar 1019 kuruş ve gayrimüslimlerden tahsil edilen miktar 55668,5 kuruştur. Aşar vergisinde müslüman hanelerden alınan toplam tutar 14399,5 kuruş, kıbtîlerden 45 kuruş ve gayrimüslimlerden 12786 kuruştur. Üretilen ürünler açısından bakıldığında bağ aşarının en fazla olduğu görülmektedir. Bağlardan alınan toplam aşar miktarı 13766 kuruştur. Bağlardan sonra hınta aşarı en fazla olandır. Toplamda hıntadan 9592 kuruş aşar vergisi alınmıştır.

Çanakkale'deki hanelerin topraktan tarla, bağ ve sebze bahçesi olarak faydalandığı görülmektedir. Hanelerin sahip olduğu toplam toprak miktarı 6705,5 dönümdür. Bu toplamın 5955 dönümünü tarlalar, 630,5 dönümünü bağlar ve 120 dönümünü sebze bahçeleri oluşturmaktadır. Tarlaların daha çok müslüman hanelere ait olduğu, bağların da gayrimüslim hanelere ait olduğu görülmektedir. 1844-1846 yıllarında 5955 dönüm tarlanın 4771 dönümü mezru, 1184 dönümünün gayrimezru olduğu görülmektedir. Hanelerin sahip olduğu toplam 630,5 dönüm bağın, 579,5 dönümü dikili, 51 dönümünü yeni dikilme olduğu ve toplam 120 dönüm sebze bahçesinin 99 dönümünün dikili olduğu görülmektedir. Tarlaların %80'inin ekili, bağların %92'sinin dikili ve sebze bahçelerinin %82'sinin dikili olduğu görülmektedir. Sonuç olarak bu yıllarda hanelerin sahip olduğu toprakların %81'nin mezru, %19'nun gayrimezru olduğu görülmektedir.

1844-1846 yıllarında zirai üretimde en çok gelir bağlardan elde edilmiştir. Bağlardan elde edilen toplam hasılat 124979 kuruştur. Bağlardan sonra en çok hasılatı olan ürün hintadır. Toplamda 5783 kile hinta hasılatı yapılmış olup bunun nakdi karşılığı 85047,5 kuruştur. Üçüncü sırada en çok hasılatı olan bostanlardır. Toplamda 12775,5 kuruş bostan geliri bulunmaktadır. Çanakkale'de ilgili yıllardaki üretimde, tarla ürünlerinden elde edilen toplam hasılat 125763 kuruş, bağlardan elde edilen toplam hasılat 124979 kuruş ve ağaçlardan elde edilen toplam hasılat 2974 kuruştur.

Merkez mahallelerde kayıtlı olan hanelerin sahip olduğu toplam hayvan sayısı 2674 adettir. Toplam sayının %78'ini küçükbaş hayvanlar, %13'ünü büyük baş hayvanlar, %8'ini yük hayvanları ve %1'ini arı kovanları oluşturmaktadır. Hayvanlardan elde edilen toplam gelir 61518 kuruştur. Büyükbaşlardan 7700 kuruş, küçükbaşlardan 32401 kuruş, yük hayvanlarından 21150 kuruş ve arı kovanlarından 267 kuruş gelir elde edilmiştir.

Çanakkale'deki hanelerin toplam geliri 1224501,5 kuruştur. Toplam gelirin 570839 kuruşu müslümanlara, 12760 kuruşu kıbtilere ve 640902,5 kuruş gayrimüslimlere aittir. Gayrimüslim reayanın müslüman hanelerden daha zengin olduğu görülmektedir. Mahalle bazlı bakıldığında en zengin mahalle Rumiyan Mahallesi'dir. Rumiyan Mahallesi'ndeki hanelerin toplam geliri 396231 kuruştur. İkinci sırada en fazla gelire sahip olan Camiikebir

Mahallesi'dir. Camiikebir Mahallesi'ndeki hanelerin toplam yıllık geliri 258271 kuruştur. Bu sayı Yalı Mahallesi'nde 171346,5 kuruş, Ermeniyan Mahallesi'nde 146427,5 kuruş, Yahudiyan Mahallesi'nde 98244 kuruş, Arslanca Mahallesi'nde 90855 kuruş, Çınarlık Mahallesi'nde 50366,5 kuruş ve Kıbtıyan'da 12760 kuruştur. 1844-1846 yıllarında Çanakkale'de en zengin mahalle Rumiyan Mahallesi, en fakir mahalle de Kıbtıyan Mahallesi'dir.

Çanakkale, merkez mahallelerini incelediğimizde, meslek çeşitliliğinin fazla olduğu bir yerleşim yeridir. Hanelerin mesleklerini tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, diğer ve idari görevliler başlıkları altında incelediğimizde, Çanakkale'nin tarıma dayalı bir ekonomisi olmadığı görülmektedir. Hanelerin %46'sı ticaretten, %26'sı sanayiden, %12'si tarımdan, %5'i hayvancılıktan geçimini sağladığı görülmektedir. İdari görevlilerin toplam hane sayısı içerisindeki payı %5'tir. Diğer olarak nitelendirilen kısımda mesleği belirtilmeyenler, yetimler, ihtiyarlar ve benzeri hanelerin oluşturduğu kısım olup bu kişilerin toplam hane sayısı içerisindeki payı %6'dır. 1844-1846 yıllarında Çanakkale'deki hanelerin geçimini çoğunlukla ticaretten elde ettiği görülmektedir. Özellikle şehirdeki esnaf sayısı oldukça fazladır. 5123 numaralı temettuat defterine göre şehirde toplamda 296 adet dükkan bulunmaktadır. Sanayi iş kolunda çalışanlara ait toplam dükkan sayısı 106 adettir. Tüccar esnafa ait toplam dükkan sayısı 23, gıda esnafına ait toplam dükkan sayısı 83, giyim esnafına ait toplam dükkan sayısı 15, keyif verici madde satan esnafa ait dükkan sayısı 30 ve hizmet esnafına ait toplam dükkan sayısı 10'dur. Defterde 29 adet dükkan ve mağazanın türü belirtilmemiştir. Şehirde toplamda 13 adet fırın bulunmaktadır. Fırınlardan 3'ü ekmekçi fırını, 9'u simitçi fırını ve 1 tanesi peksimetçi fırınıdır. Defterde kayıtlı olan değirmenlerin toplam sayısı 19 adettir. Bunlardan 14'ü yel değirmeni, 4'ü su değirmeni ve 1 tanesi taş değirmendir. Ayrıca hanelerin sahip olduğu 2 adet dalyan ve 5 adet kayık bulunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada 1844-1846 yıllarında Çanakkale merkez mahallelerinin sosyo-ekonomik durumu incelenmiştir. 19. yüzyılda Çanakkale Anadolu kentlerinde farklı olarak tarıma dayalı bir ekonomiye sahip değildir. Gayrimüslim nüfus sayısı müslüman nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Birçok dini grup birlikte yaşamaktadır.

Çanakkale'nin bir liman kenti olması, ticaret ve esnaflık faaliyetlerinin ön planda olduğu bir yerleşim yeri olmasında önemli etkenlerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

- Adıyke, N. (2000). “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 11 (11), 769- 823.
- Akyıldız, A. (2011). Tanzimat. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 40, 1-10). İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Ayverdi, İ. (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (3 Cilt). Kubbealtı Lugatı: İstanbul.
- Barkan, Ö.L. (1953). “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”. *Türkiyat Mecmuası*, 10 (0), 1-26.
- Bozkurt, F. (2003). Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Büberci, M. (2003). 19. Y.Y'da Sosyo-ekonomik Yönleriyle Çanakkale. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çadırcı, M. (1983). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (C 1, 210-230). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çadırcı, M. (2011). *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Çadırcı, M. (2020). “ Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler (1840-1856)”. İçinde *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (s. 199-207). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Çakır, C. (2012). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*. Küre Yayınları: İstanbul.
- Gül, G. (2021). 19. Yüzyılın İlk Yarısında Gelibolu Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
- Güran, T. (1998). “Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 49 (0), 79-95.

- Güran, T. (2019). *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- İnalcık, H. (2020). “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”. İçinde *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (s. 170-195). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- İnalcık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (2020). *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Kılıçarslan, Y. (1993). Cebeci. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 7, 182-183). İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Korkmaz, Ő. (2005). “Tanzimat Sonrası Çanakkale’nin İdari ve Nüfus Yapısı”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 3 (3), 108-136.
- Kulu, M. (2005). A Brief History of The Dardanalles Jews During Early Tanzimat Years (1839-1845). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kütükoğlu, M. (1995). “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih Kaynaklarından Temettü Defterleri”. *Bellekten*, 59 (225), 395-412,
- Kütükoğlu, M. (2007). *XIX. Asır Ortalarında Tavas Kazası*. Milenyum Yayınları: İstanbul.
- Özçelik, B. (2011). Biga Sancağı’na Ait 4948, 4851, 15988, 15990, 15991 Numaralı Temettuat Defterlerinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. ankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara, Yargı Yayınevi.
- Serin, M. (1998). “Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri”. *T.C. Başbakanlık I. Milli Arşiv Őurası 20-21 Nisan 1998*, 717-728.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2009). “Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii 1839-1876”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (46), 53-69.
- Şahin, H. (2013). “Osmanlı Vergi Sisteminde Reform ve Temettü’ Vergisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (1), 45-57.

- Şeker, F. (2002). 19. Yüzyıl Ortalarında Kal'a-i Sultaniye Sancağına Bağlı Kumkale Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şener, A. (1990). "Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 50-76.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 3. Baskı, İstanbul, 2010.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi. ML. VRD. TMT.d 5123
- Tuncel, M. (1993). Çanakkale. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 8, 197-199). İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.
- Yel, A.M. ve Küçükkaşçı, M.S. (2003). Mahalle. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 27, 323-326). İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.
- Yılığür, E. (2018). "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve 'Çingeneler': Vergi, Askerlik ve Adlandırma Meseleleri". *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (18), 267-302.